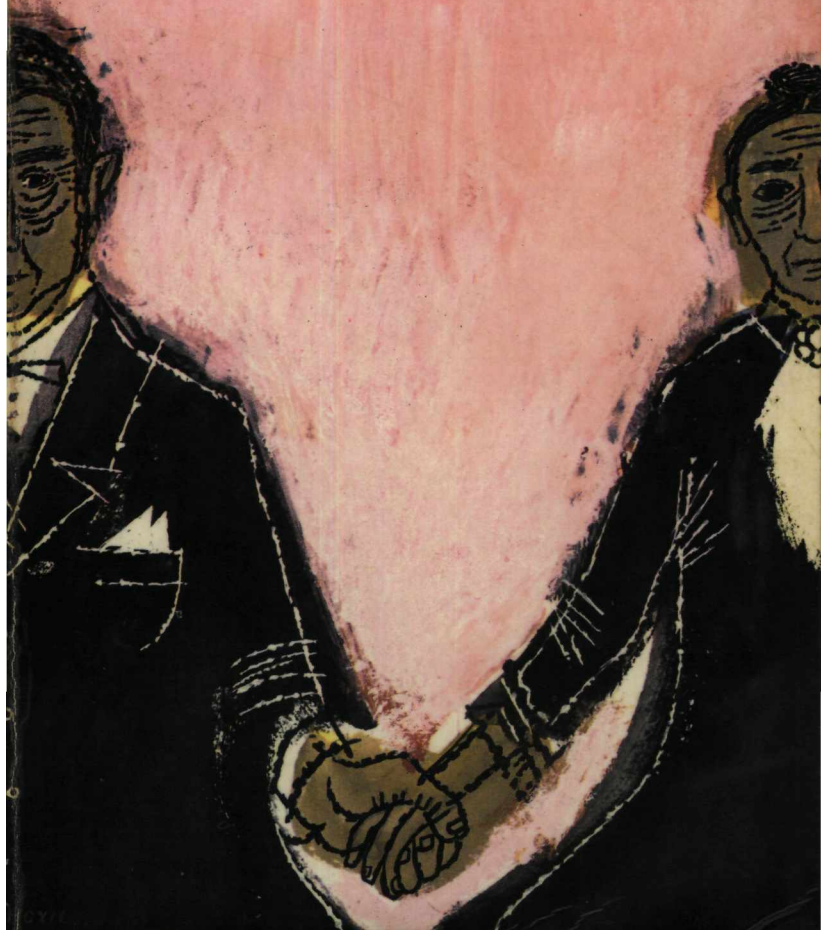

Marianne Philips
Bruiloft in Europa

SALAMANDER

Marianne Philips **Bruiloft in Europa**

Bruiloft in Europa is Marianne Philips' meest gelezen boek. Het speelt te Wenen in 1933, als zich voor de stad, die nog altijd door iets van haar oude glorie wordt gesierd, de gruwelijke jaren reeds aankondigen. In een groot huis van de Luftbadgasse vierten te midden van hun huurders de schilderspatroon Hodl en zijn vrouw Resi het gouden huwelijksfeest. Die huurders vormen het koor, dat de ballade van Wenens ondergang zingt: een violist, een arm echtpaar van aristocratischen huize, een joodse geleerde, een zangeres met vergeten roem... Er is (heeft prof. dr. N. A. Donkersloot gezegd) 'een gouden kartelrandje om die schrale levens als om een avondwolk. En iets van het aureool van het leven zelf, dat ook over het verval heen straalt. En daarom leest u het staks geboeid en vertederd en vaak geamuseerd...'

Bruiloft in Europa

Salamander

Marianne Philips

Bruiloft in Europa

Amsterdam
Em. Querido's Uitgeverij N.V.
1962

Eerste druk 1934; achtste druk, als Salamander, 1962

Copyright 1934 by Em. Querido's Uitgeverij N.V., Amsterdam. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint microfilm or any other means without written permission from the publisher.

Het huis staat aan de Luftbadgasse. Het staat daar al tweehonderd jaar en daarvan is het nu een goede honderd in het bezit van de familie Hodl, die oorspronkelijk uit Tirol stamt, maar nu reeds meer dan een eeuw een vruchtbaar en vlijtig schildersbazengeslacht te Wenen is. Als vandaag alle kinderen en kindskinderen met de achterkleinkinderen te zamen zullen worden gefotografeerd op de gouden bruiloft van Johannes Hodl en Resi, zijn vrouw, zal heel Wenen op de fotopagina der dagbladen kunnen zien, hoe vruchtbaar en hoe vlijtig dit geslacht wel moet zijn om zoveel nakomelingen te produceren en te onderhouden. Het is maar niet een gewone gouden bruiloft waarop kinderen en familieleden een paar oude mensen hun laatste representatieve aardse feestdag bereiden, neen, hier toont een nog niet ontworteld stuk Wenen zijn onvolprezen levenskracht en de pastoor van Mariahilf zal er zijn zegen op geven als de Hodls na de gezongen mis om elf uur ter communie gaan. Thans, zes uur in de morgen, bejiveren de buurt en de schildersmaatjes zich alvast om het huis waardig te versieren.

Het huis is acht ramen plus een aardig uitspringend boogvenster breed en heeft twee woningen op iedere etage, waarvan die met het boogvenster de mooiste en duurste is. Het heeft drie verdiepingen en dan nog het parterre, waarin Hodl's woning en werkplaats ligt. Dat parterre eist een nadere omschrijving, want hoewel er in Mariahilf en Wieden veel oude huizen staan met eenzelfde indeling als Hodl's pand, zijn ze in het nieuwere

Wenen niet meer zo te vinden, ze dateren uit een tijd waarin de grondspeculanten nog niet bij metertjes behoefden te sjacheren, maar royaler te werk konden gaan. Dus beslaat Hodl's Hoftor, die met zijn beide vleugeldeuren van de straat toegang tot de Hausflur geeft, al een breedte van vier en een halve meter. Die deuren uit goed zwaar eikenhout zijn nog eens versterkt met ijzerbeslag, – blijkbaar zat omstreeks 1700 de angst voor de Turken de Weners nog in het bloed. In de rechterdeur draait een smal poortje waardoor na zes- sen, als de werkplaats is gesloten, de bewoners van het huis zich met hun eigen sleutel kunnen binnenlaten, maar overdag staan de beide deurvleugels wijd open, omdat Hodl's handkarren met het schildersgerei en de grotere werkstukken vrij in-en-uit moeten kunnen rijden.

De Hausflur achter de toegangsdeuren heeft de afmeting van een balzaal en zal dan ook vandaag als zodanig dienst doen. Ze is geplaveid met kleurige antieke vloer- tegels, die de tand des tijds en de slijtage van het be- drijf zonder schade hebben doorstaan en die, nu de hele Flur is leeggeruimd, de verrassing van hun krul- lend barokpatroon bieden.

Rechts van de Hausflur ligt Hodl's woning, natuurlijk van kleiner formaat dan de verhuurbare bovenwonin- gen, en toen het gezin Hodl in volle expansie was, moet het er merkwaardig overbevolkt zijn geweest. De werk- plaats ligt links van de Hausflur en loost daarop alle overtolligheden, als drogende kasten en reclameborden, ladders, karren, enzovoorts, maar vandaag mag dat na- tuurlijk niet. Achter in de Flur stijgt de brede eiken trap naar de etagewoningen en hoewel de brandweer al enige malen heeft doen aanzeggen, dat die trap moet worden vervangen door een andere, van minder brand-

baar materiaal als ijzer of beton, haalt Hodl met Weense gelijkmoedigheid zijn schouders op over deze inmen-ging der overheid. De mooie gesneden leuning, die in onweerstaanbaar spiralende beweging naar de balkenzolder stijgen, heeft hij zo gekend sinds zijn eerste oogopslag en hij hoopte ze te behouden tot zijn laatste. Eigenlijk is de hele wijde Hausflur vroeger slechts een doorgang geweest naar het achterpleintje, de Hof waar-op rondom de bovenwoningen uitzien, maar sinds lang is de vierde wand gemetseld, die tussen Flur en Hof, en nu geeft alleen een klein poortje in die wand toegang tot de wildernis achter Hodl's huis. Maar dat poortje wordt toch nog geregeld gebruikt. Er behoort namelijk een achterhuis bij het perceel, een merkwaardig paviljoentje, dat de eerste bezitter, die nog geen Hodl was, er voor onbekende doeleinden aan heeft laten bouwen, doch een zekere ondegelijke intentie verraadt in zijn galante wandschilderingen. Het wordt maar voor een prikje verhuurd, omdat het alleen valt te bereiken door de terpetijn-atmosfeer der werkplaats of over de woestenij van het verwaarloosd achterpleintje. Het is dus voorbestemd om de bohème tot schuilplaats te dienen en heeft dat dan ook sedert mensenheugenis gedaan. Op dit ogenblik is er een nog onontdekt viool-genie gevestigd, dat er vier katten koestert en een chronische zwaarmoedigheid.

Het paviljoentje vangt nooit een zonnestraal, maar toch is het in dit opzicht niet misdeelder dan het grote voorhuis, want dat ligt weer in de schaduw, van de achterhuizen der Gumpendorferstrasse. De Luftbadgasse ligt volkomen in hun schaduw, het is de diepe schaduw van een achterstraat, waar men de huizen niet onderhoudt, omdat er nooit zonlicht schijnt dat laat zien hoe verve-loos ze zijn. Alleen Hodl is natuurlijk aan zijn ambts-

eer verplicht om zijn gevel te onderhouden, en bezit dus onbetwist het aanzienlijkste huis van de straat, maar daar is ook werkelijk niet veel voor nodig. Want de Luftbadgasse, die vijf meter beneden het peil van de Gumpendorferstrasse ligt en maar aan één zijde een inrit heeft, omdat de andere toegang, naar het Apollo-theater, door een Stieg van vierendertig treden wordt afgesloten, is door zijn ligging al een doodgeboren straat waaraan zelden een architect met kennelijk plezier een huis heeft gezet. Ze is slechts aannemelijk voor mensen, die op iedere plaats tevreden zouden zijn of voor wie zich uit het leven hebben teruggetrokken.

Parterre wonen er de kleine handwerkslieden. De goede, ouderwetse Meester Kleermakers, die beter een degelijke pandjesjas dan een smoking weten te snijden, en dus weinig, benevens een paar maatschoenmakers die niets meer te doen hebben. Een bontwerker, vroeger atelierchef van een hofleverancier, pluist er de meest ongunstige plekken uit de konijnevelletjes van de Naschmarkt, waarna hij er goedkope mantelvoering voor de warenhuizen uit fabriceert. Dan is er ook de man die gipsmodellen giet, maar wie tekent nog naar gips? Alleen het brandstoffenzaakje tiert in deze vochtige buurt, maar verfraait natuurlijk niet het totaalaspect van de straat en is een doorn in het oog van huiseigenaar Hodl. Doch mag men verlangen dat de stadsreiniging geregeld de trottoirs veegt in een straatje waar de vuilnisauto's niet eens kunnen keren?

Dit wat betreft het parterre, maar de bovenwoningen bergen niet veel dat verheugender is. De Luftbadgasse (waar misschien wel eens een Luftbad was geprojecteerd, maar welker realiteit slechts weinig frisse lucht en binnenshuis nergens badgelegenheid biedt) is, voornamelijk door haar ligging, een toevlucht geworden voor

de menselijke restanten uit de keizertijd. Men woont er slechts een kwartier gaans van de Ring, de Hofburg, de Kärntnerstrasse en de Opera, een half uur van het Parlement en de Academie. De overvloedige officieren, obers, pianoleraren, architecten, ambtenaren, die met de keizer en de aartshertogen in één lawine werden meegesleept tot ze in de diepte van de Luftbadgasse belandden, kunnen vandaar nog zonder tramkosten de lucht van de Innere Stadt gaan inademen, hun dagelijkse promenade maken langs de Ring of zich neerzetten in de Kaisergarten, die geen van hen nog volgens de nieuwe naambordjes Burggarten belieft te noemen. Als zij hun bovenwoning verlaten, lopen zij nog zeer correct elastisch, hoewel op scheve hakken, dragen hun monocle of hun kunstenaarsflambard met overjarige elegantie en weten niet, dat ze tussen de tweedpakken en trenchcoats van deze tijd rondgaan als een voorgoed overwonnen verleden. Welneen, zij beelden zich niets in, zij zijn voor het ogenblik natuurlijk niet aan de winnende hand, maar geduld, de tijden zijn aan 't veranderen, binnenkort zal men hen smeken om terug te keren.

En dan is er natuurlijk ook de vlottende bevolking van iedere goedkope grotestadswijk. Er wonen een paar kleine meisjes van het Operaballet, die onlangs weer afslag van gage moesten nemen, wat kantoorbedienendegezinnen en, in de achterhuizen, vele, vele werklozen met kleine kinderen, die niet met andere kinderen buiten mogen spelen omdat de vaders nette werklozen zijn, die iedere morgen nog met een klein onzinnig handeltje in een actetas hun geluk gaan beproeven. Neen, de Luftbadgasse is lang geen arbeidersbuurt.

Johannes Hodl heeft zijn huis gelukkig heel netjes verhuurd. Als hij wel eens in een enkel nachtelijk waak-

uur zijn gedachten laat gaan over de menselijke inhoud van zijn perceel, voelt hij zich beslist door het lot bevoorreed boven andere eigenaars. Eenhoog links (met het boogvenster) woont Herr Friedemann, die tijdens de oorlog spaghetti en macaroni fabriceerde uit gemalen stro en aardappelmeel, maar zijn zo gelukkig verworven rijkdom weer verloor door vrede en inflatie. Nu leent hij aan de kleine burgerij lage bedragen tegen hoge rente, en verdient zo nog rijkelijk voldoende voor zijn eigen niet onschuldige liefhebberijen, benevens een kleinigheid om de kost te geven aan zijn dikke poedel en een oude achternicht, die de huishouding doet. Rechts van hem heeft de gepensioneerde Justizrat Kerner in vier donkere kamers de overblijfselen van zijn collectie Josefinisch meubilair ondergebracht. Het zal zijn tijd wel uithouden, hij heeft zojuist drie maanden gegeten van een secretaire en bezit een uniekmooie ingelegdnoten tafel met mozaïekblad, die hem wel twee jaar in het leven kan houden, hem en zijn arme verlamde vrouw.

Tweehoog links met het boogvenster woont Maria Ritter, de eenmaal wereldberoemde coloratuurzangeres, die in 1916 door de Operadirectie werd gepensioneerd en verwonderlijkerwijze haar pensioen sindsdien maar matig zag besnoeien, maar daarvoor is Wenen ook de muziekstad. Rechts huist Herr Bergmann met een vrouw en vijf dochttertjes beneden de tien jaar, en van hem valt niets te zeggen dan dat hij de man is van Hodl's jongste dochter en dat hij wel zijn leven lang procuratiehouder zal blijven op zijn klein verzekeringskantoor indien dit niet voortijdig faillieert. Zijn voorkamer heeft hij mogen verhuren aan Fräulein Goldös, de mooie hoofdcassière van Korngross, en van haar valt heel veel te zeggen maar weinig onaangenaams.

Driehoog aan de duurste maar toch niet dure zijde (hier is geen boograam meer) woont Meyer Jonathan, en het is volkomen onverklaarbaar hoe die in de Luftbadgasse is terecht gekomen want hij behoort ontegenzeggelijk thuis in de buurt van de Hohe Markt of in Leopoldstadt, hij is namelijk schrijver bij de Joodse Gemeente. Maar uitzonderingen moeten er zijn en Meyer Jonathan is inderdaad een bijzonder mens, dat moet Hodl toegeven. Als Meyer's inwonende kleinzoon maar geen oproerige theorieën verkondigde aan de schildersmaatjes, zou Hodl de oude Jood met genoegen een plaatsje gunnen onder zijn dak, nu echter is de woning driehoog-links voor zijn gevoel maar zeer losvast verhuurd.

Doch de kleine woning driehoog-rechts geeft hem weer overvloedig stof tot verheugenis. Daar woont het bedaagde handwerkonderwijzeresje met haar moeder, en hoewel hij de beide vrouwen het goedkoopste woninkje, vlak onder het platte dak, voor een werkelijk onbeduidend prijsje heeft afgestaan, buigt Hodl ten diepste beleefd als ze hem in de Hausflur voorbijgaan. Want de oude dame is een authentieke gravin. Als hij de vuilnisbak voor haar dochter de trap opdraagt, wil hij van geen dank weten, — 'graag tot uw dienst, Komtesse.' Haar naambordje aan de grote Hoftor is hem een dagelijks vreugde. Von Wernizek-Bolnanyi, heel Wenen kent de naam en de familie, al is die nu geruïneerd en sedert '18 ontadeld. Ja, het huis in de Luftbadgasse is inderdaad 't aanzienlijkste van de straat.

Architectonisch is het zeker ook niet te misprijzen, het is echt oud-Weens barok, hoewel niemand Hodl ooit hiervan op de hoogte heeft gesteld en hij zo maar gewoon een beetje verliefd is op zijn prettig, degelijk tweehonderdjarig pand. Alleen de zandsteenornamen-

ten langs de daklijst bevallen hem maar matig, ze stammen uit de versieringszucht van de tweede Hodl, die de medaillons met Haydn, Beethoven en Mozart in 1874 heeft laten aanbrengen, omdat toen in Wenen overal gebouwd en versierd werd en hij behalve schildersbaas ook trombonist was van zijn muziekvereniging. Johannes Hodl, die vandaag toch al vijftig jaar is getrouwd, herinnert zich nog heel goed, hoe het huis er in zijn jeugd uitzag zonder de zandsteenfiguren. Als hij zijn eigen zin deed, gingen ze er vandaag weer af, maar hij heeft op zijn tweeënzeventigste nog altijd een restje piëteit en ontzag voor zijn vader behouden. Zijn kinderen moeten er dan maar mee doen wat zij willen. Nu de burens en de knechts toch aan het groenmaken zijn, hebben ze meteen de gelegenheid aangegrepen om de oude heren onder de daklijst een vrolijker aanzien te geven. Die dragen nu een krans van dennegroen, alle drie. Beethoven kijkt er mistroostig onderuit, maar Mozart draagt de zijne heel kwiek en de goede Papa Haydn is door de schildersleerling nog met een extra struikje bedacht langs de strik van zijn staartpruik. De kleine jongens en dikke moeders uit de belendende parterrewoningen hebben van beneden aanwijzingen gegeven, ook omtrent het verloop der papierslingers en sparguirlanden langs de vensters der eerste en tweede etage. Nu staan ze goedkeurend te knikken, en te kijken hoe de meesterknecht midden boven de Hoftor een hartvormig, blinkendverguld schild bevestigt, waarop hardblauw de letters en cijfers krullen. 'Heil dem Goldenen Paar, 1883-1933'.

Dit gebeurt alles zo stil en voorzichtig als mogelijk is, en in de allervroegste ochtend, want de gouden echtelieden moeten natuurlijk verrast worden. Johannes Hodl heeft zich tenminste nog maar eens in bed omge-

draaid toen hij de hamerslagen hoorde. Hij is een goedmoedig man en gunt iedereen een pretje, – ook zichzelf.

Maar moeder Resi, naast hem, valt het heel moeilijk om niet de benen buiten bed te steken. Gisteravond is haar oudste dochter wel komen zeggen, dat moeder niets, maar dan ook niets op haar feestdag mocht uitvoeren, en dat kleine Resi en Maria al om half zeven aanwezig zouden zijn om aan de boel te beginnen, maar zij weet wel hoe het gaat als men dergelijke dingen aan jonge meisjes overlaat. Daarenboven is het natuurlijk geheel en al onmogelijk, dat iemand anders het linnengoed zou uitleggen uit de grote mahonie kuifkast waarvan alleen zij een sleutel heeft. Zelfs bij haar vele bevallingen lag altijd al het nodige en meer dan dat, tevoren klaar in een la van de chiffonnière. Maar leg nu eens linnengoed uit als de kinderen niet willen vertellen wie wel en wie niet zijn uitgenodigd? Neen, Resi ligt niet zonder zorg in het bed harer vijftigjarige echtvereniging en nu de zorg zelfs op deze dag haar te pakken heeft, nijpt hij op velerlei wijze.

‘Heb je alles kunnen wegbergen in de werkplaats?’ vraagt ze Hodl. Ze bedoelt, of de Hausflur wel helemaal leeg is en straks behoorlijk tot dansparket geschrobd zal kunnen worden, maar een vrouw zegt nu eenmaal nooit precies wat ze denkt. Johannes Hodl knort ja, en schuift op zijn andere kant. Hij slaapt wel niet en verlangt ook niet te slapen, want hij is voldoende uitgerust, maar hij ligt juist een beetje lekker en lui te genieten van zijn goed verenbed, waaruit hij vandaag niet vroegtijdig behoeft op te staan om te zien of zijn knechts op tijd komen.

Ook Resi schuift op de andere kant, ze kan niet stil liggen, want ze is volstrekt niet zeker dat de Hausflur is

leeggeruimd. En dan, opeens, houdt ze het niet langer uit, ze slaat het dekbed terug van haar magere, blauwbeaderde oude vrouwenbenen en zit op de rand van het ledikant.

Maar dat kan Johannes niet zo laten passeren, wat zouden zijn kinderen en de burens zeggen als die Mutter zich niet liet verrassen? 'Mens,' roept hij, 'zul je dan geen rust krijgen eer je de kist in gaat?' Met een greep van zijn nog stevige werkhanden trekt hij Resi terug in de kussens en dan, omdat zijn bruiloft verjaart en hij werkelijk nog altijd erg goede herinneringen aan die groene bruiloft heeft, trekt hij haar verder naar zich toe, drukt haar mager, grijs hoofdje in zijn oksel en zegt: 'Stilliggen nu, jij druktemaakster.' Ja, en zo iets heeft hij ook gezegd bij die groene bruiloft, ze moeten allebei glimlachen en Resi ligt wel tien minuten stil, haar klein vogelkopje vast aangedrukt tegen Hodl's zo bekend ademende borst.

Doch dan slaat de pendule in de zitkamer halfzeven en daar zijn ook Maria en de kleine Resi al, geluidloos binnengelaten door de meesterknecht, maar die Mutter heeft nog altijd haar scherp gehoor. En nu is er geen houden meer aan, ze moet bij de preparatieven in haar woonkamer wezen. — Schragen en planken staan bij een schildersbaas voor 't grijpen en dus is de hoefijzervormige tafel al opgezet, de meubels verdwijnen onder het groen en iemand heeft een gramfoon meegebracht. Resi ziet alles in een oogopslag wanneer ze haar hoofd om de deur steekt. Doch nu gaan er kreten op: 'Niet binnenkomen' — ja, maar wie zou een nog actieve huisvrouw en moeder van een honderdkoppig geslacht kunnen verhinderen iets te doen wat ze zich in het hoofd heeft gezet? Dus loopt Resi onverstoorbaar verder, haar eigen woonkamer binnen, en niemand durft het belet-

ten, ze geeft haar orders, deelt tafellakens en servetten uit, klimt op een stoel naar de bovenste plank van haar buffet voor de grootste geslepen bowl en keurt met een deskundig proevende tong of de Hirschhörnchen, die haar tweede dochter in de laatste dagen bij honderden heeft gebakken, haar en haar huis eer zullen aandoen.

De Hirschhörnchen zijn perfect, maar terwijl ze tussen tongpuntje en verhemelte onderzoekt of er gist dan wel bakpoeder in het deeg is verwerkt, slaat de schrik in haar benen, omdat ze heeft vergeten dat ze nuchter had behoren te blijven tot het uur van de communie en nu loopt ze verward en verdrietig terug naar de slaapkamer en naar Hodl, om door hem gerustgesteld te worden als in alle verwarde ogenblikken van haar leven.

En dan heeft Maria de sleutel van de slaapkamerdeur ook al achter haar grootmoeder in het slot gedraaid. Hodl moet ertom lachen, het is zo aardig om eens een dag lang alles met je te laten doen wat de anderen willen. Hij houdt met zijn vriendelijk hart werkelijk veel van de wereld en haar bewoners, hij heeft in zijn hele leven dan ook nog nooit iemand aangetroffen die hem willens en wetens kwaad trachtte te doen. Zulke gelukigen bestaan er, – inderdaad...

Precies op diezelfde tijd stopt een overjarige Mercedes op de zandweg langs de uiterste zuidgrens van het voormalig K. u. K. Laxenburger Schlosspark, twintig kilometer buiten Wenen. Uit het portier springt een jongeman en ziet om zich heen. Niets beweegt op de groene vlakte die mijlenver strekt tot aan Mödling, niets beweegt onder het dichte eikenhout van het park, dat daar sedert 1918 ligt te verwilderen. Dan loopt hij toe op een klein paviljoen, bedekt met zwierige barokversieringen, waarvan het roze pleisterwerk echter reeds melaats is afgebarsten. Hij steekt zijn hand door een gebroken raampje en als de spanjolet wijkt, klimt hij naar binnen. Even wenkt zijn hand buiten het raam. Het tweede deurtje van de auto vliegt los, vijf jongelui springen over elkander uit de auto, dan worden twee manslange, in zeildoek gewikkelde pakken buiten het portier geschoven. De deur van het paviljoen wijkt naar binnen, de pakken worden met een zwaai op de schouders geladen en binnenshuis gedragen. Niemand heeft een woord gesproken.

Vijf minuten later tuft de Mercedes met een kalm gangetje langs de Laxenburgerstrasse in de richting Wenen. De chauffeur van een tankwagen die zich laat passeren, ziet door de ruitjes vier doodgewone jongelui, de man achter het stuur laat zich helpen aan vuur, achterin leest iemand een krant en gaapt mateloos.

De oude Meyer Jonathan heeft zijn gebedsriemen losgemaakt en kust ze innig en aandachtig, eer hij ze wegbergt in het brocaatzijden zakje. De bittere, geurige smaak van het leder is nog op zijn lippen en hij glimlacht terwijl hij zijn talith, de mooie witwollen gebedsdoek met de zwarte strepen, weer voorzichtig in de vouwen legt. Hij betast nog een keer de zachte hoekdraden en prevelt een laatste maal: 'Geloofd zijt Gij Eeuwige onze God, Die ons door Uw geboden geheiligd hebt.' Dan schuift hij de vierkant gevouwen doek in de talithzak en trekt met nog stille handen een la open waarin hij alles wegbergt.

Om hem heen is ook de woning nog stil. Het vertrouwelijk tikken van de klok gaat als een polsslag door de kamer, op het dak boven zijn hoofd trippelen de pootjes van duiven en ergens beneden klopt dof een hamer maar dit behoort alles bij de stilte. Het neteldoeks gordijn drijft heen en weer voor het open raam als op een rustige adem en hij ontvangt de zoele luchtrimpels als een genade. Meyer Jonathan staat nog in de stilte Gods.

Ja, zelfs na een nacht van zorg en verlangen heeft het ochtendgebed hem teruggeleid in de stilte van de aanwezigheid Gods.

Vele van zulke stille ogenblikken beleeft Meyer Jonathan in de gang der dagen. Natuurlijk steeds bij het ochtend-, middag- en avondgebed. Maar ook als hij uit de drukte van de Innere Stadt binnentreedt in zijn synagoge aan de Seitenstettengasse, tevreden als een ver-

moeid huiswaarts kerend landman die de klink van zijn deur licht. Dan sluiten de wanden der Synagoge zich als beschermende muren om zijn ziel. Maar gans en al stil wordt het eerst wanneer hij thuis in zijn eigen kamer, des avonds onder de lamp, met zijn veren pen de hebreeuwse tekens plaatst op het levende, stroeve perkament, de geliefde letters, ieder voor zich klein en onaanzienlijk, die toch tezamen het Woord vormen. Vel na vel en rol na rol heeft hij de woorden meegeprevelde die ontstonden onder zijn hand. Vele, vele teksten en spreuken, Thorarollen en Mezoëzoth, een mensenleven lang, en steeds weer, als een refrein, keerde daarin terug de altijd verheugende Verkondiging: 'Hoor Israël, de Eeuwige uw God is een enig eeuwig Wezen'.

Het is de diepste zekerheid der Leer en als hij die uitspreekt, stijgt de glimlach in Meyer Jonathan naar de lichte stilte Gods.

Tachtig jaar is Meyer Jonathan, zijn haar en zijn baard zijn zilverwit, maar achter zijn brilleglazen worden zijn ogen jonger van jaar tot jaar. Wie met hem spreekt en hem aanziet, voelt een plotselinge aandacht, die zich verlengen wil tot in zijn ogen en daar teruste gaan, juist zoals men zich ook voelt eenworden met de glimlach van een onschuldig kind. Maar Meyer Jonathan draagt niet alleen een jonge argeloosheid in zijn klare ogen, er is daar nog iets anders, waarvoor de mensen geen naam meer hebben omdat het ligt buiten de omheining waarbinnen het menselijk verstand namen geeft. Het bindt de blik van de ander tegenover hem, in een verlangen om dit onbekende bekende, deze naamloze helderheid, nader te komen. En dan glimlacht Meyer Jonathan en neemt zijn stalen bril af en is opeens weer een klein wit Joodje met honderden fijne rimpeltjes om zijn grote neus en een amechtig kuchje. Zo kan hij

tussen de mensen verkeren en niemand behoeft te zien dat God met hem wandelt. —

Nu heeft Meyer zijn bed opgemaakt en het brood dat van zijn ontbijt overbleef, heeft hij op de vensterbank gestrooid voor de duiven. Dat doen veel mensen in de Luftbadgasse, want duiven nestelen hier onder ieder verwaarloosd dak, in iedere ongebruikte bergplaats. Overal in het oude Wenen nestelen duiven, alleen niet in de grote nieuwgebouwde woningblokken die de Gemeente Wenen naarstig heeft geperst tussen de oude buurtjes. In de Luftbadgasse echter trippelen er honderden langs gevels en plaveisel, ze koeren en vrijen en klapwieken omhoog uit zoldergaten, ze drijven in spellose vluchten langs de hoge lucht en vinden beneden overal langs de vensterbanken hun maal bereid. Maar niemand voedert ze zo regelmatig en zo toegewijd als Meyer Jonathan. Het mooie rosblonde dametje, dat hem altijd zo lief toeknikt uit een achterhuis van de Gumpendorferstrasse zorgt ook goed voor de duiven en is stellig royaler dan hij, maar zij slaat wel eens een paar dagen over. Meyer Jonathan nooit.

Ditmaal hebben de duiven het overgrote deel van zijn ontbijt gekregen, hijzelf at maar een enkel reepje brood. Kan een oud man, die uur na uur in bezorgdheid leeft liggen wachten op een voetstap, nog grote honger hebben? Maar het morgengebed bidden en bed opmaken en ontbijten, dat alles behoort men toch te doen, al heeft men een nacht in angsten gelegen om de zoon van zijn zoon. De God van Israël verlangt niet het boven-menselijke van zijn volk, maar Hij verlangt trouw aan het eenmaal van Hem ontvangen leven en aandacht bij elke menselijke daad. Dus zoekt Meyer Jonathan na zijn ontbijt eerst het vuile wasgoed uit, van zichzelf en van zijn kleinzoon Daniël, de werkvrouw zal het straks vin-

den in de hoek van het keukentje. Maar als hij het blauwgestreepte overhemd van Daniël bovenop legt en met voorzichtige vingers gladstrijkt over de stapel, slikt zijn genepen keel met moeite de laatste hap van zijn ontbijt terug. Hij ziet opeens hoe Daniël des morgens met een paar rukken het overhemd over zijn bruine kruller trek en om zijn stoere hals en armen, nog vochtig van het koude water. En zijn hart vraagt: 'Daniël, waar ben je, wat doe je, wie zet vandaag je morgenkoffie voor je neer?'

Meyer Jonathan heeft kinderlijke voorstellingen van het studentenleven. Hij meent dat de juridische student Daniël Jonathan het geluk kan vinden in de studie om de studie en het gelukkigst moet zijn achter zijn schrijftafel. Hij meent dat men zich in 1933 aan de Weense Universiteit even hardnekkig van de wereld kan afkeeren, als hij en zijn vrienden zestig jaar geleden zich inkapselden in hun Talmudonderzoekingen aan het Joods Seminarium te Krakau. Daarom is hij nu ook ongerust over Daniël, die blijkbaar in twee dagen en nachten niet naar zijn schrijftafel heeft verlangd. Als hij niet zo kinderlijk onwetend was van het drijvende strijdende leven in zijn stad en in de wereld, als hij kon vermoeden dat de onpersoonlijke hartstocht, waardoor de edelmoedigen soms worden bezeten, thans over de gehele wereld de jonge mensen in gloeiende drift tot actie en in de strijd tegen elkander drijft, dan zou hij niet zo teleurgesteld en angstig zijn bij Daniëls ongedurig komen en gaan. Maar hoe kan een jong en vurig revolutionnair socialist een oude vrome jood de problemen en catastrofen van deze tijd doen verstaan? Hoe kan hij een wijze, die in Gods vrede leeft, iets doen begrijpen van wat Grossdeutsche en Austromarxisten, Schutzbundler en Heimwehre, sozi's en nazi's en bol-

sjewieken willen? Dat is niet mogelijk. Het enig mogelijke is, dat men hem liefheeft alsof men nog een klein kind is, en al zijn warme vertrouwende liefde aanneemt zoals ze wordt gegeven. Dit doet Daniël, en daarom is het inderdaad vreemd dat hij zijn grootvader twee dagen zonder bericht heeft gelaten.

Meyer Jonathan sluit het raam, het is zeven uur en hij moet naar zijn werk. Hij hoeft wel niet voor achten op de Secretarie te zijn maar een man van tachtig loopt niet binnen het uur van de Luftbad- naar de Seitentetengasse. Hij brengt zo wel een heel lange tijd buitenshuis door, iedere dag van zeven uur 's morgens tot vier uur in de namiddag. Een lange dag, waarin hij geboorten en sterfgevallen registreert en zijn acten schrijft voor het archief der Joodse Gemeente, maar die toch eigenlijk niet de dag zelf is. De echte levende dag begroet hem des namiddags om vier uur op de drempel van zijn huiskamer, als hij zijn zwart kapje heeft opgezet en een hele avond voor zich weet, waarin hij de Naam mag tekenen op het blanke perkament.

Nu staat hij buiten zijn afgesloten huisdeur en legt de sleutel onder de mat waar de werkvrouw hem zal weten te vinden. Ook Daniël kent het plaatsje; als God wil dat Daniël thuis komt, – ja, als het Gods wil is dat Daniël weer naar huis komt...

Meyer Jonathans ogen staan dof terwijl hij bukkend de sleutel verder schuift onder de mat. Zeker is het geen zonde als een oud man pijn draagt in zijn hart om de zoon van zijn zoon, al vult God dat hart dagelijks met Zijn glans en genade. God zelf heeft hem dat menselijk hart gegeven, het voelt de pijn even doordringend als de vreugde. Maar het verzet zich niet tegen de pijn, dat niet, het is Gods wil dat Daniël met gojiem en nietsgelovers verkeert, het is ook Gods wil, dat Daniël

reeds twee nachten van huis is gebleven.

Dus staat Meyer Jonathan weer rechtop, zo recht als hij nog kan en met zijn stok tast hij in het slechtverlicht portaal naar de bovenste trede van de trap. Zijn werkdag is begonnen, hij zal moeten aanstappen om op tijd te zijn. Maar op de Secretarie zal niemand zien dat dit hem moeite heeft gekost. Hij is tachtig en een schrijverspensioentje is klein, te klein om een student te onderhouden. Nog een paar jaar moet hij volhouden en waarom ook niet? Zijn eigen vader is tweeënnegentig geworden.

Op het portaal van de tweede verdieping licht hij de grote zwarte vilthoed van zijn wit hoofd voor de mooie Fräulein Goldös die juist de huisdeur van Bergmann achter zich dichttrekt. 'U bent ook vroeg!' zegt ze verwonderd, 'ik ben u nog nooit 's morgens tegengekomen.'

'Dan bent u zelf vroeger dan anders, denk ik,' antwoordt Meyer Jonathan, 'want ik ben te laat vandaag.' 'Ja, ik ben vroeg, het weer is te mooi, ik ga zwemmen,' zegt Fräulein Goldös, 'ik zou me de hele dag ergeren als ik niet in het water was geweest,' en nu ziet Meyer ook het zeildoek rolvaliesje. Fräulein Goldös draagt een rood mutsje op haar zwarte krullen, ze is breed in de schouders, smal om de heupen, fris en intelligent, en ze lacht gul met witte tanden en een lage klank in haar stem. Ze is hoofdcassière bij Korngross en heeft geen zorgen. Meyer spreekt in gedachten een zegenspreuk over haar uit, ze is wel geen Jodinnetje, maar deze levenskrachtige Hongaarse verkondigt evenzeer de vreugde der Schepping. Vriendelijk en mooi is ze, God zegene haar.

'Ik heb gisteren uw kleinzoon gezien,' zegt Fräulein Goldös terwijl ze voor Meyer Jonathan de trap afgaat.

‘Op de Kärntnerring met een heel stel andere studenten. Ze wilden naar de Kärntnerstrasse maar die was al afgezet. Er wordt verteld dat de Universiteit alweer door de Regering is gesloten, weet u er iets van?... wel, wat gaat u nu beginnen?’

Meyer Jonathan is gestruikeld over zijn stok en houdt zich vast aan de trapleuning. ‘Hebt u Daniël gezien?’ ‘Ja, er was weer eens een opstootje, in de Kärntnerstrasse, – ook aangenaam voor die winkeliers daar, juist deze week nu al die Rotarians hier congresseren en behoorlijk hun inkopen moesten kunnen doen. Er schijnt iets gebeurd te zijn met een Joodse student, een schandaaltje, – ach wat – kinderwerk allemaal, – laten die jongens liever werken. Ja, en nu gaat de Regering waarachtig nog de Universiteit sluiten, natuurlijk vechten ze nu op straat. – Maar waarom moet dat juist in de Kärntnerstrasse gebeuren, dat hoeft toch zeker niet?’

Fräulein Goldös is een zakenvrouw, ze is al tien jaar in de handel, vanaf haar zestiende, en de Kärntnerstrasse ligt haar na aan het hart. Wenen moet tegenwoordig leven van de vreemdelingen, nietwaar? en wie doet zijn vuile was nu buitenshuis, juist onder hun ogen? Kwa-jongenswerk!

Fräulein Goldös heeft zich opgewonden, ze springt de laatste treden van de trap af, en zendt een handgroet en een ‘Grüss Gott’ omhoog naar Meyer Jonathan, die nog staat waar hij zich heeft vastgegrepen.

‘Mijn God, mijn Verlosser, mijn Hoeder in rampen,’ smeekt hij in de woorden van zijn nog naklinkende ochtendgebed, ‘mijn Toevlucht, mijn Heilskelk, mijn Hoop en mijn Rots.’ Hij drinkt de heilskelk, hij leunt zijn wankel lichaam tegen de rots. En dan kan hij zich loslaten, hij voelt de traprede weer onder zijn voeten. Als

God wil, zal Daniël geen haar worden gekrenkt, ook al heeft hij zich laten meeslepen in ordeverstoringen. Maar waarom is de jongen dan toch in twee nachten niet thuisgekomen?

Nu heeft Meyer eindelijk de Hausflur bereikt en zelfs in zijn zorgelijke ogen dringt zich de ongewone aanblik van een versierde balkenzolder met bengelende lampions en afhangend dennegroen. 'Wat gaat hier gebeuren?' vraagt hij de meesterknecht, maar dan weet hij het meteen weer. 'Gefeliciteerd,' zegt hij beleefd en drukt de oudste zoon van Hodl de hand. 'Hier wordt gedanst vanavond,' zegt de meesterknecht, 'komt u ook eens draaien, Herr Jonathan?' Maar de oudste Hodl weet dat dit een ongepaste vraag is en schuift de knecht opzij. 'Vanmiddag houden vader en moeder receptie, zien we u nog?' Meyer Jonathan knikt een paar maal; zeker, de Hodl's zijn heel respectabele mensen en een gouden bruiloft te mogen vieren is een genade Gods, daarmee moet men iemand zeker gelukwensen als men in de gelegenheid is. 'Heel graag, Herr Hodl,' zegt hij. En nu loopt hij dan toch in de Luftbadgasse, wel een kwartier te laat, maar de Stadtbahn kan hij niet nemen vanwege de hoge perrontrappen en de kosten. Hij moet een beetje aanstappen, dat is alles.

In de Gumpendorferstrasse rijdt hem een hospitaal-auto tegemoet en hij voelt een steek in het hart, maar och, er rijden immers zo vaak ziekenauto's voorbij! Toch blijft hij staan om de auto na te kijken tot die de inrit naar de Luftbadgasse is gepasseerd. Dan loopt hij verder langs de Gumpendorfer- en de lege Eschenbachstrasse en wil de Burgring oversteken, maar aan deze zijde, op de hoek van de Babenbergerstrasse, schijnt een oploopje te zijn, er staat een troepje jongelui, er wordt geschreeuwd en gesticuleerd, van alle

zijden komen de mensen toelopen. Meyer Jonathan steekt niet over, hij loopt met de anderen mee. 'Wat doe ik nu?' denkt hij, maar zijn oude benen schijnen wel te weten wat zij doen. En dan als hij vlakbij is, deint de mensenkluwen heen en weer, armen zwaaien omhoog, de groep opent zich en iemand wordt dwars over de rijweg gesmeten.

'Sjemah Jisroeil,' fluistert Meyer Jonathan en voelt bevend de smak waarmee de jonge man op het plaveisel slaat. Zijn knieën knikken, hij kan zo niet verder lopen. Langs hem heen gaat onafgebroken de stroom van mensen die op deze tijd naar hun dagelijkse arbeid trekken, en de oploop ontwijken omdat ze haast hebben, maar Meyer leunt tegen een lantarenpaal, hij is plotseling te oud en te moe, alhaast losgelaten door het leven. En toch moet hij nog een half uur lopen en vlug lopen om bijtijds aan de Secretarie te zijn. Als iemand hem nu onder de arm wilde nemen en over de rijweg brengen, zou hij dankbaar zijn, hoewel hij anders in zijn hoofdige oudemannentrots geen hulp wil aan nemen.

Nu komen al een paar agenten bij het opstootje, opeens wijkt alles uiteen, ook de toeschouwers worden verjaagd, maar niemand maant Meyer Jonathan tot doorlopen, de agent ziet over het oude joodje heen. Meyer Jonathan wacht af, hij wil iets weten. Wat zijn dat voor mensen, die zo woest en heidens opgewonden kunnen handelen? Twee jongelui, duidelijk studenten, komen recht op hem af, hij ziet en weet, daarop heeft hij gewacht, ze zijn rood en hijgen, en een van hen heeft zijn boord verloren. Juist. Zo zal ook Daniël naar huis komen, even gehavend en stoffig, en zie, die ene jongen bloedt uit zijn neus, het is goed dat hij dit tevooren heeft gezien, nu zal hij zich goed kunnen houden

als Daniël komt.

Maar dan, achter deze aan, komen nog drie jonge mensen, twee van hen steunen de middelste die kreupel tracht te hinken. Zij wenken een taxi, maar welke chauffeur wil zijn kussens laten bederven door een stelletje gehavende, met bloed bevlekte studenten? Meyer Jonathan ziet het aan hoe de taxi voorbijrijdt, en zijn hart is ontzet, dat de ene mens de andere zo willens en wetens in de nood kan laten. Maar tegelijk heeft hij gezien, dat Daniël niet hierbij is, en dan merkt hij ook dat hij al die tijd heeft verwacht Daniël te zien.

Om vijf minuten voor achten slaat Meyer Jonathan de hoek van de Seitenstettengasse om. En daar – voor de deuren van de Secretarie – loopt Daniël, Daniël zelf, gewassen en geborsteld, zonder bloedvlekken, Daniël met zijn hoofd in de nek, zijn donker haar ongedekt als altijd, Daniël met zijn eigen kaarsrechte gang. Godlof, daar is Daniël.

Meyer Jonathan snikt een kort droog snikje. Maar dan drukt hij zijn lippen opeen, de jongen behoeft niets te weten van zijn angst.

Nu heeft Daniël ook zijn grootvader gezien en staat stil voor de stoep van de Secretarie. De oude man steekt haastig over, niet voorzichtig genoeg, want een taxichauffeur kijkt nog eens geschrokken en verwijtend naar hem om. Maar Meyer Jonathan heeft zijn handen al om Daniël's armen gelegd. Daniël's wijdopen ogen kijken omlaag in het gezicht van zijn grootvader, Meyer Jonathans glimlach straalt omhoog.

Maar dan laat Meyer zijn handen zakken, de glimlach verandert in een angstige vraag: 'Is er wat met je gebeurd, jongen?'

Hij vindt het zelf vreemd dat hij dit vragen moet. Er is niets gebeurd met Daniël, dat kan hij toch zo wel zien,

de jongen heeft geen schrammetje. Maar er is toch iets gebeurd, het gezicht van de jongen is niet het gezicht, dat hij kent. Het is strak en koud en wit en vooral oud, – opeens ziet Meyer zijn zoon, Daniël's vader, op het doodsbed waaraan hijzelf het gebed voor de stervenden uitsprak. Daniël's gezicht is star als dat van een pasgestorven mens – en toch wil het nog glimlachen naar Meyer Jonathan.

'Wat is er gebeurd?' herhaalt de oude man en tegelijk weet hij al, dat Daniël hem niets zal zeggen.

Zo is het. Daniël zoekt in het gezicht van zijn grootvader naar iets dat hij zeggen kan, maar aan die geliefde bezorgde ogen kan hij geen onwaarheid vertellen. Dus blijft hij hem alleen aankijken, maar de glimlach om zijn mond wordt levender, zijn gezicht ontdooit.

Meyer Jonathan ziet het gebeuren, en wacht af.

'Ik wilde je even zien, grootvader, – ik wilde je laten zien, dat je niet ongerust hoeft te zijn. Ik had geen tijd om naar huis te komen en toen viel me in, dat ik je wel hier kon gaan opwachten.'

'Goed, jongen, goed,' zegt Meyer Jonathan, – 'waar ben je toch al die tijd geweest?'

'O, bij vrienden,' zegt Daniël. Het zijn woorden, het is geen antwoord, dat weet hij wel, maar daar is niets aan te doen. Hier, midden op het drukke trottoir, is het voldoende dat zijn grootvader hem kan zien, en dat hij grootvader ziet. En dan is hij zich opeens weer bewust dat hij niet langer kan blijven, dat er op hem wordt gewacht, hij ziet achterom naar de ledig wachtende Mercedes.

'Ga naar binnen, zeg, het is je tijd.' Hij heeft zijn handen op Meyer's schouders gelegd. Een dwaze gedachte gaat door zijn hersens, hij zou nu de oude man mee kunnen nemen in de wagen en naar Hietzing rijden of

naar het Donaustrand, daar zouden ze samen in de schaduw onder de bomen liggen en hij zou alles gaan vertellen, alles van deze laatste dagen; samen zouden ze hun verdriet delen, en hun afkeer, ja, van al deze dingen, – maar hij zou heel veel moeten uitleggen en veel verklaren, aan zichzelf ook misschien, en aan dit oude kind, – dat toch de enige is wie hij alles zou willen vertellen.

Een dwaze gedachte. Onder zijn handen voelt hij de smalle, benige schoudertjes van de oude man en nog eens ziet hij om naar de wagen, – onzin, – onzin, – Grootvader weet niet eens dat hij autorijden kan, er is veel te veel dat zijn grootvader niet weet.

‘Ga maar gauw,’ zegt Daniël, ‘nu hebben we elkaar tenminste gezien,’ en neemt zijn handen van Meyer Jonathans schouders.

De klokken van de Ruprechtskirche beginnen te luiden. Meyer ziet nog om naar zijn kleinzoon terwijl hij de stoep opgaat, dan duwt de dranger van de grote secretariedeur hem naar binnen. Acht uur, hij is toch nog op tijd.

Acht uur vijftientig. De Ostende-Express mindert vaart. 'Passau, de grens,' denkt Otto von Wernizek en staat op. Waarom weet hij eigenlijk niet, zijn bagage wordt eerst in Wenen gevisiteerd. Dus gaat hij weer zitten.

Op dat ogenblik schuift mr. Hunter de coupédeur open. 'Wel?' zegt hij, 'hebt u kunnen slapen?'

'Och ja,' zegt Otto, 'in Frankfort kwam er een vent die snurkte, maar in Würzburg zijn we hem weer kwijtgeraakt. Ik heb best geslapen.'

Mr. Hunter voelde zich verongelijkt, zijn vlak vlezig gezicht kijkt gecontrarieerd als een mistroostige baby. Deze jongeman reist in een gewone tweedeklascoupé en heeft geslapen, hijzelf echter heeft zich in zijn eersteklas slaapwagen niet langer dan een minuut of tien kunnen onttrekken aan het bestaan. Dit is heel onaangenaam, waarschijnlijk zal het hem vandaag zijn eerste dag in Wenen bederven. Maar het is werkelijk geheel zijn eigen schuld. Hij heeft zichzelf niet toegestaan te slapen, hij heeft zich door iedere schok van de wagen laten herinneren, dat hij over Europese rails en wissels wordt gereden, die als zovele andere dingen in Europa, niet meer geheel in conditie zijn.

Mr. Hunter is niet voor zijn plezier op reis. Zolang hij leeft, heeft hij nog geen moment verlangd naar een ontmoeting met de Oude Wereld, in tegenstelling met sommige van zijn vrienden die romantische neigingen of echtgenoten bezitten. Hij is best tevreden met Amerika. Maar hij is vice-voorzitter van de Clevelandse Rotaryclub, en dit met overgave, want hij gelooft in prac-

tisch werk en in de productiviteit van elke menselijke daad, dus ook van zijn goede daden. Kon hij dan de vererende opdracht weigeren om zijn club te vertegenwoordigen op het Internationaal Rotary-Congres te Wenen?

Heus, mr. Hunter reist niet voor zijn plezier. Hij is aan zijn club verplicht een zakelijk rapport uit te brengen over het oude Europa, en zakelijkheid eist een ernstige instelling. Hij heeft bij zijn ontschepping te Havre de Stars and Stripes van de majestueuze 'Washington' een stille afscheidsgroet gebracht en zich daarna oplet-tend overgegeven aan de feiten, zoals die hem in het voorvaderlijk werelddeel wilden bejegenen.

Tot dusver is hij nogal ontevreden over hun bejegening. In Parijs reden de chauffeurs veel te woest, de chansonniers (die hij overigens niet verstond) droegen vieze colbertjes en de toiletten van zijn eersterangshotel hadden geen ontluchtingskoker. Waarom de kellners het bedrag van zijn rekeningen naar binnen vouwden, is hem een raadsel gebleven, het is een volkomen onzakelijke handelwijze. En zakelijkheid is het principe waarop mr. Hunter zijn wereldbeschouwing en zijn kabelfabriek heeft gebaseerd.

'Daar ligt Passau!' zegt Otto von Wernizek en wijst uit het coupéraam.

'Weer zo'n grensstation hè?' informeert mr. Hunter. Hij voelt een grimmige genoegdoening, iedermaal als bij een grensplaats alweer een locomotief van andere nationaliteit wordt aangekoppeld. Hij ergert zich natuurlijk aan het onnodig oponthoud doch gnuift tegelijkertijd om de onzakelijke koppigheid waarmee Europa, dat toch de wijsheid in pacht meent te hebben, zijn grillige grensjes bewaart. Iedere nieuwe pascontroleur ontvangt hij met een hoorbare zucht en een ironisch

opgetrokken wenkbrauw.

Otto von Wernizek geeft al geen antwoord meer. Hij overziet de Donau en trekt vergelijkingen met de Ohio, dan valt plotseling elke vergelijking weg. Hij herinnert zich vele zonnige dagen en voelt zich glijden in koel, licht water. 'Zes dagen helemaal voor mezelf in Wenen,' denkt hij en glimlacht. Zes dagen niets dan Duits spreken; spreken met mensen, die hem begrijpen na een enkel woord. Zes dagen vrij van Amerika.

'Is de baas al wakker?' vraagt mr. Hunter.

Otto von Wernizek is er allang aan gewend dat mr. Haymaker zijn baas is en dus zo wordt genoemd. Mr. Haymaker, de dirigent van het Cleveland Orchestra is bovendien niet eens een onplezierige baas. Hij heeft een losse, handige wijze van leven en gaat democratisch met zijn mensen om. Natuurlijk is hij in staat zelfs een concertmeester met een week eruit te gooien, maar dat is nu eenmaal de stijl van de Nieuwe Wereld en een baas is een baas. Maar met Passau in 't zicht, vindt Otto von Wernizek, gewezen gardeluitenant, het toch vreemd en vreemder worden dat mr. Haymaker zijn baas is en hij de secretaris van mr. Haymaker.

'Ik heb mr. Haymaker nog niet gezien,' zegt Otto.

Nu slingert een lange, verflenste kellner zich langs de doorgang, nonchalant klepelend voor het ontbijt. Mr. Hunter wenkt, de kellner blijft staan en wacht.

'Zeg hem dat hij een grapefruit voor me klaarzet, Wernizek.'

Otto, die sinds jaren leeft uit een goedmoedige menslievendheid, heeft zich gedurende de gehele reis welwillend belast met het vertalen van mr. Hunter's wensen. Maar, met Passau in 't zicht, wordt het moeilijker. Tenslotte is hij de secretaris van Haymaker en niet het slaafje van diens vrienden. Hij strijkt zich echter nog

eens over zijn blonde kuif en vraagt dan de kellner: 'Hebt jullie grapefruit?'

'Wat bedoelt u mijnheer? De kellner staat opeens vol aandacht.

'Dat is een groot soort citroen, jongeman, Amerikaans fabrikaat, – men eet ze met of zonder suiker. Er zijn mensen die er dol op zijn.'

'Nooit van gehoord, mijnheer,' zegt de kellner.

'No grapefruit to be had,' vertaalt Otto. Mr. Hunter is verontwaardigd, het is hem echter niet onaangenaam om verontwaardigd te kunnen blijven. Gisteren was er ook al geen ijs voor zijn sodawater, de keuken kon geen ijs missen, werd hem gezegd. En dat voor de duurste tickets in de duurste express van Europa. Een 'pullman' noemen ze zo iets. Jawel, onhygiënisch bevingerde koperen handvatten, stoffige pluche, zelfs geen radio, een mooie Pullman. Neen! Slechte organisatie! Europa!

'Hier is mr. Haymaker,' zegt Otto en schuift zijn couranten opzij.

'Morgen jongelui,' groet de lange Haymaker, die er heel wat spiritueler uitziet dan zijn vriend, hij heeft dan ook een paar glundere donkere ogen geërfd van zijn Ierse voorouders. 'Hunter, je hebt niet geslapen, je ziet geel, ga mee ontbijten.'

'Er is geen ontbijt voor me,' bromt Hunter. 'Neem jij maar weer je broodjes met koffie, ik heb al genoeg aan mijn constipatie van gisteren. Grapefruit is niet te krijgen.'

'Als we in Wenen zijn, kun je zoveel grapefruit eten als je wilt,' troost Haymaker. 'Nietwaar Wernizek?'

'Waarschijnlijk niet. Bij ons zijn ze meer expert in Mehlspeisen. Maar de grote hotels verzorgen alles wat de vreemdelingen maar wensen.'

'Nonsens,' ergert zich mr. Hunter. 'Ik ben hier niet om verzorgd en geëxploiteerd te worden en dan achter mijn rug uitgelachen. Ik wil jullie land meemaken, zoals het is, al moet ik een week lang hongerlijden.'

'Het is niet eens meer een week,' meesmuilt Otto, 'u bent immers al twee dagen te lang in Parijs gebleven. De Rotarians zijn al lang aan het congresseren.'

'Ja man,' grinnikt Haymaker, 'je hebt Parijs willen meemaken zoals het is, — dat kost natuurlijk tijd...'

Mr. Hunter laat zich deze al meermalen gehoorde plagerij van Haymaker maar aanleunen, hij weet voor zichzelf wat er waar aan is. Parijs, het Parijs waarvoor de hotelportier hem de gefluisterde instructies heeft gegeven, was helemaal niet zo interessant. In New York valt nog wel wat anders te beleven. Mr. Hunter heeft zijn ontdekkingstochten in de Parijse halve wereld maar matig genoten, eigenlijk waren ze hem niet meer dan een voorwendsel waardoor hij in de buurt van Haymaker en diens secretaris kon blijven tot deze het contract met hun Franse gastdirigent in de zak hadden en verder naar Wenen wilden meereizen.

Want, het moet maar gezegd, mr. Hunter zou niet graag geheel alleen verder reizen, hoe superieur hij ook neerziet op het incapabele Europa, hij voelt zich op deze bodem zeer onzeker. Eerstens wijl hij slechts Amerikaans spreekt en dat nog met moeite. Goed kent hij feitelijk alleen zijn vaktaal, de taal van zijn kabelfabriek. En hoe moet hij daarmee door België, Frankrijk, Duitsland en Oostenrijk komen als hij werkelijk het land wil 'meemaken zoals het is', hetgeen hem toch is opgedragen door de Rotaryclub van Cleveland? Natuurlijk heeft hij wel een machtig hulpmiddel aan zijn eerste-klas smalfilmcamera, die hij voor een amateur werkelijk heel handig weet te gebruiken, maar een smalfilm

is tenslotte niet meer dan een stom, sprakeloos getuigenis. Tweedens en vooral echter, wijl hij begint te bemerken dat in Europa de belangrijkheid der dingen niet valt af te meten naar de mate hunner hoor- of zichtbaarheid en men dus des te meer moet begrijpen. Dit laatste is hem evenwel onmogelijk, als er niet iemand aanwezig is die uitleg geeft.

Zo heeft hij bijvoorbeeld in het Louvre eerst door deze Wernizek inzicht gekregen in een probleem, dat hem vroeger wel eens (in verband met de bekende film) heeft beziggehouden, namelijk: Waarom heeft men nog nooit geprobeerd de Venus van Milo te repareren? – Wernizek heeft hem gevraagd: ‘Waarom denkt u dat niemand heeft geprobeerd om Maria Stuart een nieuw hoofd op te zetten?’ Inderdaad heeft de Venus van Milo er daarna minder opzettelijk verwaarloosd uitgezien. Als Haymaker niet meer grinnikt, verdedigt hij zich dus: ‘Ik heb in Parijs met mijn systeem toch wel wat geleerd.’ Mr. Haymaker grinnikt nu opnieuw en luider. Maar mr. Hunter wendt zich tot Otto: ‘Kun je me voor Wenen niet een paar hints geven, Wernizek?’

Otto von Wernizek gaat rechtop zitten. ‘Och ja. Maar om te beginnen moet u aan een paar dingen denken. Wenen is een keizerstad zonder keizer, het is eigenlijk niet meer dan een aangename herinnering, zoiets als een lege oesterschelp. Men kan een schelp natuurlijk een mooi voorwerp vinden, maar ik houd meer van een goede, verse juist geopende Huitre de Zélande. U hebt pas in Parijs gesoupeerd, dus vrees ik dat onze lege oesterschelp u vrij onverschillig zal laten.’

Mr. Haymaker slaat op zijn knie. ‘Je bent een toffe jongen, Wernizek, zodra we in Amsterdam zijn, tracteer ik je op twee dozijn Hollandse oesters. En je hebt gelijk ook, – maar niet alleen voor Wenen. Heel Europa

man, een uitgegeten oesterschelp. Ik ben nu voor de zevende maal hier, in 1898 kwam ik voor het eerst, ik heb de oester nog vers gezien, maar ook niet lang. En nu is het souper wel definitief afgelopen.'

Haymaker zou zich nog wel verder willen vermeien in het beeld van de Europese oester, maar Otto valt hem in de rede. Otto von Wernizek heeft zichzelf weer eens horen causeren en verheugt zich. Drie jaren van kort-aangebonden Amerikanisme laten hem los bij de nadering van Passau, hij glimlacht en gaat verder:

'Dat neemt niet weg dat u in Wenen heel aardige opnamen zult kunnen maken, mr. Hunter. Daar heb je bijvoorbeeld de Spanische Reitschule, die in stand wordt gehouden door een paar oude kameraden van me. Ze brengt de schatkist waarachtig nog meer op dan de Opera. Verder de Heurigen, die kent u uit 'Wien bleibt Wien', daar moet u zo'n paar schrammelmuzikanten filmen, verder de kleine meisjes langs de Ring en de Sacramentsprocessie, hoewel die natuurlijk ook niet meer je dàt is. De musea enzovoorts zullen de Rotarians u wel laten zien, maar daar moogt u niet filmen. Voor de rest is er niet veel dat u zal interesseren.'

'Nonsens,' lacht mr. Haymaker, 'als je geliefde Wenen niet meer was dan dat, zat je niet zo te springen om thuis te komen.'

'Ik heb mr. Hunter een paar hints gegeven van wat er bij ons te zien is voor een Amerikaan. Als ik hem zelf de stad kon laten zien, zou ik waarschijnlijk een schoone legende weten te vertellen van elk gebouw dat we tegenkwamen, tot ons arme Finanzministerium toe, — ach ja, dat mooie Stadtplaats van Prinz Eugen, een goddelijk barok — maar dat betekent allemaal niets, ik ben een Wernizek-Bolnanyi en ik houd van de stad. Het is veel beter dat hij er alleen op uitgaat, met zijn

camera, dan krijgt hij een objectief beeld.'

'Zou u niet een dagje voor me overhebben?' vraagt mr. Hunter. Hij merkt zelf dat dit onderdanig klinkt en is verwonderd zich zo de secretaris van mr. Haymaker te horen toespreken. Maar ook Haymaker schijnt zijn secretaris op deze reis anders te bejegenen, – hij heeft zelfs al eenmaal mr. von Wernizek gezegd.

'Ik heb zes dagen verlof van de Boss,' glimlacht Otto, 'en ik ben van plan eens helemaal onder te duiken. Ik zal u en mr. Haymaker een goed hotel bezorgen. De rest moeten de Rotarians maar doen.'

'Hoho,' valt Haymaker in, 'dat gaat zo maar niet, jongetje. Je hebt zes dagen van de acht verlof, dus blijven er twee voor mij. Ik moet je adres hebben, want als ik je nodig heb, wil ik je kunnen opbellen.'

'Bestaat niet,' zegt Otto. 'Ik ga bij een tante logeren, – in het diepst van een achterbuurt, geen telefoon in het hele huis. Als u me ooit nodig hebt, moet u me zelf halen of een taxi sturen.'

'Waarom wil je toch geen fatsoenlijke kamer in mijn hotel?' verwondert zich Haymaker. Hij is werkelijk geen kwade baas en zal iemand die vacantie heeft, niet nodeloos lastig vallen, dat weet Wernizek ook wel. Waarom prefereert de man een achterbuurt boven een hotelkamer met eigen badgelegenheid? Haymaker begrijpt de Europeanen anders heel aardig, maar dit is abnormaal.

De trein glijdt steeds langzamer. Nu wordt de coupé-deur met een ruk opengeschoven, een pascontroleur steekt zijn hand naar binnen. Hij ziet vluchtig over de Amerikaanse passen heen, bekijkt dan het Oostenrijkse boekje met het signalement van Von Wernizek-Bolnanyi, Otto, – ogen: grijs, – haar: lichtblond, – neus: recht, – lengte: 1.90, – moedervlek onder linkeroor, – geboren 1 oktober 1898. – Hij maakt een diepe bui-

ging naar Otto's zijde en gaat verder.

'Ik woon liever niet in een hotel in mijn eigen stad,' zegt Otto bedaard. De trein stopt. Passau.

Mr. Haymaker en zijn vriend kuieren langs de trein. Mr. Hunter wil ook deze juist aangekoppelde Oostenrijkse locomotief filmen, hij voelt zich groeien als hij denkt aan de indruk, die de incapabele speelgoedmachines van diverse nationaliteit zullen maken naast zijn opnamen van de machtige Amerikaanse reuzen, die de verbinding tussen twee Oceanen onderhouden. Hij neemt onder welwillende belangstelling van een treinpoetser de puffende locomotief, dan een close-up van een roestplek op de drijfstang en daarna een tweede van het magere, grijze machinistje, dat juist zo tevreden zijn pijpje stopt, leunende over de ijzeren railing. Doch hierbij wordt zijn glimlach zo vernederend voor de omgeving, dat de treinpoetser zich omkeert en aan het werk gaat.

'Je had gelijk zo straks,' zegt mr. Hunter. 'Het is hier afgelopen. Welke bedrijfsorganisator houdt zulke oude mensen in dienst?'

'Waarschijnlijk een directie die op te hoge pensioenlasten zit,' onderstelt Haymaker. 'Ja old man, ik geloof ook dat het hier afgelopen is. Ik wilde Wernizek daar niet voor het hoofd stoten, zulke mensen zijn altijd nog eerder geraakt dan je denkt. Maar nu zal ik het jou wel vertellen. Weet je wat zijn Europa is, Hunter, dit hele Europa met al die belangrijke gebouwen en instellingen? Een Museum, Hunter, een groot Historisch Museum. En dat nog slecht georganiseerd ook, ze hebben niet eens kaartjes gezet bij de voorwerpen, iedereen kan er bij denken wat hij wil.'

Daniël Jonathan heeft zijn grootvader de Secretarie zien binnengaan, hij kijkt nog wel een halve minuut naar de gesloten deuren, dan stapt hij in de vernisloze huur-Mercedes en gaat Peter Ladislaus halen, dat is zijn opdracht. Maar eerst moet hij nog een paar boodschappen doen. Brood, wijn, ether, de instrumententas van Julius. Twee revolvers, patronen.

Jawel, revolvers. Het is een moeilijke opdracht om juist vandaag, nu alle kranten schrijven over de rellertjes, op onopvallende wijze revolvers te kopen. Maar 't zal gebeuren.

Om halfnegen staat hij in de pensionkamer van Julius, die hem de sleutel heeft gegeven, en vindt diens instrumententas onder de divan. Brood, wijn en ether heeft hij al. Dan koopt hij een Frans revolvertje in de deftige wapenzaak aan de Kohlmarkt, natuurlijk heeft hij zijn studenteninsigne weggestoken achter zijn lapel. Om tien voor negen koopt hij een tweede revolver bij Süssholz in de Griechenstrasse, hij is nog nooit in de zaak geweest hoewel hij er vaak over heeft gehoord. Süssholz verkoopt veel aan studenten, hij heeft bokshandschoenen, floretten, ondergoed, kano's wat niet al, en alles op afbetaling. Süssholz ziet dat deze jongeman niet gewend is met revolvers om te gaan, daarbij wil hij constant betalen; Süssholz voelt zich een beetje bezwaard, hij is zelf een Jood. Maar een winkelier heeft nu eenmaal zijn winkel om te verkopen.

Terwijl hij het pakje patronen netjes in vloei wikkelt en met de revolver samenvat in een elastiekje, zegt Süss-

holz: 'Laat u die revolver voorlopig maar thuis, het zijn nu geen tijden om college te lopen met een revolver op zak.' Daniël haalt zijn schouders op. 'Ik loop helemaal geen college, ik ben journalist.' Süssholz ziet hem beleefd-ongelovig aan en rolt dan het tweedelig pakje in een roze papieren omhulsel. Het krijgt nog een witzwart bandje om en ziet er nu werkelijk heel onschuldig uit. Daniël betaalt, hij wist niet dat de revolvers zo duur waren, maar de kleine Weissenstein heeft voor geld gezorgd.

Om vijf voor negen passeert hij de Stephansturm die hij geen blik gunt, om vijf over heeft hij de Matteottihof in zicht. Als nu Ladislaus maar thuis is.

Hij stormt het pleintje op, een troepje werklozen bungelt lusteloos om het bassin en de gemoedelijke berengroep. 'Is Ladislaus thuis?' vraagt hij aan een gezicht dat hij kent van communistische vergaderingen. 'Ik zal wel even kijken,' zegt iemand en sloft de betonnen huis-trap op, dan wenkt boven een hand uit het raam en een stem roept: 'thuis' – 'Kan hij dadelijk meegaan?' vraagt Daniël. Er komt geen antwoord, 't is dus in orde. Ladislaus zal meegaan.

Twee minuten later staat Peter Ladislaus al op de stoep, hij heeft zijn wollen das omgeslagen en Daniël kan zich daar zelfs nu over verwonderen. Want de junizon straalt een hoge hitte over de huizen al is 't pas negen uur, en de lucht ruikt al stoffig. Maar Ladislaus is nu eenmaal verknocht aan de das, waarmee hij ook op elke vergadering verschijnt, hij is teringachtig en kouwelijk.

'Wat is er aan de hand?' vraagt hij. Hij weet niet goed meer hoe Daniël heet, hij ontmoet zoveel van dergelijke jongelui. Hij is een van de weinige communisten aan de Universiteit en heeft desondanks een onbestreden leiderspositie. Hij is bijna dertig en doet nog geen moeite

om af te studeren, wel heeft hij al enige keren in Moskou gewerkt op verschillende bureaux en is ook een paar jaar geheel onder water geweest. Hij heeft een tanig geel gezicht en sluik zwart haar, dat moet van Mongoolse afkomst zijn. Verder staat hij altijd klaar voor alles en iedereen en marchandeert niet met zijn persoon als 't om de communistische zaak gaat. Daniël heeft veel respect voor Ladislaus, hoewel hij het lang niet altijd eens is met wat hij hem op bijeenkomsten hoort zeggen. Daniël is nog steeds geen aangesloten communist. En diep in zijn hart is hij vagelijk afkerig van Ladislaus. 'Ginds staat de auto, ik zal 't u onderweg vertellen.' Daniël schuift Ladislaus voort, hij moet om tien uur terug zijn bij de anderen in Laxenburg, dat is zijn opdracht.

Intussen heeft de eerste touringcar zijn lading sightseers aan het pleintje afgezet. De vreemdelingen interesseren zich namelijk in deze tijd voor de nieuwbouw van de Gemeente Wenen zoals ze zich vroeger interesseerden voor het Wurstl-Prater en het Prinz Eugen-Denkmal. In 't algemeen valt hun die nieuwbouw niet mee. Ze hebben aesthetische bezwaren en zijn niet voldoende ontvankelijk voor het sociale enthousiasme dat deze statige kazernes heeft gebouwd. Ze staan dus een beetje betueterd op het pleintje en zien omhoog naar de stapelende woningen rondom.

'Dit is de Matteottihof.' De leider begint te verklaren. 'Gebouwd in 1926-27, ontworpen door het bouwbedrijf der Gemeente Wenen. De kosten werden bestreden uit het bouwfonds...'

'Halt!' roept een dikke Beier. 'Wat is Matteotti?'

De leider van de tour, een weldenkend, stevig gebouwd sociaaldemocraat, staat ontsteld over dit gebrek aan kennis. Hij zal uitleg gaan geven en speurt in zijn hersens

dus allereerst naar data. Matteotti werd vermoord in..., verdraaid, – wanneer was dat ook weer? Dan weet hij zich te redden. ‘Matteotti was een martelaar voor het socialisme,’ verklaart hij, maar beluistert meteen twijfelend de pathetische nagmaal zijner woorden, die blijft hangen boven het neutrale publiek.

Ladislaus gaat juist de groep voorbij. ‘Matteotti was een Italiaans sociaal-democraat die door de fascistten werd vermoord in 1924. Er zijn honderden socialistten en communisten vermoord in die tijd,’ zegt hij strak; hij heeft een wetenschappelijke afkeer van romantiek en frase. De dikke Beier kijkt op en om, het gele gezicht van Ladislaus bevalt hem maar matig.

Om het bassin hangen de werklozen en zien het spul aan. Eén spuwt van twee meter afstand in het water, een Engels juffertje deinst achteruit, dan lacht ze weer lief tegen haar begeleider en zegt: ‘Look at the small bear, isn’t it delicious?’

‘Schöne Tierplastik von Hanna Gärdtner, Bärin mit ihren Jungen,’ explicieert de leider en mijdt de blik der werklozen, die hem zichtbaar staan te minachten. ‘Kan je dat eten?’ vraagt er een. De ogen van Ladislaus lichten met een stekende glans, hij staat stil.

‘Vooruit alstublieft,’ maant Daniël, ‘er is haast bij mijn zaak.’

Dus start de afgebeulde, maar dienstwillige Mercedes om kwart over negen haastig voor Laxenburg, een kilometer blauwe damp spuwend.

‘En?’ vraagt Ladislaus.

Daniël richt zich op achter het stuur, hij heeft een gedetailleerd rapport uit te brengen. ‘Fritz Weissenstein is gevonden,’ zegt hij.

‘Jawel.’ Het bericht laat Ladislaus onverschillig. ‘Dat heeft gisteravond in de krant gestaan. Verminkt niet-

waar? maar hij zal er wel bovenop komen.'

Daniël zwenkt om een vrachtauto. 'Verminkt? Ja, inderdaad, – zo zou je het kunnen noemen – ze hebben hem gecastreerd.' Hij bijt zijn tanden op elkaar, de wagen rent blazend een helling af.

Ladislaus fluit zachtjes. 'Zo iets heb ik al lang verwacht,' zegt hij dan.

'Verwacht?'

'Ja, dat was vroeger in Rusland overal de methode als een Jood het aanlegde met een christenmeisje. Alleen gingen ze daar minder geciviliseerd te werk, – ik heb in de krant tenminste iets gelezen van een deskundig gelegd verband.'

Daniël voelt plotseling hoe zijn redeloze afkeer van Ladislaus hem vanuit een onvermoede diepte opwelt naar de keel. Wat kan dat toch zijn?

'Vertel me nu even geregeld wat ik hiermee te maken heb,' zegt Ladislaus. Hij is de Oostenrijkers maar matig goedgezind, het is een romantisch volk dat niets weet te organiseren, veel te emotioneel.

Daniël zit nu weer rustig achter het stuur, – hij is alleen iets opzij geschoven, de hand van Ladislaus lag tegen zijn jasje.

'Fritz Weissenstein ligt in het Rothschild-Spital, wat er gebeurd is, weten we van de assistent, dat komt natuurlijk niet in de krant. Hij schijnt onder narcose behandeld te zijn, men weet niet door wie en waar, hijzelf wil niets zeggen.'

'Natuurlijk,' knikt Ladislaus, 'wat heeft de politie ermee te maken? Die bemoeit zich alleen met zulke dingen als ze wat van je te weten wil komen, anders laat ze je kalm in de derrie liggen.'

'Ze hebben Fritz gistermorgen gevonden in zijn eigen auto voor de woning van het meisje...'

‘Jawel, dat was in Döbling, Hartackerstrasse; wat in de krant stond, weet ik al.’

Daniël fronsd de wenkbrauwen. Zijn ogen zien rechtuit over de lange rechte weg door het lage groene land, de bomen zwaaien voorbij. Over een kwartier kan hij in Laxenburg zijn, ruim op tijd. – Vreemd dat er mensen zijn als deze Peter Ladislaus, – met hersens die automatisch werken, ook als er zulke ontzettende dingen gebeuren als nu met Fritz. Ladislaus kent Fritz toch ook, waarom ontzet hij zich niet van dit bericht, zoals ieder gewoon mens? Waarom zit hij hier nu naast hem als een generaal die een adjudantje ondervraagt? Inderdaad. Wat heeft Ladislaus met dit te maken?

Maar dan weet Daniël weer, dat hij sinds twee dagen onder bevel staat van Hermann Julius, die Ladislaus heeft laten roepen, – hij zelf heeft dus niet meer te denken of te vragen. Hij rapporteert verder.

‘De broer van Fritz Weissenstein kwam gistermorgen bij ons...’

‘Wie is ons?’ vraagt Ladislaus.

‘De kring. Wij noemen het de Kring, dat klinkt ethisch, het is beter een naam te kiezen, die niet opvalt als men zich eens vergist waar anderen bij zijn. Wij kwamen al lang bij elkaar, om zo’n beetje te zwammen over van alles en nog wat, – maar sinds maandag, toen ze Walter uit het raam van de Aula hebben gesmeten, –’

‘Weet ik, weet ik,’ zegt Ladislaus.

‘Hebben we ons geconstitueerd tot een afweergroep, behoorlijk bruikbaar georganiseerd.’

‘Zou je nu niet eens een paar namen noemen?’ vraagt Ladislaus.

‘Julius is de leider. U zult hem straks zien, de jongste broer van Weissenstein is er ook. En ik natuurlijk. De andere namen kunt u aan Julius vragen, die mag ik na-

tuurlijk niet noemen, ook niet tegenover u.

‘Goed,’ zegt Ladislaus.

‘De kleine Weissenstein, die jongste broer van Fritz, kwam gistermorgen bij Julius om te vertellen dat Fritz was gevonden, en hoe.’ Daniël slikt; onder zijn strakke houding is hij een trillende klomp afgrijzen en wanhoop. Maar hij staat onder tucht, hij heeft met de anderen zijn eed afgelegd, hij rapporteert een geval. ‘Julius heeft dadelijk bij de medici laten navragen wie verdacht kon worden. Gistermiddag is Rolff –’

‘Die sozi?’ vraagt Ladislaus.

‘Ja, en een fatsoenlijke jongen.’ Daniël voelt zelf hoe stijf zijn hand het stuurrad omklemt.

‘Zeker,’ glimlacht Ladislaus, ‘een fatsoenlijke jongen.’ ‘Gistermiddag liet Rolff weten, dat Rasser en Derresch...’

‘De broer van Olga Derresch, het meisje waar Fritz in zijn auto werd gevonden.’

‘U weet alles,’ zegt Daniël en voelt zich klein. ‘Vertel maar verder,’ zegt Ladislaus.

‘Dus Rolff liet weten dat Rasser en Derresch, die samenwonen, al een paar dagen niet op hun kamer waren geweest, ook niet bij de demonstraties langs de weg waren gezien en dat Rasser verleden jaar een verhouding had met Olga. Daarbij zijn ze alle twee haast klaar voor hun chirurgisch.’

‘Er zit iets in,’ zegt Ladislaus, ‘maar nu zou ik waarachtig wel eens willen weten wat ik met dat kinderspul heb uit te staan.’

Daniël zou kunnen kreunen maar dat doet hij natuurlijk niet. ‘Julius heeft me alleen gezegd u op de hoogte te brengen voor we in Laxenburg zijn. We hebben Rasser en Derresch vannacht opgelicht, zo gemakkelijk mogelijk, ze hadden ergens in Klosterneuburg aan het Do-

naustrand een weekendhut gehuurd, gistermiddag hadden we ze al gesnapt toen ze zich lagen te zonnen, maar we wilden wachten tot 's nachts. Ze hebben natuurlijk een prachtig alibi, het hele zonnebad ziet je overdag als je er ligt en zwemt en niemand bemoeit zich met wat een ander 's nachts uitvoert. Ze hadden er Fritz Weissenstein kunnen vermoorden, terwijl hun burens dachten dat ze lol maakten met de een of andere meid. Maar vannacht hebben wij ze dan geknipt en naar Laxenburg gebracht.'

'Prachtig, prachtig,' zegt Ladislaus, 'welk hotel hebt jullie uitgezocht?'

Daniël zit kaarsrecht. 'Pardon. We zijn geen kinderen. Ze zijn in een tuinhuis, achter in het park van Schloss Laxenburg, waar geen kip meer komt. Julius kende de plaats, hij heeft verleden zomer in de buurt gekampeerd en er nooit iemand gezien. Het is een leeg paviljoentje en 't ligt wel drie kilometer achter de hoofdgebouwen.' 'Zo,' zegt Ladislaus, 'dus dit is de zaak. Jullie hebt daar in Schloss Laxenburg, waar tussen twee haakjes een behoorlijke bewaking is, een paar nazi-studenten van goeden huize, naar wie binnen vierentwintig uur heel Wenen gaat zoeken. Daarbij weet jullie nog absoluut niet of ze iets met het geval-Weissenstein hebben uit te staan. Mijn compliment!'

'Pardon.' Daniël begint zich onpasselijk te voelen. 'Wij weten dat Fritz is gevonden voor de deur van Olga Derresch, die Rasser zijn congé heeft gegeven en met Fritz Weissenstein in de Paasvacantie naar München is geweest. Verder weten we, dat Derresch de grootste antisemiet van de Akademie is. Denkt u dat die zich het plezier had laten ontnemen om op de Jodenstudenten te slaan, als hij niet wat anders te doen had gehad?' 'Ja, waarde vriend, dat is alles in orde. En toch, geloof

me, hoe eerder jullie die knapen kwijt bent, hoe beter. Weten ze wie jullie zijn?’

‘Natuurlijk niet. Ze liggen nog ingepakt zoals we ze vannacht hebben meegenomen, netjes in hun dekens gerold, en een tentzeil eromheen.’

‘Nu, we zullen zien,’ zegt Ladislaus. ‘Het is me alleen nog niet duidelijk wat ik hiermee te maken heb. Fritz is geen aangesloten communist en jullie hebt mij ook niet om raad gevraagd toen jullie je kring hebt opgericht. Alleen Julius is bij ons aangesloten voor zover ik weet.’

Daniël heeft de tweede versnelling ingeschakeld, de wagen trilt en loopt een helling op. Ook hem is niet duidelijk waarom Julius wilde dat Ladislaus werd geroepen, maar hij heeft zijn orders, Julius is de leider.

‘Voor privé aangelegenheden van de heren studenten heb ik geen tijd,’ gaat Ladislaus voort, ‘en als jullie werkelijk een afweergroep wilt vormen, moet jullie in individuele gevallen ook zelfstandig weten te handelen. En verder dan het individuele gaan jullie aspiraties niet, als ik goed zie.’

Ja, toch wel. Daniëls aspiraties gaan verder, veel verder. Hij verlangt naar een wereld waarin de mensen als broeders verkeren, waarin het leed van de een het leed van de ander is en een grote vreugde om het schone leven allen samenbindt, hij verlangt naar zon, naar schoonheid, naar liefde, voor allen, – hevig verlangt hij en weet niet, dat het zijn eigen twintigjarig hart is dat zo verlangen moet.

Hij zou zich willen rechtvaardigen voor Ladislaus, hij kan diens minachting niet verdragen waar hij zich toch doorstroomd weet door dit vurig verlangen en het slechts moeilijk verbergt onder de zakelijkheid, die hij als een masker voor zijn offerbereide, bewogen ziel spant. Hij

zoekt naar het woord, waarmee hij dit alles kan samenvatten voor Ladislaus, maar Ladislaus vraagt: 'Hoe lang is 't nog naar Laxenburg?'

'Een minuut of tien.'

'Hou dan verder je kop dicht. Ik heb hier iets dat ik nodig moet lezen.'

Daniël klemt zijn kaken opeen, hij heeft plotseling bemerkt, dat zijn tanden zullen gaan klapperen, als hij niet oppast. Het is een vreemde gewaarwording, hij heeft nog nooit iets dergelijks ondervonden en meteen wordt hem duidelijk, dat hij bang is. 'Ben ik werkelijk bang?' denkt hij en peilt zichzelf, hij weet zich bang maar kan niet voelen waaraan dat ligt. Ladislaus zit stil naast hem en is verdiept in een bundel gestencilde vellen, — statistieken, ziet Daniël —, de motor ronkt zonder bijgeluiden, de weg is recht en leeg, ginds in Laxenburg wacht Julius en zal met Ladislaus beslissen wat er verder gebeuren moet, hijzelf behoeft geen beslissingen te nemen. Er is werkelijk niets aan te wijzen, waarvoor hij nu, juist op dit ogenblik, bang zou moeten zijn, — hoe komt het dan, dat hij zich plotseling zo onuitsprekelijk zwaar voelt en tegelijk die trillende maar pijnloze kramp in al zijn spieren waarneemt, die onmachtige beving in zijn armen en benen. 'Zenuwtjes?' denkt hij, 'verdomd, ik ben toch geen oude juffrouw,' en ergert zich bovenmate. Hij weet immers even helder als gisteren en eergisteren dat hij tot een afweergroep behoort en onder krijgstucht staat, hij weet dat Fritz Weissenstein op een perfide wijze voor het leven is geschonden en dat de groep hem te wreken heeft, hij weet dat hij in zijn eed verklaard heeft alle verantwoordelijkheid voor elke collectieve daad van de groep op zich te nemen, totdat Hermann Julius de groep ontbindt. Hij weet

zeer stellig, dat hij de gehele zware eed heeft afgelegd en willen afleggen in bittere ernst, – en toch laat zijn flauwhartig lichaam hem nu in de steek, het rilt en bibbert en als hij niet oplet, klapperen zijn tanden hoorbaar. ‘Vervloekt, wat een knulletje ben ik toch,’ denkt Daniël, en beproeft zijn hakken vast te zetten in de mat onder zijn voeten.

‘Daar zijn we,’ zegt Ladislaus. Ondanks zijn interesse voor de statistieken heeft hij Laxenburg nog eerder zien liggen dan Daniël, – ‘merkwaardig,’ denkt deze en voelt zich dubbel ongelukkig in zijn manifeste ontoereikendheid. Maar dan zijn ze al aan de zijweg, Daniël zwenkt om een boomgroep en brengt de wagen op het zandpad, de weke weg ligt vol kuilen en gaten, hij heeft al zijn aandacht nodig voor de wagen. Zijn natuurlijk chauffeurstalent helpt hem echter secuur over de moeilijkheden heen, het is werkelijk een talent. Fritz Weissenstein, die hem leerde rijden, noemde het een wonder. Hij glimlacht, terwijl hij kuil na kuil ontwijkt of overwint, de bejaarde Mercedes kreunt maar doet gedwee wat hij verlangt. En als Daniël stilhoudt voor het tuinhuis, merkt hij dat ’t beven heeft opgehouden.

Hermann Julius komt aanlopen. Hij is een zware witblonde Noordduitser, zijn kleine grijze ogen liggen diep in hun kassen, hij heeft een plat vierkant achterhoofd en aan zijn brede lippen kleeft een voortdurende lach die niet vrolijk is. ‘Geef op je brood, we vallen flauw van de honger,’ commandeert hij Daniël, die hem de zak met broodjes en de fles Weisswein overreikt. Ladislaus is uitgestapt en kijkt om zich heen, dan zoekt hij dekking achter een groep dennetjes en wenkt Julius.

‘Ga vast naar binnen,’ beveelt deze Daniël en stapt achter Ladislaus aan. Het brood en de fles houdt hij bij

zich, hij kauwt en slikt en kauwt met het natuurlijk welgevallen van een rund. Ladislaus hoort het en glimlacht ironisch, hij weet niet wat eetlust is, dat komt door de t.b.

Achter de dennetjes hurken ze beiden neer op een paar eikestronken. Julius zoekt in de zak naar een vierde kummelbroodje, maar daar hij zich blijkbaar door deze variëteit heeft heengegeten, begint hij nu aan de süsse Röllchen. Ladislaus kan het niet langer aanzien, hij staart omhoog in het eikenloof. 'Wat was je van plan?' vraagt hij eindelijk.

'Ik wil Rasser en Derresch een kleine waarschuwing geven, ook voor de andere heren,' zei Julius, 'ik heb mijn instrumententas laten halen en een beetje ether.'

Ladislaus haalt hoorbaar zijn neus op. 'Je bent niet meer dan een doodgewoon sadistje, Julius. Godallemachtig, – wat moet ik toch met jullie aanvangen? – de hele Universiteit is een dolgeworden kinderkamer. En daar zit ik tussen als de vertrouwensman! Communist ben je godbetert en weet niet beter dan je te bemoeien met een relletje over een rijke Jodenjongen. En daarvoor laat je me halen! Maar had je mij er dan niet buiten kunnen laten, grote ezel.'

'O neen,' zegt Julius, 'helemaal niet. Ik ben zelfs niet het allerkleinste ezeltje. Ik heb natuurlijk mijn privérekening met Rasser, maar daar heb ik je inderdaad niet bij nodig. Ik wilde je alleen maar eens in aanraking brengen met deze groep, – er was nu een mooie gelegenheid om ze in staat te stellen zich te compromitteren in jouw aanwezigheid. Er zijn heus een paar bruikbare elementen onder.'

'De moeite niet waard,' beslist Ladislaus. 'Wat heb ik aan een stel snotjongens, die ik alleen gebruiken kan als er eens iemand afgetuigd moet worden? – Als je me

een ploeg spoorwerkers kunt brengen of een paar onder-officiëren of zelfs een klein drukkertje van de Arbeiterzeitung, dat zijn allemaal mensen die ik recommanderen kan voor een karweitje. Maar wat moet ik beginnen met de zoon van bankier Weissenstein?"

'De geblameerde zoon van een invloedrijk vader is een kostbaar bezit,' leert Julius. 'Maar zoals je wilt. Tenslotte zijn ze ook al voldoende geblameerd voor mijn speciaal gebruik.'

Ladislaus' brede neusvleugels zijn vaal geworden. 'Halt,' zegt hij. 'Je hebt me laten roepen, dus heb ik nu ook wat te zeggen. Voorlopig maak jij nergens je speciaal gebruik van. Er wordt hier geen privérekening vereffend die later op het conto van de communisten komt. Nu ik hier ben, heb ik de leiding! Laat die jongens bij me komen. Wie was dat veulen dat me heeft gereden?"

'Daniël Jonathan, een derdejaars jurist van edele gezindheid, een martelaar in de dop. Waarachtig Ladislaus, je bent een ondankbare hond. Ik heb die jongen juist naar je toegestuurd omdat ik je een plezier wou doen, het is er een van jouw soort, een idealist waar toch wat in zit, en als je je pink uitsteekt, heb je hem met huid en haar.'

'Ik zou wel eens willen weten waarom jij communist bent geworden,' zegt Ladislaus.

'Dat heb ik je al eens een keer uitgelegd, maar je schijnt me niet te kunnen geloven. Omdat mijn vader zijn baan in Hannover is kwijtgeraakt door de heren nazi's en ik hier nu in Wenen voor een koopje moet afstuderen op een schoen en een slof. Ik draai mezelf geen films voor over een betere wereld Ladislaus, ik weet alleen dat ik deze verdomde wereld onder de knie wil krijgen.' Julius' permanente lach ligt hem nu onrust-

barend vreugdeloos om de lippen, met een scherpe tik slaat hij tegen een boomstronk de hals van zijn fles Weisswein af.

‘Dat is waarschijnlijk ook een tactiek, voorlopig tenminste,’ zegt Ladislaus en kucht dan met inspanning iets weg in zijn zakdoek. Julius eet, al wachtend, zijn zesde broodje, en als hij ziet dat Ladislaus weer rechtop zit, gaat hij Daniël halen en de kleine Weissenstein.

De arme Weissenstein ziet spierwit, hij heeft dan ook twee dagen lang helpen zoeken naar zijn broer en heeft sinds gisteravond niets te eten gehad. Zelfs Julius merkt het op en laat hem de beide laatste broodjes.

‘Je gevangenen liggen toch wel goed vast?’ vraagt Ladislaus.

‘Geen verwikken aan,’ verklaart Julius. ‘Opgerold in hun dekens en vastgesjord.’

‘Ga er dan maar bij zitten,’ zegt Ladislaus. Daniël voelt in zijn zak, hij moet de revolvers nog afleveren. Hij haalt de keurige pakjes voor de dag, legt ze op een mosheuveltje en wikkelt de papieren los, die de toeschouwende Ladislaus systematisch in zijn zak steekt. Als echter de blinkende kleine revolvertjes voor de dag komen, springt Ladislaus vloekend overeind, zijn smal lichaam trilt onder de explosie.

‘Verflucht und verflucht und verflucht noch einmal, – dat is het toppunt, stom vee. – Moet jullie hier in Wenen dan van alles theater maken? Samenzwering onder de eiken, eed op de wapenen! Om te huilen is het. Nieuw gekocht, – vanmorgen zeker, hè?’

Julius kijkt toe met een slim lachje. ‘Daniël heeft ze gekocht, hij zal wel voorzichtig zijn geweest, niet?’

‘Süssholz kent me niet geloof ik,’ zegt Daniël nors.

‘Je moet niet geloven, je moet weten,’ briest Ladislaus. ‘Maar voor wie zijn die revolvers, Julius, jij hebt

toch de jouwe?"

'Voor deze beide brave jongelieden, die toch ook iets bij de hand moeten hebben als het nodig is. Als we Rasser en Derresch straks gaan ondervragen, zullen we ze eerst een beetje moeten losknopen. We hebben de dekens over hun kop getrokken, zo kunnen ze niet spreken.'

'Juist, nu weet ik genoeg,' zegt Ladislaus. 'Willen de heren even luisteren? Er valt niets meer te ondervragen, het staat wel vast dat die twee idioten de kwajongensstreek met Fritz Weissenstein hebben uitgehaald...'

De kleine Weissenstein steekt ontzet een hand op maar Ladislaus gaat kalm verder: 'Ze hebben wat verdiend, — en als het toevallig niet voor deze keer is dan voor een andere. Maar het is absoluut onnodig dat jullie er allemaal de kast voor indraait, en dat staat zo vast als een huis, wanneer jullie even plezierig en romantisch blijft doormodderen als tot dusver. Rolff is op de hoogte, en dat is een fatsoenlijk sociaal-democraat, daar kun je dus last mee krijgen.'

Daniël en de kleine Weissenstein staan een beetje verbouwereerd, als recruten voor de sergeant. Ze verwachten echter stellig dat Julius een afdoend antwoord zal geven, Julius is de leider. In zijn handen hebben ze hun eed afgelegd. Maar Julius zit op zijn eikestronk en slurpt de laatste wijn uit de fles, omzichtig, opdat hij zich niet zal bezeren aan een scherf van de hals.

'Dus,' gaat Ladislaus voort, 'die mensen daarbinnen weten verder niets dan dat ze door onbekenden zijn ontvoerd. Jullie hebt ze toch, hoop ik, niet jullie geluid laten horen?'

'Natuurlijk niet,' zegt de kleine Weissenstein, 'dat heeft Julius ons verboden.'

Ladislaus knikt goedkeurend. 'Dan is de zaak in orde.'

Nu gaan we binnen kijken of er iets is blijven liggen, – geef op die zak Weissenstein, en steekt jullie die fles bij je, denk om de capsule, Julius, – en dan rijden we als de bliksem over Mödling naar Wenen, vooral niet meer langs de Laxenburg Allee...’

‘En laten ze hier zomaar liggen?’ vraagt de kleine Weissenstein.

‘En laten ze hier zomaar liggen,’ bevestigt Ladislaus. ‘Het enige wat we kunnen doen. Als het waar is dat hier nooit iemand komt, zoals Julius zegt, dan zijn ze verkouden, maar dat is hun risico. Als er daarentegen behoorlijk wordt gezocht, – en ik verzeker je dat Ministerialrat Rasser naar zijn zoon zal laten zoeken, – dan komen ze er met de schrik af. Zo, – rechtsomkeert, mars.’

Nu zit Julius aan het stuur. Daniël heeft de plaats naast Ladislaus, op de achterbank. Hij is voor ’t ogenblik volkomen leeg van elke gedachte, hij voelt alleen met verwondering dat hij op de terugweg is naar Wenen. Straks staat hij weer in de Luftbadgasse en zal naar bed kunnen gaan om uit te slapen. Het is een wonderlijk eenvoudig einde van het avontuur dezer dagen, – maar is het wel een einde? Daniël merkt, dat hij eigenlijk niet aan een einde gelooft, – hij weet wel niet waarom, hij kan op dit ogenblik in zijn bewustzijn niets tot gedachten of woorden maken. En dan is er nu ook weer de moeilijkheid om zijn tanden gewoon rustig op elkaar te houden, dit vereist veel aandacht.

Telkens echter dringen een paar losse woorden zomaar door zijn aandacht heen, hij jaagt ze weg en dan zijn ze er weer, doodgewoon: ‘wat moet je nu beginnen, wat moet je nu beginnen.’ Het is heel vermoeiend voor hem om op te passen dat niemand het beven van zijn kaken

kan zien en tegelijk die woorden af te wijzen. Daniël is dan ook heel moe. Hij ligt tegen de gecapitonneerde kussens en rolt opzij bij iedere zwenking van de wagen. Maar hij past op om Ladislaus niet aan te raken, Ladislaus die verdiept is in zijn gestencilde statistieken.

Een uur later staat de Mercedes in de huurgarage waar hij thuishoort. 'Plezier gehad?' vraagt de garagehouder. 'Plezier genoeg,' bromt Julius, 'maar die verdomde meiden kosten je je centen.' 'Ze zijn het waard meneer!' lacht de man en stompt Julius in de rug.

Ladislaus staat al op het trottoir, hij heeft de papieren in zijn zak gestoken en wikkelt zich in zijn sjaal. 'Loop vanmiddag om een uur of vier even bij me aan,' zegt hij tegen Daniël. 'Ik heb een paar boeken over Sowjetrecht die een jurist behoort te lezen.' Hij steekt Daniël een hand toe, die merkwaardigerwijs nog even vochtig kil is als een paar uur geleden, maar nu tot Daniëls verwarring een aangename indruk achterlaat.

Luftbadgasse 12 is nu in bedrijvige morgenstemming. Natuurlijk wordt beneden bij Hodl al druk af- en aangelopen, maar ook de andere woningen staan midden in de sinds lang aangevangen dag. Op de eerste verdieping keft de poedel onder Herr Friedemanns leiding een venter van de deur, juist terwijl ex-Justizrat Kerner de trap komt opzeulen met een oud karpert dat hij in de Hof zoveel mogelijk stofvrij heeft geklopt. Herr Friedemann werpt nu haastig de huisdeur dicht, – als iemand zo zichtbaar versjofeld is als Justizrat Kerner, doet men beter niet naar hem te kijken, men kan dan alleen nog maar last van hem krijgen.

Tweehoog op het trapportaal, vlak voor de huisdeur van Maria Ritter, spelen de drie gesteven-witte Bergmannetjes die straks bij de huldiging hunner grootouders als strooistertjes zullen fungeren; de huisdeur is hun honk. Ze genieten hun vrije ochtend bij teugen, hun plezier galmt onafgebroken door het hele trappenhuis. Maria Ritter's huishoudster, de nijvere Josefine, die in de keuken alvast het deeg voor een van haar beroemde Kirschenstrudels mengt, hoort het lawaai wel, maar tegen haar gewoonte rent ze niet naar buiten om de buurkinderen de hun toekomende berisping te geven. Ze heeft een geheime hoop, dat Maria door dit kabaal wel eens wat eerder dan gewoonlijk wakker zou kunnen worden, wat haar vandaag om velerlei redenen niet onaangenaam zou zijn. Maar binnen bij Maria blijft alles stil, de dag is daar nog niet begonnen. Om tien uur trekt Josefine dus maar de gordijnen open in

Maria Ritter's slaapkamer en haalt de jalouzieën tussen de dubbele ramen op. Dat is op die tijd zo haar vaste gewoonte want als zij het niet deed, zou Maria zeker tot twaalf uur blijven doorslapen en hoe zou Josefine dan nog kunnen assisteren bij Maria's toilet, terwijl het middageten al opstaat?

Maria snurkt een enkele laatste maal haar gedempt neuskeelgeluid. Dan houdt ze haar handen voor haar ogen en kruipt verder onder de dekens, maar ze snurkt niet meer.

'Mevrouw,' zegt Josefine en slaat het dek naar beneden, 'mevrouw, het is over tienen.' Inderdaad schijnt het witte daglicht nu in de kamer en Josefine die al van zes uur op is, heeft reden om ontevreden te zijn over Maria, die om tien uur nog niet wakker kan worden. Maar ze oefent toch geduld en staakt even haar pogingen om Maria tot de werkelijke wereld terug te roepen. Maria slaapt zo volkomen overgegeven, haar oude gezicht ligt zo wijd ontspannen in de droom, dat Josefine blijft kijken en weifelt, zoals men schroomt een zuigeling uit de warme wieg te nemen.

Josefine kent Maria's gezicht onder velerlei belichting. Zij heeft het veertig jaar geleden voor het eerst gezien onder het rococo-kapje van Rosine en ze heeft het van het eerste ogenblik al liefgehad met een warme genegenheid. Het was ook zo gans anders dan haar eigen smal, benig zuidduits volkstype. Van de gaanderij, waar zij op een vrije avond de 'Barbier' genoot, had zij het ronde, bevallige, doch nimmer frivole wezen van de grootste coloratuurzangeres der eeuw bewonderd, had zich overgegeven aan de jubelend kwinkelerende stem, en was verlost en gelukkig naar huis gegaan. De volgende dag had zij spontaan haar diensten aangeboden aan het grote, domme kind Maria Ritter, die, naar zij van

haar collega-kleedsters wist, door haar personeel aan alle kanten bestolen en bedrogen werd. Sinsdien heeft zij Maria, die toch vijftien jaar ouder is dan zij, verzorgd en vertroeteld, berispt en opgevoed, haar rosblonde haren naar de eisen der wisselende modes gegolfd en gekapt, haar mooi, vol lichaam gemasseerd en in 't algemeen genoten van haar tegenwoordigheid. Zij is volkomen gelukkig en tevreden geweest bij en door Maria en is het nog, alleen heeft zij het zich nooit willen bekennen.

Nu Maria vierenzeventig is, haar lichaam in verval raakt en zij daarenboven, hoewel gepensioneerd, voor haar doen in soberheid moet leven, heeft Josefine door Maria ook nog haar hechtste reden van bestaan ontvangen. Stel u eens voor dat Josefine er niet was! Ondenkbaar voor Maria, nietwaar?

Zo staat dus Josefine voor Maria's ledikant, ziet neer op het doffe rossige haar, dat Maria nog niet grijs wil laten worden, op de uitgezette neus met de blauwe adertjes, op de weggezakte geelrode wangen, en heeft Maria lief zoals ze is, met een bijna smartelijke toewijding. Zij zal zich dat echter nooit bekennen.

'Mevrouw,' zegt Josefine, 'nu moet u werkelijk opstaan. Er is ook post.'

Dit is het toverwoord, dat Maria terugbrengt naar de dagelijkse werkelijkheid, het werkt even onfeilbaar als de koude spons, die Maria's moeder vele jaren geleden te hulp placht te roepen als Maria het aanvangsuur van het Conservatorium versliep. Maria Ritter leeft op als ze post ziet. Het is dan ook vaak een heel aardig pakje brieven dat de postbode heeft af te leveren. Maria bezit over de gehele aardbol haar oude getrouwe correspondenten. In ieder deel van de wereld wonen mensen die haar bewonderd hebben of bemind en die uit dank-

baarheid voor een schone sprookjesavond hun vol, ver-rukt hart neerlegden aan haar voeten. Oude dames en heren nu, maar indertijd de enthousiaste cultuurdragers der vooroorlogse wereld.

Maria Ritter stamt uit een tijd toen een groot zangeres nog geen publicity-manager nodig had en ook geen secretaris, zij heeft trouw al haar brieven zelf beantwoord, – of onbeantwoord gelaten –, zij heeft zelf haar vrienden gekozen en geen andere raadsman geduld bij haar liefdesavonturen dan het verlangen van haar warm lichaam en haar blijmoedig hart. Menig bejaard Brits gentleman, menig witharig Parijs aristocraat, menig nu vergeten dirigent of componist glimlacht verzaligd, terwijl hij met de sierlijk verzorgde krulletters van een verouderd schoonschrift de vellen volschrijft, welke worden geadresseerd naar Luftbadgasse 12, Wien. En ook vele anderen blijven uit warme romantische dankbaarheid hun kleine persoonlijke levens met het hare in verbinding stellen. Deze epistels van het nu helaas uitstervend aantal harer vroegere vereerders en vereersters zijn de laatste beloning van Maria Ritter's schoon en trouw artistenleven, ze komen uit alle hoofdsteden der beschaafde wereld en brengen haar de onverwoestbare toewijding en dankbaarheid ener generatie, die nog wist te genieten van een schone fictie.

Maria Ritter is reeds een legende terwijl ze nog op aarde verblijft, als ze aanstonds vijfenzeventig wordt, zullen de krantenlezers zeggen: hé, leeft die nog? Ze is reeds ingedeeld bij Paganini en Taglione, bij Eleonore Duse en Jenny Lind. Maar dat geldt natuurlijk alleen voor de krantenlezers, zijzelf voelt zich nog springlevend en niet meer dan een jaar of vijftig. Dat wil zeggen: zoals de wereld zich voorstelt dat een vrouw van vijftig, die haar levenszomer achter de rug heeft, zich

voelen moet. Toen Maria Ritter echter in werkelijkheid haar vijftigste verjaardag vierde (in stilte), was ze een overschone weelderig opengebloede roos en voelde zich vijfendertig.

Nu is ze inderdaad een tikje te zwaar geworden en de stem, – ja, – die heeft ze niet mogen behouden. Toen haar in 1916 door de Operadirectie op zo kies mogelijke wijze haar pensioen werd geoffreerd, kon ze in haar eerlijk hart niet de vereiste opwindning produceren om een theaterschandaal te ontketenen. Achteenvijftig is inderdaad meer dan de limiet voor een coloratuurzangeres aan de Weense Opera. Maar een verhoging van haar pensioen heeft ze tenslotte gekregen, en wel door bemiddeling van aartshertog Karl, die liet weten, dat het een nationale schande zou zijn als Maria Ritter moest adverteren om zanglessen. Ach, die zouden buitendien een totale mislukking zijn geworden. Maria Ritter's stem was uniek, maar haar theoretische kennis gelijk nul, ze is levenslang de luchtige, onverantwoordelijke zangvogel gebleven, die directeur Kern ontdekte in de worstwinkel van vader Ritter.

Ja, en nu is de vogel toch ontegenzeggelijk wat stijf en dik in de veren. Josefine moet 's morgens de pantoffels aan Maria's voeten steken eer ze zich buiten bed laten zakken. Josefine moet ook assisteren in de keuken, waar het warmwatergeysertje hangt en waar Maria iedere morgen het haar vroeger zo dierbaar lichaam, dat haar nu zoveel hartzeer kost, een uur lang wast en verzorgt. Voor Josefine heeft Maria geen lichamelijke geheimen en ook haar verdere aangelegenheden kent deze zo goed als zijzelve. Josefine heeft de post dan ook al doorgelezen lang voor Maria is gewekt.

'Een mooie post vanmorgen,' zegt ze en reikt Maria het blaadje met de koffie en de broodjes. De post legt

ze op tafel als lokaas voor Maria, die zich na haar ontbijt zo graag nog eens in bed omkeert.

‘Van wie dan?’ vraagt Maria.

‘Mr. Lytton uit Chicago. Baronin Märzenburg, met een heel aardig kiekje waarop ze haar kleinzoon rijdt in zijn kinderwagen. Carlo Perrucci stuurt een recensie over een opvoering aan de Scala, waarin de Angelina van een debutantje vergeleken wordt met de uwe, twintig jaar geleden.’

‘Ja, Rossini was altijd mijn fort,’ zegt Maria. ‘Maar die smerige persboeven moesten niet altijd de jonge mensen doodslaan met onze oude reputaties. Ik ben ook jong geweest, ik weet wat het is. Geloof maar niet, dat ze werkelijk horen wat er wel of niet in zo’n kind zit, – ze willen alleen laten zien, dat ze indertijd nog Maria Ritter hebben meegemaakt.’ Maria heeft veel collegiaal gevoel, altijd gehad, ze was een goede kameraad, zelfs voor de kleine korstjes.

‘Halt!’ zegt ze, ‘daar valt me wat in. Van jonge mensen gesproken. Je moet straks even aangaan bij die jongen in het achterhuis. Ik heb een plaats voor Thibaud vanavond, die kan hij krijgen. Ik heb de Hodls beloofd dat ik op hun feest kom en jij geeft toch niet om concerten.’

‘Ik ga natuurlijk mee naar de bruiloft,’ zegt Josefine geraakt. Ze is nog altijd niet genezen van haar dienstbodentrots en wenst niet te worden thuisgelaten als het even mogelijk is om in Maria’s gezelschap ergens te verschijnen.

‘Natuurlijk ga je mee,’ sust Maria. ‘Misschien zal ik er ook nog even wat zingen, Hodl heeft het me zo dringend gevraagd.’ Arme Maria, ze is werkelijk een beetje vereerd met het verzoek al glimlacht ze van binnen ook spottend om zichzelf; ze is dankbaar dat ze zich

60

nog eens voor mensen zal mogen uitzingen.

‘Zo, geef nu maar de post,’ zegt Maria.

‘Zou u niet liever opstaan?’ dwingt Josefine. ‘Ik moet aanstonds naar de Naschmarkt. Vandaag is het Bauern-tag, ik kan nu rookvlees voor twee schilling krijgen en bij de slager betaal ik drie en een halve. De boter is ook op.’

Maria zucht: tegen dit argument valt niet te opponeren. Er moet inderdaad zuinig worden geleefd, het is toch al een wonder wat Josefine weet te doen met het pensioengeld. Maria is nu eenmaal een fijnproefster, ze heeft zich grondig laten verwennen in de kleine, fijne restaurants van Parijs, Petersburg, Madrid, Den Haag, waar niet al. Maar Josefine kookt heel goed. Haar Backhähnl bewaren hun oorspronkelijke malsheid binnen hun knapperige deegkorstjes, haar asperges à la Milanaise aanvaarden de prikkel van tomaat en zachtgesmoorde kaas zonder dat hun blank aroma eraan te gronde gaat en haar meelspijzen variëren tot in het oneindige, zo nodig kan ze iedere dag van het jaar een andere welsmakende zoetigheid op tafel brengen. Dus is Josefine’s beroep op de eisen der keuken het immer doorslaggevend element bij de beslissingen, die Maria Ritter op haar vierenzeventigste jaar nog te nemen heeft.

‘Goed, goed,’ zegt Maria, ‘ik kom al.’

Als ze in haar lang rose nachthemd op het ijsberenvel staat, heeft Maria, als iedere morgen, een enkel zwak ogenblik. Iedere morgen opnieuw hindert het haar onzegbaar dat nachthemd te moeten losmaken en onder de soepele rozenkleurige waszijde haar geel, zwaar en toch verwelkt lichaam te ontmoeten. Het is een zeer moeilijk en onaangenaam ogenblik, maar gelukkig duurt het niet lang, want ze zet er zich zo vlug mogelijk over-

heen met haar gezond Weens optimisme. Ten slotte weet ze de toiletten, waarmee ze zich tactvol omhult, nog altijd met smaak te kiezen, ook heeft ze een handig en niet veeleisend naaistertje. Als ze behoorlijk is geschminkt en gekapt, maakt ze nog een heel bevredigende indruk in een stad, waar men zelfs oudere vrouwen haar beetje behaagzucht gunt.

‘Zo, nu lees ik toch eerst de post,’ zegt Maria. ‘Ga jij intussen naar beneden bij die jongen. Je mag hem zeggen, dat ik heel goed vind wat hij doet, alleen moet hij zijn snertviool inruilen voor een betere. Maak een praatje en zorg dat ik hem eens van dichtbij te zien krijg, maar breng hem het biljet behoorlijk in een gesloten enveloppe, het ligt op mijn toilettafel.’

Maria Ritter mag de naoorlogse mens dan een opge maakte, kinderachtige en sentimentel oude vrouw schijnen, nog altijd klopt in haar hart het rode muzikantenbloed, dat sneller stroomt als het wordt aangeraakt door de muzikale waarheid. Maria weet niets van de jonge violist, die sedert een paar weken in het paviljoentje beneden haar slaapkamerraam uur na uur zijn oefeningen speelt, ze weet alleen dat zijn streek breed en lenig, zijn toon vol en lieflijk is. Ze heeft de laatste tijd vaak voor haar open raam gestaan en goedkeurend geknikt bij zijn virtuoze buitelingen langs de toonreeksen, ze heeft zich gaarne overgegeven aan een zoete cantilene. Natuurlijk heeft ze Hodl naar zijn naam gevraagd en weet zich die nog te herinneren, hoewel ze tegenwoordig zo gemakkelijk namen vergeet; hij heet Paul Wolük. Een totaal onbekende naam. Maar niet slecht voor het affiche...

Nu heeft Maria de post doorgelezen, Baronin Märzenburg maar vast het lieve vleierijtje geschreven dat deze na het zenden van haar kiekje mag verwachten en de

beide plaatsen voor de première van de Wozzek, die de Operadirectie haar zo vriendelijk toezond, weggeborgen in het satijnhouten bureautje. Nu moest Josefine toch al lang weer boven zijn.

Maar Josefine komt niet. Dus trekt Maria een paar oude glacé-handschoenen aan, neemt een plumeau en begint daarmee te stoffen, — stof opjagen noemt Josefine deze methode. Het zou echter onmogelijk zijn op een meer grondige wijze het stof te verwijderen van de verzameling bibelots en ingelijste portretten die étagères en pronktafeltjes bedekken, tot in de slaapkamer toe. Josefine mag dan zeggen: wat haar betreft werd alles in de kast geborgen, Maria zou deze etalage van tastbare souvenirs niet kunnen missen; ieder portret, ieder voorwerpje heeft zijn levende verbinding met een nog gevoelige plek in haar hart. Iedere morgen wuift Maria met haar plumeau het stof der jaren van haar herinneringen.

Intussen staat de arme Josefine beneden in Hodl's volgepropte werkplaats en klopt op de toegangsdeur naar het paviljoen maar krijgt geen antwoord. Daarbij weet ze, dat de boeren van de Naschmarkt tegen elven naar hun dorpjes plegen terug te keren. 't Is een onaangename situatie en ze slaat dus met haar magere knokkels energiek de maat van haar ergernis op de gesloten deur.

Waarom kan daar ook geen belknop overschieten?

Paul Wolùk hoort natuurlijk heel goed dat iemand toegang verlangt, maar voelt zich nog niet genoopt om van zijn divan op te staan. Twee witte katten liggen warm en zacht over zijn voeten, een grijze is langs zijn hals in slaap gevallen en zijn ogen volgen de bewegingen van een grote zwarte kater die, gezeten op een voetkussen, aandachtig zijn staart in de juiste krul om zijn

poten schikt. 'Laat ze maar kloppen,' denkt Paul Wolùk en strijkt met zijn lange witte hand over zijn voorhoofd, 'als het ze verveelt, gaan ze wel weer heen.'

Maar hij heeft de energie van Josefine onderschat, en haar zuinig hart dat trekt naar het goedkope rookvlees van de Naschmarkt. Ook loopt ze niet voor niemendal twee trappen op en af. Zij behaalt dus de overwinning. Als Paul niet langer het bonken en ratelende tikken kan aanhoren, strijkt hij de katten van zijn pyjama en staat op. De deur kan hij slechts voor een kiertje openduwen, de knechts van Hodl hebben die van buiten vrijwel gebarricadeerd, maar dat is niet erg in verband met zijn nachtkledij.

'Jawel,' zegt hij, 'hier ben ik.'

'Bent u Herr Wolùk?' vraagt Josefine. Ze ziet niets dan een hand en een stuk blauwgestreepte pyjamamouw en ergert zich.

'Dat zal wel, mijn kaartje zit op de deur,' zegt Paul. De jonge mensen durven tegenwoordig ongelooflijk grof te zijn. Josefine herinnert zich nog de vroegere aanbidders van Maria Ritter, er is een groot verschil.

'Kunt u me even ontvangen?' vraagt Josefine zo beleefd als haar mogelijk is. Maria zal willen weten hoe de jonge man leeft en woont, ook kan ze het haar opgedragen praatje niet maken door een kier van een handbreedte.

'Geehrtes Fräulein, ik ben een gentleman, hoe zou ik een dame kunnen ontvangen in dit toilet?' zegt Paul. Hij bedenkt onderwijl dat ook zijn pot de chambre nog voor de divan staat. 'Geeft u mij de boodschap maar zo,' adviseert hij.

Josefine vindt een pyjama geen beletsel. Ze is verwelkt en uitgedroogd in de opera- en balletwereld, er is veel nodig om haar te choqueren. Maar Paul Wolùk is een

schuwe, kieskeurige jongen, hij zou liever sterven dan zich met verslapen trekken en haveloze haardos aan een vreemde te vertonen, zelfs aan een tanige oude dienstbode. Ditmaal zal Josefine dus niet haar zin kunnen krijgen.

‘Nu, wat hebt u te vertellen?’ dringt Paul aan. Hij heeft het koord van zijn pantalon al wat vaster moeten binden, hij staat met blote voeten op de stenen plavuiten en begint zijn geduld te verliezen.

‘Ik kom van Maria Ritter,’ zegt Josefine, ze is altijd gewend geweest dat dit wachtwoord deuren opende.

‘Weet ik wie Maria Ritter is?’ ergert zich Paul.

Josefine’s bewustzijn trilt onder de schok, – is het mogelijk dat men in Wenen Maria Ritter zelfs niet meer kent? Maar dan komt haar gezicht in de deuropening en ze gaat praten, vertellen, roemen, overdrijven. Paul, op de koude stenen, trekt om-en-om zijn voeten op. Dan echter schiet haar plotseling weer de Naschmarkt in ’t geheugen en nu doet zij haar boodschap met de opdringerige goedgezindheid van een kerstmannetje dat de kinderen hun cadeautje thuisbrengt. ‘Frau Ritter interesseert zich voor uw spel, ik moest u ook dit entreebiljet voor Thibaud brengen. Zou u haar niet eens op willen zoeken?’

Maar dan is Paul Wolùk aan het eind van zijn geduld. Welja, hij laat zich daar als een schooljongen naar Thibaud sturen door een bemoeizieke, aftandse diva! Hij drukt nu ook zijn gezicht in de opening en vertelt Josefine enige onaangenaamheden, dan duwt hij de deur in het slot en zoekt zijn slaappleats weer op. De katten miauwen, dankbaar dat ze hem terughebben, en hernemen hun positie.

Even later staat Josefine ontdaan naast Maria, die alvast zelf met haar toilet was aangevangen. Josefine

komt nog juist op tijd om haar rug af te wrijven. Maria is vol vrolijke opgewektheid en wil, dat Josefine dadelijk alles zal vertellen wat ze van Paul Wolùk weet.

‘Ik heb hem niet eens goed gezien,’ zegt Josefine. ‘Maar net genoeg om te weten dat het een onbeleefde, eigenwijze bleekneus is.’

‘Zo,’ zegt Maria Ritter, ‘nu heb je het toch glad mis Josefine, een eigenwijze bleekneus kan geen Mozart spelen zoals hij. Ik zal zelf wel eens bij hem gaan.’

‘O, neen, mevrouw,’ ontzet zich Josefine, ‘dat moet u vooral niet doen. Het is werkelijk een vlegel. Toen ik hem het biljet wilde geven, zei hij: ‘Ik kots op Thibaud en Maria Ritter kan stikken’. De barmhartige Josefine verzwijgt het ergste, – dat Paul Wolùk heeft gezegd: ‘weet ik wie Maria Ritter is!’

‘Ach,’ glimlacht Maria. ‘Nu wordt het pas de moeite waard, er zit bepaald wat in die jongen. Weet je wat? als ik aangekleed ben, ga ik dadelijk naar hem toe.’

Maria Ritter is nooit getrouwd geweest, dat was overbodig. Ze heeft een dochter van vijfenveertig, die ze indertijd door de Franciskanessen heeft laten opvoeden en die nu de bigotte moeder-overste van een klein meisjespensionaat in Salzburg is. Maria heeft haar dochtertje zeer liefgehad, maar de kunst boven haar, en de eerwaarde zusters hebben niet veel moeite behoeven te doen om het meisje te vervreemden van haar te wereldse moeder. Maria heeft geen tijd gehad om haar ongeboren kinderen te missen. Maar nu is ze vierenzeventig en mist haar kleinkinderen.

Een klein levend mensenbegin, dat lacht met een bevend geurig mondje. Als Maria in het Stadtpark of in de Burggarten op haar stoeltje zit, tussen de kindervagens en de jonge moedertjes, verlangt ze soms zo

heftig om een slapende zuigeling in haar armen te nemen of met haar vingertop langs zijn rond, week wangetje te strijken, dat ze moet opstaan en verder gaan. Het is wonderlijk, laat ontbloeid moedergevoel en het ontspruit zeker niet aan haar verwelkt lichaam. Waarschijnlijk is het de laatste opvlamming van haar vurige liefde voor het leven. Al het jonge dat in deze wereld wordt geboren, is een belofte voor haar eigen onsterfelijkheid van het levende, willende, woelende mensengeslacht.

Al het jonge is haar lief. Ook de schooljongens en -meisjes, die zo nonchalant hun tassen zwaaien wanneer ze langs haar gaan, ook de bakvissen, de studenten, de metselaarsmaatjes, die ze tegenkomt langs de weg. En natuurlijk de aanstaande musici, de jonge mannen en de meisjes, die hun sigaretjes roken voor de koffiehuisen rond het Conservatorium. Een enkele maal in het seizoen beklimt Maria alle tweeëntachtig treden naar de vierde galerij van de Opera, en zoekt zich tussen de jonge mensen met hun partituren een staanplaatsje achter de leuning van het promenoir, alleen maar om zich nog eens te warmen aan de hitte van hun gefluisterde discussies. Niemand kent haar meer daarboven, niemand vraagt ook wie de dikke oude dame zou kunnen zijn, die zo lastig in de weg staat als men tegelijkertijd moet letten op de dirigent, het toneel met de solisten, en de partituur, die ieder ogenblik van de leuning kan glijden. En als Maria dan na het einde der acte weer zal afdalen naar de logeplaats, die de directie zo goedgunstig te harer beschikking houdt, de logeplaats vanwaar het promenoir geheel onzichtbaar blijft, dan bedenkt ze zich onderweg en gaat stilletjes langs de trappen der bovenrangen en een zijdeur het Huis uit.

‘Ik zal die jongen opzoeken voor ik ga wandelen,’ zegt Maria. Josefine schudt ironisch het hoofd. ‘Dat wordt weer niets,’ waarschuwt ze. ‘Ze willen tegenwoordig niet meer vooruitgeholpen worden, ze moeten alles zelf doen. Maar u kunt het proberen, misschien behandelt hij u schappelijker dan mij.’

‘Je hebt natuurlijk weer de baas over hem willen spelen, zo moet je ze ook niet aanpakken,’ leert Maria. ‘Help me nu maar even met mijn schoenen.’

Tien minuten later sluit Maria de huisdeur en Josefine voelt of ze goed gesloten is. Daarna dalen ze gezamenlijk de trappen af, Josefine gaat vooraan want Maria zou kunnen struikelen, het grote boodschappennet bengelt aan haar arm, ze stelt zich veel voor van de Naschmarkt.

In de Hausflur is nu alles zo feestelijk als men het voor een gouden bruiloft verlangen kan. Het ruikt er overheerlijk naar hars en al het licht dat de Luftbadgasse vermag door te laten, stroomt op deze juni-ochtend door de wijdopen vleugeldeuren naar binnen. Drie generaties van Hodl's wachten in de Hausflur of langs het trottoir op het gouden paar, dat nog in de woning toeft, maar zo dadelijk naar buiten zal komen om aan het hoofd van zijn afstammelingen naar de Mariahilferkirche te wandelen. Zelfs is een persfotograaf aanwezig en Maria, die de schare der aanwezigen overziet, is benieuwd wat deze van het geval zal maken. Het is geen schoon, geen edel of waardig geslacht, dat zijn bestaan aan Hodl en zijn Resi heeft te danken, en het ziet er, behalve de enkele noodzakelijke uitzonderingen, maar matig intelligent uit. Hun voorkomen toont het typisch Weense amalgaam van Tsjechische, Hongaarse, Poolse exotiek en Zuidduitse stabiliteit waarin geen eigen volksvoorkomen meer herkenbaar is. Maar toch impo-

neren ze de toeschouwer, door hun aantal, door hun rustige gemoedelijkheid en hun verzorgd uiterlijk. Natuurlijk, iedereen doet voor een bruiloft zijn beste kleren aan, maar die kleren hebben ze dan toch maar. Zondags kleren die in de week worden weggehangen en de zondag helpen onderscheiden van werkdagen, degelijke kleren, door moeder zelf genaaid, geen uitverkoopprullen waarmee de warenhuizen de kleine man zo graag opscheppen. En de krullen van de kleinde meisjes zijn deugdelijk in de papiljotten gezet, de blouses van de jongens staan stijfgestreken.

Natuurlijk halen de enkele intelligente uitzonderingen hun neus hiervoor op. Er zijn ook onder de Hodl's, of hoe de schoonzons en hun kinderen dan verder mogen heten, wel enige nieuwlichters, die door de week een minimum aan kleren dragen en des zondags alleen een badpak. Zij zijn uit hun tuindorpen of modelwoningen naar de Luftbadgasse gekomen om ouders of grootouders plezier te doen en zullen ook wel mee naar de kerk gaan, hoewel ze er anders niet komen. Maar kleine Resi heeft al een nichtje aangestoten en gefluisterd, dat ze zo met haar blote armen niet in de kerk kan zitten en zelfs haar eigen jumpertje aangeboden om de vleselijke attracties der jonge vrouw te bedekken. Het nichtje echter, dat gehuwd is met een rasechte Jungsozialist, laat zich niet dwingen, ze zal dan wel thuisblijven en wat helpen bij het klaarzetten.

Toch is ze heus niet frivool gekleed, dat nichtje. Ze draagt een sneeuwwit gewassen linnen jurkje, aardige witte sokjes in rode sandalen aan haar bruingebrande benen, en om haar kortgeknipt blond hoofd een hardblauw kralensnoer. Ze biedt, onbevooroordeeld gezien, een verblijdender aanblik dan de andere vrouwelijke familieleden, die allen de handschoenen en de mantel

dragen welke de traditie bij een enigszins plechtige kerkgang eist. Men wil dit ook desnoods wel toegeven, maar vindt dat ze ditmaal toch haar natuurvriendenkledij had kunnen wijzigen. Een ander nichtje, dat met haar platinablonde permanent en haar wulps bijgetekende ogen evenzeer buiten het kader valt, wordt echter ook scheef aangezien. De Hodl's zijn nu eenmaal wars van excessen.

Daarom kunnen ze het zo goed vinden met elkaar. De christlichsoziale leden der familie hebben in de grond der zaak niet veel tegen de rode, feitelijk zijn ze even trots als deze op de Kinderhuizen, het Amalienbad en de prachtige nieuwe ambachtsschool en trachten ze evenzeer een woning te bemachtigen in een van de grote bouwblokken. Als hun dit alles morgen werd afgenomen, zouden ze zich stellig verongelijkt voelen, maar nu hiervoor weinig kans bestaat, kan hun geweten rustig de politieke keuze aan hun trouw katholiek hart overlaten. Toch, al levert de familie slechts een enkel rood partijlid op, de meerderheid stemt socialistisch, hoewel speciaal de vrouwen geen zondag de kerk zullen overslaan. Alleen de oude Hodl en nog een enkele huiseigenaar hebben te veel geleden in hun bezitterstrots, om de sozi's hun bouwenergie te vergeven, – maar familie blijft natuurlijk onder alle omstandigheden familie.

Het is inderdaad een heel eendrachtige schare die nu tegelijk opziet en glimlacht en naar voren dringt als Johannes en Resi met hun oudste zoon en dochter en de drie kleinkinderen die bloemen strooien, op de drempel van de woning verschijnen. Al deze mensen behoren bij elkaar en om de stamvader heen. Johannes draagt zijn hoge hoed, o, die dateert van voor de oorlog, natuurlijk, wie zou zich nu nog een hoge hoed

kopen? Maar Johannes heeft indertijd werkelijk emplot gehad voor die hoed, er waren altijd kinderen die gedoopt en oude verwanten die begraven moesten worden, – daarbij heeft een schilderspatroon toch ook zijn stand, al pocht hij daar niet op. Zoals hij daar staat, nog fors, zijn nette donkere overjas breed over de schouders, de veelgebruikte representatieve, hoge hoed boven zijn vriendelijk rood gezicht, en die Mutter klein maar kweek, in degelijk zwarte zij en een gouden ketting aan zijn arm, is hij een stamvader om trots op te zijn, een belofte voor aller gezondheid en welslagen. Ieder wil dan ook de eerste zijn die hem de hand drukt en de kleine kinderen worden opgetild om over de schouders van anderen heen, hun grootvader en grootmoeder een kusje te geven. Johannes knikt en lacht en kijkt in de toegenegen gezichten, die hem allen zo na bestaan, hij geniet ten diepste, zijn hart drinkt de grote dag bij teugen. Resi geniet evenzeer maar op andere wijze, ze heeft al de hoofden geteld en gezien dat slechts weinigen ontbreken, ze heeft gezien dat ieder in zijn beste plunje is verschenen en dat de versiering van de Hausflur er wezen mag, – dennegroen met royale aanwending van papieren rozen en lampions. Ze wuift van verre naar de oudste knecht: 'goed zo, Franzl'. Haar kleine bruine ogen overzien de schare en dan hebben ze ook meteen de fotograaf ontdekt, – ach dat is een verrassing. En dit is nu voor Resi de grote, de ware, de onverwachte verrassing van de dag, waarvan zij alle verrassingen al vooruit meende te kennen. En deze verrassing, – ze begrijpt het als de persfotograaf zich voorstelt: Wiener Allgemeine Zeitung – is haar bereid door de Jungsozialist, die daar als zetter werkt en de redactie heeft gewaarschuwd. Op dit moment leeft Resi in vrede met de wereld en met zichzelf, – zelfs met de Jungsozialist,

die anders haar minst geliefde aangehuwde kleinzoon is.

Nu heeft de fotograaf het bruidspaar en de verwanten opgesteld voor de Hoftor. Hij is tevreden, dit is werkelijk van alle grote families die hij tijdens zijn loopbaan kieke, de meest karakteristiek eenvormige.

Josefine heeft van de overzijde der straat geïnteresseerd toegekeken, maar als de fotograaf zijn toestel weer omhangt en de familie Hodl in los verband optrekt naar de Mariahilferkirche, haast zij zich naar de Naschmarkt. Als ze voortmaakt, zal ze nog voor het einde van de mis in Mariahilf kunnen zijn, – het boodschappen-net is daar geen bezwaar. Ze verdwijnt om de hoek van de Luftbadgasse, waar de knoflookgeur van de worstwaren-afdeling al in golven aandrijft op de warme wind. Maria heeft gedurende die tijd achter in de Hausflur gestaan en gewacht. Niet omdat ze zich zou generen haar onderhandelingen met Paul Wolùk in het openbaar te voeren, maar de jongen zelf zou gekrenkt kunnen zijn. Dus wacht ze tot ze de laatste Hodl heeft zien aftrekken en een schildersmaatje, dat in de werkplaats zijn mandoline stemde, met zijn instrument in de woning van Hodl is verdwenen. Ja, daar zal vandaag een klein huisorkest zich doen horen, mandolines, gitaren en wat dies meer zij, alles uit eigen kring.

Nu staat Maria voor de gesloten deur, waarop het bevingerde kaartje van Paul Wolùk prijkt. Ze klopt. Ze klopt nog eens en nog eens en wacht en klopt weer. Maar er komt niemand. En wijl ze niet wordt aangedreven door plicht of energie, zoals Josefine, beziet ze twijfelend de rode knokkel van haar wijsvinger en wacht verder. Maar dan ziet ze ook hoezeer de toegang naar Wolùks woning is versperd. En met het guitig lachje, dat haar vanaf haar jongemeisjestijd door het

leven heeft vergezeld, maakt ze rechtsomkeert, stapt door de Hausflur, dan door het achterdeurtje, en staat nu in de meest puinachtige, verwilderde, met distels begroeide woestenij, die men midden in een stad kan aantreffen. Het is het achterpleintje van Hodl's huis, dat voor de oorlog was verhuurd aan een fabrikant van grafstenen, die echter aan de Isonzo is gevallen. Nu rijzen er tussen brokken graniet en hardsteen de vele nooit-verkochte en half-afgewerkte kruisen met de traditionele roerende opschriften: Mijn innig geliefde man, Rust zacht lieve moeder. Een wenende kleine engel die zich over een geknakte rozenstruik buigt, wacht nog altijd op zijn linkervleugel en een been. Alles is zwart bestoven, bruin bemost, omvergezakt, en het geheel is nog triestiger dan een kerkhof, omdat het zo volkomen zinloos is.

Maar Maria kan dat niet deren, zij draagt haar eigen goed humeur mee waar ze gaat. Ze stapt dus voorzichtig door tussen puin en vuilnis, tot ze voor het aardige barokdeurtje van het paviljoen staat, waarboven twee ronde liefdegodjes een toorts zwaaien. Maria lacht omhoog naar de bekoorlijke babygezichtjes, maar dan moet ze toch even zuchten. Ze kent deze ingang, doordat ze er verleden jaar een epileptische beeldhouwster heeft afgehaald, die Hodl naar het ziekenhuis moest laten brengen.

De gesmede deurknop een sierlijk gebogen wijnrank, is in haar hand, de deur wijkt naar binnen. 'Natuurlijk,' denkt Maria, 'waarom zou zo'n jongen ook sluiten?' Ze is zelf nog altijd geneigd haar deuren open te laten, dit dateert uit de tijd toen er werkelijk niets bij haar viel te halen. Ze lacht, terwijl ze de deur achter zich in het slot drukt, 'die zal ketteren als hij me ziet,' maar ze is zeker van haar zaak. Heeft ze niet altijd geweten

hoe met mensen om te gaan?

Als ze echter de deur van de grote achthoekige kamer openmaakt, schrikt ze toch zelf even van de angstige, woedende schreeuw, die haar van de divan tegemoet slaat. Zou ze zich dan toch hebben vergist?

Ach ja, natuurlijk heeft ze zich vergist. Het is lang niet hetzelfde of een charmante artiste de toegang tot het vertrek van een jong kunstenaar forceert of dat een goedwillende oude vrouw haar protectie komt aanbieden. Maar hoe zou Maria dit onderscheid weten te maken, – zij die nog deze morgen het ‘carissima mia’ van de oude Carlo Perrucci las?

‘Dat is toch een ongehoorde brutaliteit!’ blaft Paul Wolùk haar aan. ‘Wie heeft je geroepen? Ik schrik me een ongeluk. Heb ik dat gele vel niet gezegd dat ik niemand ontvang?’

Hij staat overeind voor zijn divan, hij heeft het dek gegrepen en omgeslagen en staat daar nu smal en bespottelijk tussen de vier opgeschrikte katten, die blazen en zich rekken met hun staarten omhoog. Hij weet hoe bespottelijk hij moet schijnen, ook ziet hij zijn volle po en schaamt zich, hij zou kunnen slaan en huilen. Maar zijn handen moeten de deken houden en huilen wil hij niet, dus is alleen zijn stem nog hoger en snijder dan anders als hij zegt:

‘Bezichtiging slechts toegestaan na schriftelijke aanvraag. – En nu een-twee-drie eruit.’

Maria heeft werkelijk een beetje spijt. De jongen is zenuwachtiger dan zelfs voor een rasartiest nodig en wenselijk is, – ze had misschien toch beter kunnen aankloppen. Maar nu is daar niets meer aan te doen, als ze teruggaat is alles bedorven. Dus komt ze wat verder de kamer binnen, schuift met haar voet een paar schoenen opzij, legt een stapel muziek van de enige stoel op

de vloer en zegt: 'Ja, ik zal graag even gaan zitten.'

Paul Wolùk staat verstijfd en ontdaan, een en al weersin en angst. Deze vrouw doet anders dan ze zou moeten doen, dan ze volgens zijn opgedane ondervindingen dient te doen. Hij kent dit niet. Hij is nog nooit in aanraking geweest met lievelingen, zelfs voormalige lievelingen van het publiek, mensen, die van de menigte hun vrijheid hebben terugontvangen en voor wie ze conventie noch moraal meer laat gelden. Paul Wolùk komt zo juist uit Graz, waar zijn moeder, de doktersweduwe, een pensionnetje houdt, sinds zijn vader in de Karpathen is gebleven. In dat pensionnetje heeft hij zich kunnen oefenen in de omgang met medelijdende en behulpzame dames, hij heeft ze met tact en omzichtigheid bejegend vanwege zijn arme moeder, maar ze ze zich toch van het lijf weten te houden. En nu overrompelt dit brutale oude schepsel hem zo onuitstaanbaar, zo onontkoombaar. In Graz stond hij te studeren in de garage om in het huis critiek en lof te ontgaan, zo is hij erin geslaagd zich het respect van een enkele en de koude onwil van de meeste pensiongasten te verwerven, maar hij is tenminste gespaard gebleven voor hun inmenging in zijn werk, — en hier laat dit indringerig meubel hem weten dat ze zijn spel waardeert; alsof hem dat genoeg kan doen! 'Stik jij, barst vervloekt kreng,' herhaalt hij in zichzelf en ergert zich mateloos over dit kinderachtig, ondaadkrachtig verweer. Hij weet geen raad, de aanwezigheid van de vreemde drukt zich spits en scherp tegen zijn trillende zenuwen. Zijn neusgaten sperren zich wijd, zijn handen houdt hij krampachtig gebald om de deken, hij lijdt angstig onder de opgedrongen nabijheid van een ander mens. Toch is Paul geen beproefd mensenhater, hij heeft alleen nog nooit iemand ontmoet, die hij als gelijke aan

gelijke zijn vertrouwen zou kunnen schenken. Hij kent alleen de kleinburgers van Graz en nu sinds een paar weken ook zijn mede-conservatoristen, – en deze ogenschijnlijk zo verschillende mensensoorten staan hem gelijkelijk tegen, beiden zijn ze evenzeer gespitst op wel-slagen en een gunstige faam. Zo is hij niet. Zelfs zijn moeder haalt zuchtend haar schouders op als ze over hem spreekt, – zeker, hij heeft talent, maar hij zal 't nooit ver brengen, – zijn vader was precies zo, die kende ook geen eerezucht.

Maar zijn moeder vergist zich. Paul Wolùk denkt wel niet over bekendheid en succes bij de mensen, maar hij bezit een knagende eerezucht, een verterende hoogmoed, een koppig doorzettingsvermogen. Als hij zichzelf aan het werk zet, zwoegt hij als een dwangarbeider, gunt zich geen rust, denkt niet aan eten of drinken, – maar dat alleen om zichzelf te believen, om zijn eigen respect te verwerven. Hij wil en hij zal spelen, – doodgewoon, – alleen maar vioolspelen, eenvoudigweg. Wie spreekt nog over mooi of lelijk? hij speelt. Maar er is bijna niemand die spelen kan, die speelt zoals de meesters zelf hun muziek hoorden, zonder te denken aan iemand die luistert. En hij herhaalt, veertig, vijftig maal, en de volgende middag weer vijftig maal dezelfde cadans, om dan woedend zijn viool in de kist te bergen en ze er tien minuten later weer uit te halen. Hij wil en zal zichzelf die cadans horen spelen zoals ze gespeeld moet worden en wanneer het hem de tiende dag niet lukt, lukt het hem de elfde. Dan, als hij eenmaal de passage heeft gehoord zoals ze waarlijk en wezenlijk is, speelt hij ze in maanden niet meer.

Maria, vanuit haar leunstoel, heeft nu ook Paul Wolùk gezien zoals hij waarlijk en wezenlijk is. Ach ja, Maria heeft veel mannen gezien in haar leven, ze heeft ze

ontvangen zoals ze kwamen en nooit verlangd hen te beheersen of te veranderen. Haar vreugde was juist de aanraking met hun altijd wisselende, levende wezenlijkheid. Ze heeft gezocht naar hun innerlijkste toon en die beluisterd en voorvoeld zoals Paul Wolùk zijn caddansen proeft. Maria ontmoet nu dit eenzelve, trotse kind en weet hoe hij is, omdat er meer waren zoals hij.

‘Wat een gemene streek van me, hè?’ zegt Maria.

‘Maar zo ben ik nu eenmaal. Als ik zin heb om iets te doen, dan doe ik het omdat ik het niet kan laten.’

Paul bijt op zijn lippen. Hij heeft het divankleed vast om zich gesjord en staat te wachten. Hij zal niet meer spreken of zich bewegen eer het onhandelbaar loeder de kamer uit is.

‘Zo ben jij natuurlijk niet,’ gaat Maria verder. ‘Als jij iets niet wil doen, dan doe je het ook niet, – heb ik geen gelijk? – Maar dat komt precies op hetzelfde neer, mijn jongen!’ Paul heeft gesidderd. – Mijn jongen, – dat ontbrak er nog aan.

‘Zo,’ zegt Maria. ‘Je wilt dus niet kennismaken. Nu, dat hoeft ook helemaal niet meer. Ik ken je al lang. Je hebt een pracht van een linkerhand en aan je streek ontbreekt nog maar een kleinigheidje. Als je een jaar in Parijs bij Enesco gaat werken, ben je beter dan Milstein.’

‘Val dood,’ fluistert Paul onhoorbaar. Hij weet geen uitweg meer en ergert zich onzegbaar aan zijn eigen onmacht. Daarbij heeft de vrouw gelijk. Zijn leraar heeft hem al hetzelfde gezegd, – men kan hem in Wenen niet veel meer leren. En dan in Parijs, na een jaar? Zal hij daar niet weer staan als hier, reikend aan zijn eigen hoogste mogelijkheid, die toch nog lang niet raakt aan wat hij als de noodzakelijke volmaaktheid kent?’ ‘Godallemachtig,’ kreunt hij opeens, ‘mens,

schiet toch op.'

'Stil maar,' sust Maria, 'je hoeft helemaal niets te zeggen. Ik begrijp heel goed, dat ik je in war maak, maar dat was juist de bedoeling. Je hebt het verdiend aan mijn arme Josefine. Enfin, dat is een andere kwestie, ze zal toch wel eens een leverpastei voor je maken. Tussen twee haakjes, waar is je ontbijt?'

Paul Wolùk heeft onwillekeurig naar de tafel gekeken, maar de katten hebben hun slag al geslagen, het melkkannetje is leeg. Ja dat was te verwachten. Als hij 's morgens niet direct zijn cacao kookt, zijn ze hem voor, de krengen. Maria is opgestaan, ze ziet hoe de grijze poes zijn wit melkpootje terugtrekt uit de kan en smakelijk aflikt – 'och hemel,' zegt ze.

'Hindert niet,' bromt Paul. 'En zou ik u nu voor het laatst mogen vragen u met uw eigen zaken te bemoeien?'

'Ja,' knikt Maria, 'dat was ik ook juist van plan. Ik zal me een minuut of tien met mezelf weten bezig te houden, – in deze leunstoel met mijn rug naar je toe. Als je je dan hebt aangekleed, zullen we nog een beetje samen praten.' Ze rolt de stoel voor het venster en laat zich neer. 'Geen verwikken aan,' denkt Paul, maar hij laat nu toch met enig welbehagen het zware divandek van zijn schouders glijden.

'Wat is het toch een zegen om een man te zijn,' converseert Maria over haar schouder. 'Stel je voor dat jij een jong meisje was en ik een oude heer. Dan was je nu verplicht het hele huis bij elkaar te roepen. En kijk eens hoe gemoedelijk we nu bij elkaar zitten.'

Paul heeft zijn pyjama in elkaar gerold en is in zijn tricot gesprongen. Hij jaagt zich in de kleren, daar dadelijk, als hij boord en das aanheeft, zal hij de oude teef buiten de deur zetten. Hij haalt een kam door zijn

haar en schiet zijn colbertje aan, dan echter valt zijn oog op de nachtspiegel die nog onbekommerd midden in de kamer staat. Met het ding in de hand loopt hij achter Maria om. De enige plaats waar hij de inhoud kwijt kan, is de vuilnishoop buiten zijn venster en dus tracht hij de pot ongezien te legen uit het tweede raam. 'Mooi zo,' zegt Maria, die zijn opruimingswerk waarneemt. 'Maar je hoeft je heus niet te generen. Beethoven had ook zo'n ding naast de vleugel staan als hij in zijn werk zat. Jullie moderne mensen zijn zo akelig hygiënisch.'

Daar staat Paul nu met het meubel in de hand en hij verwondert zich. Dit is werkelijk iets anders, het mens kan natuurlijk een beetje abnormaal zijn, maar dat is niet eens zeker. Stellig is ze niet kleinburgelijk en ook geen snob, ze is toch wel origineel ondanks haar opdringerigheid.

Hij schuift de pot onder de divan en legt het kleed recht, dan wast hij zijn handen in de kom, die hij gelukkig de vorige dag niet heeft geleeegd. Hij stoot zelfs het raam wijdopen.

'Het uitzicht is nogal droefgeestig,' meent Maria. 'Maar dat is wel aardig als je jong bent, hè?'

Paul Wolùk is nu geheel gekleed, en geschikt om zich te vertonen. Hij zou dus het mens bij de schouders kunnen pakken en naar buiten dringen. Hij staat al achter haar stoel, maar merkt opeens dat hij zijn ergernis niet meer kan vinden, hij is die kwijtgeraakt en weet niet hoe. De dikke, vreedzame rug die Maria hem toekeert, moet er op een of andere wijze oorzaak van zijn. Hij haalt zijn schouders op, kucht en zegt: 'U kunt weer recht gaan zitten. – Mag ik me voorstellen: Paul Wolùk.'

Een te lange, gebogen neus, een mooi voorhoofd on-

danks het laaggeplante, somberzwarte haar, lichtbruine ogen, die zich schuw laten ontmoeten. 'Aangenaam,' zegt Maria, 'ik ben Frau Ritter, voormalig Kammer-sängerin... God, wees toch een beetje toeschietelijk – toekomstige Meistergeiger.'

Maria heeft goed opgelet, de jongen heeft de wenkbrauwen gefronst. Prachtig materiaal.

'Je hebt mijn plaats voor Thibaud teruggestuurd. Dat moet je natuurlijk zelf weten...'

'Zo kan ik het ook,' bromt Paul.

'Inderdaad,' zegt Maria. Zelfbewustzijn is het eerst nodige en eigenlijk heeft de jongen gelijk.

'Wie zou je dan willen horen?' vraagt Maria.

'Niemand. Ik verlang niemand te horen en niemand hoeft mij te horen. Dat is allemaal niet interessant...'

Hij zwijgt, haast had hij confidenties gedaan.

'Juist,' zegt Maria. 'Zo iets heb ik wel eens meer gehoord, – de kunstenaar is zijn eigen-publiek. Wat een wereldverachter ben jij! Maar het gaat vanzelf over, hoor!'

Paul zwijgt. Hij zou nu zijn geliefde levensleer ten beste willen geven, zoals hij 't wel doet voor zijn mede-studerenden: Perfect Bach spelen en dan veronaf nemen. Maar het blijkt onmogelijk zo iets te zeggen tegen deze oude vrouw, die de kamer rondkijkt met zulke merkwaardig open ogen.

'Waar komen toch al die katten vandaan?' vraagt op eens Maria. Ze telt er vier, waaronder een witte die kennelijk in blijde verwachting verkeert. 'Dat worden er tien binnen een week,' constateert ze.

Nu heeft de jongen even gelachen, het is zeldzaam verheugend om te zien hoe de schaduw van zijn voorhoofd glijdt.

'Die woonden hier al voor mij, ik kon ze er niet uit-

krijgen,' antwoordt Paul. 'Daarbij gedragen ze zich discreet, ze maken plaats als ik wil gaan zitten en doen niet te aanhalig.'

'Och ja,' zegt Maria en staat op, 'ik kan natuurlijk ook plaats maken als je wilt gaan zitten. En aanhalig ben ik niet meer zozeer op mijn leeftijd...'

Het heeft ingeslagen, de jongen krijgt een kleur en wil zich gaan excuseren. Maria weet ook wel dat hij niets hatelijks heeft bedoeld, ze gunt hem echter zijn beetje verlegenheid. Dan helpt ze hem er moederlijk overheen. 'En dus mag ik binnenkort misschien nog wel eens terugkomen om een praatje te maken. Het is alleen jammer dat ik je niet aan een paar biljetten mag helpen, je bent nu in Wenen en kunt deze en gene horen.' Ze heeft heus spijt dat ze niets kan doen voor de jongen, ze zou veel willen doen. Dan valt haar iets in.

'Wil je overmorgen naar de Opera? Ik heb een paar plaatsen voor de Wozzek, –interesseert je dat?'

'Geven ze nu de Wozzek, in juni?'

'Festwochen, jongeman, we zetten ons beste beentje voor ten behoeve van de Amerikanen. Ze kunnen toch niet langer dan drie avonden de Nibelungen aanhoren? De Entführung en de Rosenkavalier hebben ze al gehad, nu vertonen we dus onze laatste creatie.'

Paul weifelt. Hij zou de Wozzek wel willen horen, hij kan wel iets aanhoren, – als het maar geen violist is. Maar hij kan niets aannemen, – dat is de moeilijkheid, – en van deze vrouw, een vreemde, die hij bovendien heeft beledigd, kan hij zeker niets aannemen. 'Ik zit liever niet een hele avond tussen de Amerikanen,' zegt hij.

'Nonsens jongen,' animeert Maria. 'Die moeten hun mond houden tijdens de voorstelling en in de entre-acten kun je in de gang gaan staan. Ik kan ze ook niet

aanhoren, maar ik hoop, dat ze de zaal zullen vullen van boven tot beneden, – de Opera werkt met verlies, de hele troep heeft juist weer tien procent verlaging van gage moeten nemen.’

Paul ziet schichtig naar Maria. Ze is zeker drie maal zo oud als hijzelf, ze is waarschijnlijk de dood nog nader dan hij, – en toch staat ze zo vast geplant in het leven. Men zou daar eerbied voor kunnen voelen, – als men niet wat afgunstig wezen moest.

‘Ik stuur je dus die kaart voor de Wozzek,’ zegt Maria. Dan glimlacht ze een ondeugende glimlach. ‘Wees maar niet bang, je bent niet de hele avond met me opgescheept. Ik moet me natuurlijk even op die plaats laten zien, – maar ik ben van plan boven te gaan luis-teren, – ik wil weten wat ze er daar van zeggen.’

Paul zal nu werkelijk gaan aannemen en bedanken, hij zoekt een woord, dat zonder al te veel moeite gezegd kan worden. Maar dan staan ze opeens onbeweeglijk, Maria en hij; na de eerste schrik moeten ze echter toch lachen. Uit het huis dreunt een wonderlijk, doordringend geluid, het lijkt of een dolgeworden bijenzwerm probeert een melodie vast te houden. ‘Allemachtig,’ zegt Paul, maar Maria begrijpt dat het de mandoline en gitaren zijn, die gaan repeteren.

‘Dat is de gouden bruiloft,’ zegt ze. ‘Ben je ook uitgenodigd?’

Paul heeft Hodl tot dusver nog slechts als huisheer beschouwd, en verder over alles heengekeken wat hij in het huis heeft ontmoet. Ja, dat doet men misschien wel vanzelf als men, ondanks zijn geestelijke standing, in ’t achterhuis woont. ‘Ik ken die mensen niet,’ zegt hij. ‘O, maar dan moet je gaan kijken,’ lacht Maria. ‘Vanavond danst alles mee, je hoeft niet eens uitgenodigd te zijn. De gouden bruiloft van Hodl, – van de Hodls

bedoel ik, daar hoort de hele straat bij, – so was Bodenständiges, – dat moet je meemaken. Ik ga ook. Weet je wat, ik kom je halen.'

'Neen,' denkt Paul, 'dat niet.' De ronkende en trillende onwelluidendheden der gitaren schrapen langs zijn zenuwen. 'Ik heb een afspraak,' zegt hij beslist en wat nors, – hij houdt er anders niet van om onwaarheden te zeggen.

'Jammer,' vindt Maria. 'Een kunstenaar moet het ogenblik niet voorbijlopen.'

En dan voelt ze, dat ze nu niet langer kan blijven zonder lastig te worden.

Otto von Wernizek is uitgestapt aan de hoek van de Luftbadgasse. Hij heeft aan het Westbahnhof de taxi-chauffeur wel zijn adres opgegeven: Luftbadgasse 12, maar de man voor de inrit van de straat tot diens zichtbare erkentelijkheid betaald en weggezonden. Nu staat hij daar, met zijn groot valies naast zich, en voelt zich een beetje melancholiek worden, wijl de straat zelfs op deze stralende junidag veel doodser en zonlozer blijkt, dan hij haar zich in zijn verbanning was gaan voorstellen.

‘En daar woont nu tante Paula met Lili,’ denkt hij. Dat hijzelf na zijn twintigste jaar heeft moeten leren zich zonder opstandigheid neer te leggen bij alle wisselvaligheden des uiterlijken bestaans, als Inflation en Entadlung, neemt hij het noodlot niet kwalijk, maar hij kan nog altijd niet verdragen dat zijn sierlijke, fijnzinnige tante Paula, de weduwe van de charmante aristocraat, die de Habsburgse monarchie vertegenwoordigde op zo vele vooroorlogse diplomatieke conferenties, nu moet vegeteren in een dier sombere oude huizen die daar in de diepte van de Luftbadgasse liggen. ‘Ik zal haar wat bloemen meebrengen,’ bedenkt hij, en keert weer om.

Het nauwe winkeltje in de Gumpendorferstrasse is slecht voorzien, deze buurt kan zich geen luxe-uitgaven permitteren. ‘Neemt u toch kunstbloemen, die blijven altijd mooi,’ raadt het spraakzame winkeliervrouwkje, als Otto haar lelies te prijzig vindt, maar evenmin keus kan maken tussen de schamele rozen en anjelieren. En

nu ontdekt hij eerst dat het grootste deel der geëtaaleerde waren uit katoen en papier bestaat.

‘Wij konden de risico van al die levende bloemen niet meer aan,’ vertelt het vrouwtje, ‘en deze nagemaakte kopen de mensen tegenwoordig haast nog liever. We hebben ze al uit paarlmoer en glas, ziet u wel?’

‘Die hebben niet veel meer van bloemen,’ meent Otto. ‘Och, ieder naar zijn smaak hè? – mijnheer pastoor wil deze ook niet voor zijn kerk hebben, maar de papieren bloemen gelukkig wel, – de arme mensen moeten toch ook iets kunnen brengen. We hebben in de meimaand heel wat witte kunstrozen voor Mariahilf verkocht, mijn man maakt ze beeldig, ziet u eens!’ En ze houdt een staakje lijkwitte papierrozen omhoog.

‘Neen,’ zegt Otto, ‘die kan ik niet gebruiken.’ Hij ziet opeens weer heel duidelijk hoe zijn grote nicht Lili aandachtig genietend haar fijn neusje duwt in een ruiker rode rozen, hij is voor een moment weer de kleine cadet die haar de bloemen blozend heeft geoffreerd. Natuurlijk heeft hij haar alleen maar uit de verte durven bewonderen. Lieve hemel, – nu is zij minstens veertig en hij zelf wordt vijfendertig.

‘Geeft u me maar de lelies,’ zegt hij. Het vrouwtje haast zich de bloemen in te pakken, het is de duurste waar uit het zaakje. Ze buigt hem uit: ‘Küss die Hand, auf Wiedersehen’ en opent wijd de deur voor de rijzige herenfiguur, die ze niet recht weet thuis te brengen. Volgens zijn kleding kon hij een van de vijfduizend Amerikanen zijn, die, naar de kranten schrijven, een Congresweek in Wenen houden, maar daarvoor spreekt hij toch te goed Duits. Ze kijkt hem na tot hij de hoek omslaat. Een goedgebouwde man en zijn blond hoofd staat recht op zijn schouders, ook is het prettig om te zien hoe hij zijn voeten neerzet. Dan sluit ze de deur en

zucht. Er komen niet vaak zulke klanten.

Nu daalt Otto toch werkelijk langs de helling der Luftbadgasse, hij blijft nergens meer staan, hij kent de buurt alweer. Voor hij naar Amerika ging, heeft hij er anderhalf jaar zonder werk of vooruitzichten bij zijn tante gewoond, ze heeft hem alles aangeboden wat ze te bieden had, een deel van het dak boven haar hoofd. Van haar schamel pensioentje en de paar schillingen die Lili's handwerklessen inbrachten, viel niet te delen. Hij heeft in die tijd herhaaldelijk een middagmaal overgeslagen, maar hij is haar voortdurend dankbaar geweest voor de zekerheid dat hij ergens een slaappleats had, in hem stak nu eenmaal geen beroepsdanser of gigolo.

Later heeft hij haar op verjaardagen zo nu en dan een cheque kunnen zenden, een cheque van beperkte afmeting, want hij heeft de laatste tijd ook te zorgen voor zijn broer Karl, die wordt verpleegd in wat men beleeftheidshalve een zenuwsanatorium noemt. Maar nu heeft hij toch te haren behoefte een honderd-dollar-biljet in een enveloppe gestoken, hij mag haar natuurlijk niet betalen, hij komt logeren, maar hij mag wel een cadeautje meebrengen. Er is niemand die zo voldoeningwekkend een geschenk weet te aanvaarden als zij. 'Tante Paula was altijd een authentieke grande dame,' denkt Otto, 'maar haar volkomenheid heeft ze pas bereikt in de Luftbadgasse.' Het klinkt onmogelijk maar het is een feit. Hij verlangt zeer haar weer te zien.

Als hij verdergaat komt de Luftbadgasse hem toch een beetje vreemd tegemoet, en dan heeft hij ook al de versiering van Hodl's huis gezien. 'Heil dem Goldnen Paar?' overlegt hij, 'wel dat kan niet anders zijn dan de Hodls zelf!' en meteen glijdt om zijn mond de open jongensglimlach die overal mensen en harten voor hem

wint.

Onder de Hoftor staat het mandoline-orkest al opgesteld want de Hodls zullen zo dadelijk thuiskomen uit de kerk en behoren met de Hochzeitsmarsch te worden begroet. Otto, met zijn koffer en zijn bloemen, werkt zich door de wachtende toeschouwers heen, hij knikt en lacht en groet naar alle kanten want hij heeft tijdens zijn verblijf in het huis vele vrienden gemaakt. Zelfs Josefine staat hem welwillend na te zien als hij de trap naar de bovenwoningen beklimt. Arme Josefine, ze heeft zelfs het laatste tipje van de feestelijke mis verzuimd, ze heeft teveel tijd verspild bij haar belangenstrijd met een onwillige groentenhandelaar. Nu wacht ze hier dus maar even om de Hodls te begroeten, het zware boodschappennet heeft ze zolang op haar heup getild.

De trap is zeer bekend onder Otto's voeten, alles is bekend, de gladgebruikte eiken leuning, het medaillonvenster bij de eerste etage, het Yaleslot op de deur van Herr Friedemann, en de tegenzin die dit Yaleslot verwekt. Otto is Herr Friedemann nooit goedgezind geweest, hij wist wat het betekende als de kleine winkeliers uit de buurt 's avonds na sluitingstijd voor zijn deur stonden. Herr Friedemann maakt de vrij aanzienlijke restanten van zijn oorlogswinst nog heel aangenaam rendabel door ze bij kleine bedragen uit te zetten tegen de hoogst mogelijke rente. En dat met burgermansoverleg en angst voor al te zichtbaar risico.

Staande voor Herr Friedemann's huisdeur, doorleeft Otto nog eenmaal het vernederend ogenblik, waarop de vette blazende geldschietster weigerde, hem het reisgeld voor zijn overtocht te lenen op zijn erewoord en de agathen zegelring der Wernizek-Bolnanyi. Maar het volgend moment kan hij alweer lachen, als hij bedenkt hoezeer die weigering de man nu verdrieten moet.

'De Kerners wonen er ook nog,' constateert Otto. Hij zal de Justizrat nog vandaag het aardige boekje met de schaakproblemen brengen, waarvan hijzelf op reis zo genoten heeft. En natuurlijk zal hij een paar avonden met hem schaken. De zes dagen van zijn juist begonnen vakantie beginnen al vorm aan te nemen, een avond met tante Paula en Lili naar het theater, een avond naar de Cobenzl, – een paar dagen helemaal alleen voor hemzelf.

Of misschien toch niet helemaal alleen voor hemzelf? Hij staat op het portaal van de tweede etage, – ja het witte emailplaatje zit er nog. En dan registreert hij verwonderd, maar met een onverwachte, diepe voldoening, de schok, die de aanwezigheid van het kleine naamplaatje hem heeft gegeven. Betekent dit zoveel, – nu nog? Ja, – het betekent zeer veel, nog altijd, – een sterke stroom tintelt door zijn lichaam, tot in zijn vingertoppen, – het betekent warmte en geur en menselijke vertrouwelijkheid, – het betekent Rosita Goldös.

'Maar ik moet eerst naar tante Paula,' denkt hij 'en natuurlijk is Roserl ook naar haar werk. Ik zou haar vanmiddag kunnen opbellen,' overlegt hij verder, het wordt plotseling een wonderbare, onvermoed geschonken blijdschap, dat met het oude Wenen, ook Roserl Goldös – waaraan hij de laatste tijd niet eens meer zo vaak heeft gedacht – weer dichtbij is gekomen. En plotseling wordt het zeer gewichtig hoe hij Roserl Goldös na deze drie jaren terug zal zien. Vast staat reeds dat hij haar terug moet zien. Maar tante Paula gaat voor.

Als hij op de derde etage zijn koffer neerzet, voelt hij toch dat de trappen hoog en steil zijn. Hij blijft even staan en veegt zijn voorhoofd af met de zijden zak-

88

doek, dan ziet hij om. Vlak achter hem is nog iemand de trap opgekomen. Waarachtig, dat moet de jonge Jonathan zijn, – wat is dat een vent geworden. Hij kijkt Daniël opgewekt in het gelaat, – en dan schuift een nieuwe, onbevredigende realiteit voor een aangename herinnering. Daniël Jonathan is niet meer het mooie donkere jongetje, dat aan Murillo deed denken, – Daniël is een mens geworden, een ietwat zwaarmoedige jonge Jood; in zijn ogen is het kwellend heimwee ontwaakt, dat Wernizek kent uit zovele jodengezichten, zelfs in Amerika. ‘Hallo Daniël,’ zegt Otto, maar dit klinkt anders dan vroeger.

‘Goedenmorgen Herr Graf,’ zegt Daniël en ook hij gebruikt de oude begroeting zonder de oude toon. Meyer Jonathan was er steeds op gesteld dat men de verarmde familie Von Wernizek alle eer zou bewijzen, Meyer Jonathan beseft de waarde van een hiërarchie. Hij heeft Daniël het ‘Herr Graf’ stevig ingeprent. Maar Daniël beluistert tegenwoordig scherp zijn eigen woorden.

‘Ach wat,’ meent Otto, ‘laat de grafelijkheid nu maar rusten, die ben ik in Amerika kwijtgeraakt. Vertel me maar eens hoe het jou en je grootvader gaat.’

Daniël kan niets anders zeggen dan een summier: ‘Best, dank u.’ Dat zal hem het spoedigst van de ander verlossen. De afstand tussen deze man en hemzelf is te groot geworden, – en nu, na de afgelopen nacht in het bijzonder. Wat heeft hij gemeen met deze voornaam, hoewel vriendelijke mens, die in zulk een gans andere grond wortelt? Daniël is al te oud en nog te jong om zich gewonnen te geven aan de eenvoudige menselijke aantrekkingen die hij ondergaat, de scheidingen die zijn actief geworden verstand trekt, schutten hem onverbiddelijk af van de medemens aan de andere zijde. En bovendien is hij nu, na al wat is gebeurd, veel

te leeg, te uitgeput en te verward om nog met iemand contact te wensen.

‘Ik kom uw grootvader eens gauw bezoeken,’ zegt Otto. Hij heeft zijn gemeenzaamheid al laten varen, hij accepteert het feit: Daniël is een volwassene. Nu keert hij zich naar de huisdeur van zijn tante en belt. Hij staart gedachteloos op de deur met het verbogen hekwerk, op het weidse maar ongepoetste naambord, op het kleine flesje melk dat naast de deurpost staat, luistert, – en als hij niemand hoort, belt hij een tweede maal.

Daniël is intussen naar binnen gegaan, men hoort hem daar iets vragen, een vrouwestem geeft antwoord. En dan, opeens, voelt Otto zich heel vreemd staan in dit stoffig portaal tussen twee dichte deuren en hij bemerkt, zeer teleurgesteld, dat hij, nu en hier, niets kan voelen van de vreugde die hij zich op reis heeft beloofd voor zijn thuiskomst.

Maar dan golft een stroom van geluiden langs de trap omhoog, de muziek heeft de feestmars ingezet, men juicht en zingt en roept ‘Lang zullen ze leven’. Het goedmoedig burgerplezier rumoert overmachtig door het huis. Otto moet lachen ondanks zichzelf, maar dan legt hij zijn oor aan het sleutelgat en belt een derde keer.

Nu heeft hij de lelies op zijn valies gelegd en aangescheld bij de Jonathans. De werkster bekijkt hem van boven tot beneden en wil dan wel antwoord geven op zijn vragen. – Ja, de familie is zeker thuis, en zieken zijn er niet zover ze weet. Maar er staan daar ’s morgens wel meer mensen te bellen zonder dat wordt opengedaan. Gewoonlijk ziet ze de juffrouw pas om een uur of twee de melk binnenhalen, mijnheer doet verstandiger om tegen die tijd terug te komen.

Natuurlijk kan zijn koffer bij de Jonathans blijven staan. 'Zoudt u de bloemen ook zolang willen bewaren?' vraagt Otto, en de werkster neemt welwillend de bos lelies onder haar hoede. Dan staat Otto opnieuw tussen de twee gesloten deuren op het lege portaal met het flesje melk. Er is nu nog maar één weg: de trap, die naar beneden en buiten het huis leidt.

Fräulein Goldös heeft haar kas opgemaakt en staat nu gebogen over de assistente die haar vervangen zal, haar potlood glijdt langs de cijferreeksen. Ze kijkt op haar horloge, en schrijft onder aan het blad: Overgenomen door Erna Lanz, 12.35, – dan paraferen ze beiden. ‘Smakelijk eten,’ zegt de assistente, zij behoort bij de tweede groep, nu ja, het spreekt vanzelf dat de hoofdcassière de gunstigste tijd voor haar maaltijd kiest.

Roserl Goldös heeft honger, ze heeft het plezierige gevoel dat het middagmaal haar smaken zal. Terwijl ze de grote middentrap afdaald, overlegt ze wat ze nemen kan, – Goulasch? – neen daarvoor is het warm, –

Asperges met eieren? – dat zou kunnen, maar dat is weer te weinig substantieel als men om zeven uur pas aan het avondeten toe is, – een kalfscotelet met gebakken aardappelen, – dat is geschikter. Roserl Goldös vindt het de moeite waard om zich rekenschap te geven van wat het dagelijks maal haar doet. Ze is gezond en wenst te genieten van al wat haar werkzaam bestaan haar aan goede dingen te bieden heeft.

Het heeft veel te bieden en Roserl neemt alles aan. Degelijke, smaakvolle kleren, vooral goedzittende schoentjes, welverzorgde maaltijden, een dure maar handige en hygiënische coiffeur en zo nu en dan een plezierig weekend in een goed hotel, al of niet in gezelschap van een opgewekte medemens. Roserl Goldös is niet frivol, heus niet, hoe zou een frivole vrouw het tot hoofdcassière bij Korngross kunnen brengen? Zij is alleen vrijmoedig zichzelf, een maatschappelijk-onafhankelijke,

gezonde en mooie vrouw van zesentwintig jaar, met een goed hart, zin voor humor en een afkeer van pose.

Korngross waardeert haar van hoog tot laag. De oude heer Korngross komt speciaal voor haar nog wel eens aan de hoofdcassa, hoewel hij verder alle controle aan de tegenwoordige directeuren overlaat. De pakmeisjes wikkelen haar aankopen zorgvuldiger en overdadiger in vloepapier dan ze voor enige klant zouden doen en als ze in de lift staat, klaart het gezicht van de bleke liftboy op en ziet hij zowaar weer langs welke etage hij glijdt. Roserl Goldös is royaal met haar opgewekt gebaar en haar levenskrachtige handdruk, heel Korngross ziet op als ze voorbijgaat.

Roserl is ook zeer gehecht aan Korngross. Ze heeft tegenwoordig geen ander interesse meer dan met Korngross valt te vergelijken. Ze kent het aspect van iedere afdeling; de mensen en de dingen. Ze ziet het evengoed als de inspectie, wanneer de aardewerkafdeling niet met zijn tijd meegaat, of de damesconfectie met te grote voorraden zit, ze neemt zich de moeite om in de zaak rond te kijken. Niet als een nieuwsgierig employée maar als een medewerkster, die zich tevreden voelt op het terrein van haar dagelijkse bezigheden. Ze kan zich al best voorstellen dat haar leven gewijd zou blijven aan het succes van het warenhuis Korngross.

Nu staat ze boven de laatste wending van de trap en ziet uit over de afdelingen in het parterre, ze is niet bijster tevreden over het bezoek. – Even halfeen, – waar blijven de winkel- en kantoorbedienden uit de buurt die nog even hun inkopen doen eer ze thuis gaan eten? Het is veel te leeg, de paar Amerikanen die in de centraalhal geschenkjes uitzoeken, kunnen dat niet goedmaken.

‘Ik zie teveel vloer,’ zegt ze tegen de Empfangskommis,

die ook uit staat te kijken. 'Was dat de hele morgen zo?'

'De hele morgen,' bevestigt de jonge man. 'En gisteren ook al.'

Fräulein Goldös fronst de wenkbrauwen, langzaam gaat haar blik over de opgeruimde toonbanken, de onge-rept gladde stapels kunstzijde, de gapende verkoopster in de zakdoekenkiosk. Maar dan verdwijnt ook weer die ontevreden rimpel tussen haar ogen, — ergens daar-beneden trekt een onvindbaar iets een klein lachhoekje langs haar mond. Zij weet daar zelf niet van, het gaat heel gewoon, zoals een kind lacht in zijn slaap.

Ze loopt nog een paar treden af, nu overziet ze duidelijker de tricotages en daarachter de paraplu's en de handschoenen. Bij de dassen, heel aan het einde, staat iemand in een grijs pak en zoekt in een bak restanten, het lachje om haar rechter neusvleugel wordt dieper, haar ogen hangen aan een korenblonde haarlok. 'Precies de kleur,' denkt ze, dan haalt ze haar schouders op — vele landen en zeeën liggen tussen Otto von Werni-zek en Korngross.

'Ik ga eten in de Goldene Pfau,' stelt ze vast, 'ik wil een beetje muziek horen.' Rosita Goldös is anders niet erg gesteld op muzikale begeleiding van haar middag-maal, maar er komen voor iedere vrouw wel eens ogen-blikken waarop ze zich wil laten gaan langs de lijnen ener melodie. 'En dan neem ik toch maar asperges,' denkt ze verder, terwijl de portier al de draaideur voor haar wentelt. Maar dan, in het volgende ogenblik, slaat een bedwelmende, machtig ontroerende schrik iedere gedachte in haar neer, ze grijpt naar haar hart, het handtasje valt voor haar voeten. 'Jezus Maria, je bent het tòch,' fluistert ze.

Otto staat naast haar, hij raapt het tasje op en ze steekt

het afwezig onder haar arm, terwijl ze hem blijft aanzien alsof voor haar wijdopen ogen een wonder is geschied. Maar als hij haar hand neemt en zich daarover buigt met de lichte, hoofse en toch charmerende groet, die het jongste Wenen niet meer weet te brengen, gaat ze begrijpen dat hij terug is, hijzelf, terug in Wenen, in de wereld, – misschien in haar leven.

Terug, – dus was hij het zelf, daarstraks bij die dasen – en ze glimlacht: – natuurlijk, ze had het moeten weten, – er is geen andere man die aan hem kan doen denken.

En dan staan deze beide mensen naast elkander, volkomen stil en bewegingloos, maar volkomen en gespannen levend. Het is een onwerelds ogenblik, een ontmoeting, wonderbaarder dan enige lichamelijke ontmoeting tussen deze man en vrouw ooit is geweest of zal kunnen zijn, ja, het is een gelukbrengende overwinning op iedere lichamelijkheid. Op dit moment glanst de andere door een dierbare herinnering en een langverwachte belofte tevens. Het ogenblik zwelt en dringt over alle grenzen, zij zelve staan in het ogenblik en voelen de ander bij zich staan. Daarbuiten is niets meer.

De portier heeft de draaideur geremd en staart nu discreteer door het spiegelglaspaneel in de Mariahilferstrasse, hij leeft werkelijk mee met wat hij daar achter zijn rug gebeuren weet. De portier is een mensenkenner, dat is dan ook zijn vak.

Als hij achter zich hoort bewegen, heeft hij de draaideur alweer een zetje gegeven. Dan knikt hij een paar maal goedkeurend, terwijl hij hen naziet, – Fräulein Goldös heeft zich een flinke vrijer uitgezocht.

En nu lopen Otto en Roserl langs het ruime bazalttrottoir van de Mariahilferstrasse en ze zijn al vele brede

winkelruiten gepasseerd eer ze iets behoeven te zeggen. Dat is ook het merkwaardige van hun vroegere verhouding geweest, die zwijgzame vertrouwelijkheid van hun wezen, die hun lichamen één gang en hun gedachten één loop geeft. O, hun gedachten zwerven niet vèr, ze doen geen buitengewone ontdekkingen, het zijn heus geen bijzondere mensen, Otto von Wernizek en Rosita Goldös. Daarom is nu ook het eerste wat Otto te zeggen heeft: 'Waar zullen we heengaan?' En Roserl weet al: 'Niet naar de Goldene Pfau, daar is muziek. Laten we hierover Zum Auge Gottes binnenlopen, misschien is er nog plaats in de tuin.'

'Goed,' beslist Otto. En dan kijken ze elkaar aan en lachen.

Er valt natuurlijk niets te lachen. Maar als ze samen zijn, verstaan ze elkander voornamelijk in de lach. Zelfs als Otto in Cleveland aan Roserl moest denken, voelde hij zijn zorgen ondergaan in wat hij als jongen een 'binnenpretje' placht te noemen. Roserl zelf lacht gemakkelijk en natuurlijk, maar niet luid, zoals de nerveuze, onevenwichtige vrouwen die teveel lachen willen. Ze lacht met haar ogen en met de kleine omhooggebogen hoekjes van haar bovenlip, het zekerste teken echter van haar behagen en vermaak, is de verschijning van het kuiltje in haar linkerwang.

Otto heeft dat kuiltje in haar zachte, ronde wang al gezien als hij tegenover haar aan tafel gaat zitten, hij bewondert het, hij begraaft er zich aandachtig in. Totdat hij een duwtje tegen zijn knie voelt en ook het kuiltje in haar rechterwang ziet verschijnen. De hele Roserl lacht. En dan ziet hij, dat ook de kellner geamuseerd staat te wachten.

'Wat neem jij?' vraagt Otto.

'Een cotelet met gebakken aardappelen.'

‘En voor mij een Bauernschmaus,’ zegt Otto. Het is wel onzinnig om zuurkool met varkenskluiﬀ te eten op een warme junidag, maar hij heeft drie jaar lang geen Bauernschmaus gezien.

‘Dan mij ook een Bauernschmaus,’ bestelt Roserl.

‘Eindelijk weer eens een familiediner,’ glundert Otto en Roserl lacht hem het antwoord toe. Een familiediner, – zo noemden ze vroeger de menu’s die ze op hun weekendtochtjes in gemeenschappelijk overleg samenstelden. Het mochten geen dure gerechten zijn, in verband met Otto’s gebrek aan inkomsten, maar het was ongezellig om niet hetzelfde te eten.

‘Wat jammer dat ik er niet aan dacht, dan had ik jouw kotelet kunnen meebestellen,’ verwijt zich Otto. ‘Vind je het erg om Bauernschmaus te eten?’

En dan ziet Otto iets glanzen in Roserls ogen, dat daar vroeger niet was, in die goede oude, wat lichtzinnige tijd. ‘Niet met jou,’ zegt ze, en alle sentimentaliteit is aan dit antwoord vreemd.

De kellner heeft de nog half gevulde schalen met zuurkool weggenomen. ‘Bauernschmaus is verleidelijker uit de verte dan dichtbij,’ zegt Otto, ‘precies andersom als jij, Rosamündchen.’ Hij hoort het zichzelf zeggen, het klinkt te vulgair en toch zou dat vroeger niet erg zijn geweest. Misschien is de Roserl die daar nu tegenover hem zit ook wel niet helemaal meer de Roserl van vroeger, – zeker, ze is niet meer heel en al het fidele meisje dat wel tegen een grap kon, ze is wat ouder geworden, misschien ook wel wijzer. ‘En fijner,’ denkt hij, ‘ik zou haar nu niet meer zo durven aanschieten als indertijd.’ Hij moet lachen als hij denkt aan die eerste kus achter de afgeverfde kasten van Vater Hodl. Maar dan vraagt hij ernstig:

‘Mag ik nog Rosamündchen zeggen, kleintje?’

Het is een teleurstelling, dat hij die vraag nog eens herhalen moet, maar dan geeft Roserl toch een antwoord: ‘O, ja.’

‘Heeft niemand anders je zo genoemd in die tijd?’ dringt Otto aan.

‘Niemand anders heeft me zo mogen noemen,’ zegt Roserl, maar ze ziet niet op en in zijn ogen, zoals hij hoopvol verwachtte. Iets dat heel ernstig moet zijn drukt haar lippen opeen, er is nu niets meer aan haar dat lacht.

‘We zullen wat vruchten bestellen,’ zegt Otto en ziet om naar de kellner. ‘Aardbeien.’ De kellner serveert ze, keurig op ijs, en begeleid door een kristallen flacon poedersuiker. Aardbeien zijn in juni eigenlijk een heel gewoon natuurverschijnsel, maar een behoorlijk restauranthouder ziet toch kans er een gedistingeerde plat van te maken, vooral wanneer een blijkbaar welvarend Duits-Amerikaan ze bestelt. De kellner neemt zelfs een vaasje rozen van de naastbijzijnde tafel en plaatst het met een beminnelijke glimlach naast de vingerkom van de dame.

‘Ik heb alleen nog maar tijd voor mijn sigaret,’ zegt Roserl.

Otto heeft zijn koker al op tafel gelegd, hij ziet toe hoe Roserls welverzorgde maar gebruinde handen een sigaret kiezen en aansteken. ‘Ik had haar vuur moeten geven,’ denkt hij, maar het is niet erg, Roserl weet zich zo heerlijk rustig en gemakkelijk zelf te helpen. Haar hand met de gladde roze nagels, haar ronde vaste arm met de gladgouden band rijst en daalt terwijl ze haar sigaret geniet, – zijn blik glijdt mee en vindt rust in haar kalme bewegingen.

Aardbeiengeur doordringt de warme lucht, het zachte

huilgeluidje van een zuigeling waait aan uit een venster met de sussende stem van de moeder. Boven hen op de daklijst fluit een merel. In de kleine restauranttuin knerst het grint onder de voeten der kellners, maar bescheiden. Otto buigt zich over de tafel.

‘Hoeveel vriendjes hebben zo wel bij je gezeten terwijl ik er niet was?’ En weer hoort hij zichzelf dit zeggen, wat vergoelijkend en een beetje meesterachtig, als tegen een kind dat men voor zijn vergrijp toch geen straf denkt te geven.

In Roserls voorhoofd ligt nu een diepe rimpel, die Otto niet kent, ze haalt haar schouders op en blaast langzaam de rook door haar neus. Otto merkt dat zijn handen vochtig worden, hij voelt zich opeens heel onhandig daar zitten, – het is een buitengewoon verwarrende ondervinding in Roserls tegenwoordigheid. Alles in deze teruggevonden wereld gaat anders dan hij het verwachtte. Neen, dit is niet meer het vriendinnetje, dat hem zo zorgeloos haar jeugd heeft geschonken, dit is heel nieuw en onbekend. Hij leunt achteruit in zijn stoel en ziet haar zitten, rechtop, haar mooi donker hoofd in volmaakt evenwicht op haar rechte hals, – dit is eigenlijk een dame, – en ook dat niet eens, – het is een jonge, bewuste vrouw, een mooie vrouw met houding. ‘Wees maar niet boos,’ zegt hij haastig, ‘ik had dit natuurlijk niet mogen vragen.’

‘Maar ik wil wel antwoord geven.’ Roserl buigt zich voorover en drukt zorgvuldig het vuur van het sigarettenstompje dood in de as. ‘Ja, er hebben vrienden bij me gezeten, hier en op een heleboel andere plaatsen. Ik ben geen non, dat kon je weten. Waarom ben je teruggekomen, terwijl je dat toch weten kon?’

Haar arm met de vragend uitgestrekte hand ligt nu vlak voor hem op tafel, ongewoon helder ziet Otto ie-

der donzen haartje en de zwakblauwe streep langs de matte huid van haar onderarm. Zijn hand legt zich vast over haar hand, zijn vingers sluiten om haar pols. 'Omdat ik naar je verlangde,' zegt hij.

Roserl schudt haar hoofd. 'Je hebt me niet eenmaal geschreven, in drie jaar niet eenmaal. Je bent wel teruggekomen, maar niet voor mij.' Ze ziet over zijn hoofd in het vage, – daken, daken, huizen, het roodgestreept linnen van een zonnescerm. – Dan zegt ze: 'Ik dacht al dat ik niet meer naar jou verlangde.'

Hij leunt gretig voorover. 'Dus je hebt toch verlangd, Rosamündchen!'

Zij gaat verder, ze spreekt in het lege, alsof ze zichzelf antwoord geeft. 'In drie jaar niet een enkele brief. Je had het wel gezegd: ik schrijf niet, ik wil je niet vasthouden, – maar je had het toch moeten doen. Als je had verlangd, zou je hebben geschreven.'

'Het is waar, misschien is het waar,' denkt Otto. = 'Naar haar, juist naar haar, heb ik niet zo hevig verlangd, ik kon wel bij mijn besluit blijven om het haar met mijn brieven niet moeilijk te maken. Maar naar alles tezamen, het oude land en tante Paula en de Stephan en die arme Karl en de grijze nevel boven de Hermannskugel, en toch naar haar, naar haar mond, haar mond en haar hele warme zachte huid, daarnaar heb ik verlangd tot het pijn deed.'

'En daarnaar zal ik weer verlangen, als ik terug ben in Cleveland,' weet hij opeens. 'Ik had niet moeten komen voor six days in Vienna, zoals al die anderen, ik hoefde niet te komen om Wenen te zien; als ik mijn ogen dichtmaak, heb ik elk plekje van de stad voor me. En zes dagen om met de stad en de mensen te leven, = dat is veel te kort.'

Roserl's hand ligt nog stil, onbeweeglijk stil onder de
100

zijne. Hij ziet haar aan. De rimpel is van haar voorhoofd verdwenen, nu ze ziet dat hij weer opduikt uit zijn gedachten knikt ze hem toe met een klein begrip-pend lachje. En dan is hem plotseling duidelijk wat aan haar is veranderd, waarom ze niet meer het levendige jonge kind van vroeger kan zijn. Ze is heengegaan door een groot verdriet, – en door haar strijd tegen het verdriet.

Zijn hele warme eenvoudige hart gaat voor haar open, alles drijft hem naar haar heen, schuld-bewustzijn en ook een beetje mannelijke gestreeldheid, maar vooral het zuivere jongensachtige medelijden met iedereen en alles wat lijden moet, de deernis met anderen, die hem nooit heeft verlaten sinds hij een kind was. En al de lang en diep weggeborgen tederheid, die hij daarginds niet kon gebruiken, die geen uitweg mocht zoeken, vooral niet in zijn eigen gedachten, stroomt haar tegemoet.

‘Ik wist helemaal niet dat ik naar jou verlangde,’ zegt hij deemoedig. ‘Ik verlangde terug naar alles hier, naar alles even erg. Je kunt zo iets niet begrijpen als je het niet meemaakt, alles daar, elk mens en elk ding is er anders dan hier. Tenslotte weet je niet meer precies waaraan of aan wie je denkt als dat verlangen naar huis je overvalt, je weet alleen dat het leven miserabel is en de moeite van het leven niet waard, – maar dat alles goed zou zijn als je maar weer eens mocht skiën op de Semmering.’

‘Arme jongen,’ zegt Roserl. Haar mond is week geworden. Otto ziet het en verwondert zich dat dit hem zo gelukkig kan maken. Hij buigt verder naar voren, nu kan hij omhoog in haar ogen zien.

‘Maar jij wist dat je naar mij verlangde, Rosamündchen?’

Hij wil haar antwoord, nu. O, hij verlangt geen beken-
tenissen, hij begrijpt best, dat ze niet op hem heeft zit-
ten wachten, als Solvejg in dat vervelende liedje. Maar
hij wil weten of hij recht heeft op haar bijzijn, of hij
geen indringer is, hij wil dat ze zal zeggen wat hij haar
is, hier, nu. Hij wil geen beetje liefde for auld long syne.
Hij is al lang vergeten hoe hij haar straks bij Korn-
gross heeft afgewacht, rekenend op een voortzetting
van hun blijmoedige, zorgeloze verhouding, al was het
dan maar voor deze zes vacantedagen. Alles is anders
dan hij verwachtte, hijzelf is anders, de vrouw is anders
en hij wil dat deze andere vrouw hem zal liefhebben.
Hij laat zijn ogen niet van de hare, hij wil een ant-
woord.

En dan glijdt haar blik van de blonde haarlok, die ze
daarstraks het eerst heeft herkend, omlaag tot diep in
zijn blik. Rosita Goldös heeft eerlijke ogen, die heeft ze
altijd, maar nu straalt in die ogen de hogere eerlijkheid
der voelende, wetende, rijpende vrouw, die zichzelf toe-
staat het antwoord te geven dat haar hele wezen geven
wil. Haar blik zinkt weg in de zijne. En opnieuw vloeit
een licht, onverdeeld ogenblik om hen heen.

Haar hand heeft gebeefd onder zijn hand, Otto ziet hoe
haar oogleden zich willoos neerlaten. 'Je moet met me
meegaan, nu,' zegt hij, 'we moeten samen ergens heen
naar buiten.'

Maar dan, met een onverwachte, snelle beweging, die
hem fel schokt en verschrikt, trekt ze haar hand terug.
'Neen,' zegt ze beslist, 'ik moet aan 't werk.' Ze staat op
en is opeens de practische, energieke Fräulein Goldös,
aan wie de directie van Korngross binnenkort procu-
ratie denkt te geven. Ze drukt het rode mutsje op zijn
plaats achter haar rechteroor, dempt een vleugje poe-
der om haar neus en wenkt de kellner.

‘Neen, neen, Roserl, dat gaat nu niet meer, – natuurlijk betaal ik,’ zegt Otto. ‘En je kunt ook niet zo weglopen, je kunt me hier nu toch niet alleen laten zitten!’ Hij stokt; die laatste woorden heeft zij gezegd, juist diezelfde woorden, – op een avond drie jaar geleden.

‘Waarom heb ik je toch niet meegenomen naar Cleveland, Rosamündchen?’ peinst hij, en richt de vraag tot zichzelf, niet tot haar. Ze geeft ook geen antwoord, ze heeft haar handschoenen al aangetrokken, maar de kellner heeft ze toch weggewenkt. Dan neemt ze haar tasje en glimlacht hem toe, wijs en moederlijk, haar gehandschoende hand glijdt over zijn haar.

‘Halftwee, jongen,’ zegt ze. ‘Korngross houdt niet van laatkomers. Dank je wel dat je me hebt opgezocht hoor.’ En dan bukt ze zich toch voorover, haar mond ligt op zijn voorhoofd.

Zijn hand grijpt naar de hare maar ze gaat al heen. ‘Ik bel je vanmiddag op,’ roept hij haar na. En dan zit hij voor de zilveren compotier met het bergje gekoelde aardbeien, – alleen en diep in verwarring.

‘Waarom heb ik haar indertijd niet meegenomen?’ vraagt hij zich, maar dat blijkt niet de goede vraag te zijn. Het spreekt vanzelf dat hij haar niet meegenomen heeft naar een onzekere toekomst. Mag een man een meisje losmaken van iedere zekerheid zonder haar iets terug te geven? Als vroeger een Wernizek een vrouw liefhad, die hij niet mocht trouwen, was hij in staat het leven van de geliefde mooi en rijk te maken, ook buiten een wettig huwelijk, – maar wat had hij daar in Amerika voor Roserl kunnen doen? Haar de lieve lange dag achterlaten in de kale kamer van een boardinghouse, terwijl hij werkte in het klerkenbaantje, dat hem met een week kon worden opgezegd! En daarbij

had hij niet eens haar passagegeld. Onzin!

‘Maar waarom ben ik niet hier gebleven?’ Hij voelt het in een diepe zucht, ja – daar gaat het om. Het lijkt nu heel onmogelijk dat hij voor drie jaar dit alles zo haastig heeft kunnen achterlaten, de stad, waarin ieder gebouw, en de trams, de bomen, de aanplakzuiden, tot de vuilniswagens toe, hem aanzien met hun eigen, onverwisselbare physionomie, de mensen die zijn eigen taal spreken, – en het meisje dat hem zo eenvoudig en dapper liefhad in al zijn armoë.

Natuurlijk, hij weet wel waarom hij niet is gebleven, hij kan al zijn argumenten wel weer langs zijn vingers gaan optellen. Geen eten, geen kleren, geen enkele hoop, – en ginds het aanbod van een behoorlijk betaalde werkkring. Secretaris van een orkest-dirigent, – het is werkelijk een geknipt baantje voor iemand die aan een kadettenschool is opgeleid en nu niets bruikbaars kent dan perfect Frans en Engels, maar toevallig wat van muziek afweet. ‘Een Wernizek-Bolnanyi kon toch zeker geen straatveger worden in Wenen?’ vraagt Otto zich, en dan, plotseling, weet hij het onvermoed antwoord op de vraag. ‘Waarom niet?’ is het antwoord. En Otto staat eensklaps recht tegenover zijn adeltrots. Nu, na drie jaar in Amerika, moet hij zich bekennen: ‘Verdraaid, ik had nog beter de straat kunnen vegen in Wenen. Betekent een Wernizek dan wel iets in Cleveland? Ik had me over alles heen moeten zetten, – dan stond ik nu op een wagen van de Ringlinie of regelde het verkeer aan de Schwedenbrücke.’ Hij zucht.

‘Misschien heb ik het toen ook maar alleen gelaten om tante Paula.’ En daar ligt nu het ware antwoord voor hem, klaar en duidelijk. Ja, natuurlijk heeft hij het gelaten om tante Paula, – om wat het voor tante Paula zou zijn als de enige valide Wernizek zijn brood ver-

diende met zijn handen, gelijk de eerste de beste proletariër. Maar daarom niet alleen, – ook omdat hij in zijn diepste wezen, waar wil en verstand zwijgen, het ondanks alles niet anders kon voelen dan zij, – als een schande. Een schande, dat de in eeuwen gecultiveerde fijnzinnigheid, waarvan hij de drager was, zou ondergaan in het grovere rythme van de lichamelijke arbeid. Is dat adeltrots? – Goed, maar dan is het tegelijk het bewustzijn van een eigen en hoge waarde. En dat heeft tante Paula indertijd beter begrepen dan hij, toen ze hem verbood zich op te geven bij een arbeidsbeurs.

Hij geeft zich een ruk en zit rechtop, hij kent weer tijd en plaats. Ja. Het loont toch de moeite om voor zes dagen naar Wenen te reizen als men daar tante Paula kan ontmoeten. Om twee uur wilde hij bij tante Paula zijn, hoe is het mogelijk dat hij dit zolang heeft vergeten? Stel je voor dat Roserl mee naar buiten was gegaan, dan had hij tante Paula daar zonder noodzaak een hele dag laten wachten! Het is onbegrijpelijk dat hij haar over het hoofd heeft gezien. Natuurlijk gaat zij voor, er is niets fijners en edelers in de wereld dan zij. Hij knoopt zijn jasje dicht. Hij ziet de aardbeien voor zich staan en begint te eten, hij geniet ze, een voor een. Hij kijkt omhoog langs de achtergevels en naar de blauwe lucht daarboven, een fijne lindengeur drijft over de daken en zinkt in de tuin, waar ze zich vermengt met de aangenaam-culinaire reukjes der warme schotels en met de wolkjes prikkelende sigarettendamp, die komen aandrijven op golven zondoorwarmde lucht. Hij glimlacht. 'Als straatveger had ik hier toch ook niet kunnen zitten.' Hij vraagt niet meer. De wereld is al te moeilijk en te onoplosbaar, – men vraagt en is toch nooit tevreden met het antwoord.

Hij kijkt op zijn horloge. Kwart voor twee, hij zal maar betalen en naar de Luftbadgasse gaan.

Otto gaat door de straten en ziet rond, alles is goed en bekend. De stad neemt hem in haar armen als een lieve moeder haar kleine jongen, ze wijst hem: zie je dit, zie je dat? en alles is zoals het moet zijn, ook al mag het, na Amerika, even ontoereikend schijnen. Hij loopt over de hobbelige straatkeien en voelt ze plezierig door zijn zolen, hij glimlacht naar de jonge meisjes die naar hun ateliers gaan met goedkope bloemetjes langs hun hoedjes. Hij heeft zelfs plezier in de onbeholpen opmaak van hun geschminkte gezichtjes. Hij is ze dankbaar dat ze niet lijken op de Amerikaanse vrouwen die hij kent, en die niet meer zijn dan een schil, een mooie, gladde, welverzorgde schil om een vreemde poespas van bijgeloof, zinnelijkheid en egoïsme. Hier lopen deze kinderen en zijn nog zoals Roserl vroeger was, ronde, warmlevende volkskinderen zonder perversiteiten.

En dan staat hij voor het Apollotheater en daalt de vierendertig treden af naar de Luftbadgasse.

De Luftbadgasse is nog aan het middageten. De kinderen zijn binnengeroepen, alleen de duiven trippelen op koraalrode pootjes in het midden van de straat en zoeken drukdoend tussen het afval. Het weelderig blauw en groen van hun glanzige borstjes schuift rondend in en uit onder staalgrauwe vleugelpennen. Otto staat stil om naar de bewegelijke beestjes te kijken, het is hem alsof hij vandaag voor het eerst ziet hoe een duif is. Hij blijft staan tot de ganse vlucht, een voor een, klapwiekend omhoog is gedreven, dan gaat hij tevreden verder.

Ook de Hodls zijn aan het middageten, uit de woonkamer klinkt een hoog, roezemoezig gedruis van eetgerei

en pratende, lachende stemmen. In de Hausflur tapt een jongmaatje schuimende kannen bier uit een donker, vochtig vat en Otto voelt, naast hem staande, hoe koel dit bier moet zijn. Hij zou wel langer willen kijken, maar de jongen draait de tapkraan toe en draagt zijn kannen naar binnen.

Boven, bij de Jonathans, doet de werkster hem open. 'Ik heb uw zaakjes al hiernaast afgegeven,' zegt ze, en verwondert zich dan, dat Otto niet dankbaarder kijkt. Hij bedankt wel, maar flauwtjes, en terwijl ze naar binnen gaat, haalt ze haar schouders op. Maar zij kan ook niet weten, dat Otto zich al had voorgesteld hoe tante Paula de witte takken uit zijn handen zou nemen.

Nu heeft hij gebeld en nog duurt het een poosje eer hij iemand hoort komen, maar hij belt niet voor de tweede maal. Binnen gaan doffe voetstappen rond, alleen de vloer kraakt nu en dan. Otto denkt aan dikke zwarte viltschoenen, zo liep de nachtverpleegster na zijn blindedarmoperatie. Dan gaat toch nog onverwachts de huisdeur open – in de opening staat een gebogen, groezelig vrouwtje op gebreide platte pantoffels. Tante Paula, – is dit tante Paula?

'Nee,' verweert Otto zich, 'neen, – welneen, – het kan niet – dat mag niet, – dat kan eenvoudig niet!' Maar tegelijk heeft hij al gezien dat tante Paula's witte haren in een dun, onordelijk toetje zijn opgestoken midden op een klein oude-vrouwenhoofdje, en dat haar arme, bleke schilferige schedeltje overal zichtbaar is tussen nog maar dun geplant haar. Het is het eerste wat hij ziet en hij moet het wel zien, want tante Paula staat met gebogen hoofd voor hem, zij kijkt niet op, haar armen hangen slap langs een vlekkerig zwart rokje. 'Schaamt ze zich?' denkt Otto, hij voelt zelf wel dat

hij veel te gezond en te groot en te goedgekleed voor haar staat, – maar dan steekt ze slapjes een mager geel handje uit met lange zwarte nagels en als Otto dat passieve dunne handje tussen de zijne neemt, vindt hij daar niets meer, geen schaamte, geen vreugde om zijn komst, geen enkele aandoening. Het doet pijn, er is een zwarte holte in zijn hart waaruit de pijn zich zwelkend verspreidt, en dan dringt hij de kleine bleke vrouw naar binnen, hij sluit de deur en neemt haar tegen zich aan, hij strijkt over het benige hoofdje met zijn grote, warme handen. Hij wil dat ze iets zeggen zal, of huilen, of lachen, hij wil dat ze haar armen om hem heen zal leggen, – maar wat hij daar tegen zich aanhoudt is nog slechts een inert, dor lichaampje, dat niet meer reageert.

Hij laat haar los. ‘Waar is Lili, tante Paula?’

Ze wijst naar de slaapkamer. ‘Lili is bezig zich aan te kleden.’

Achter haar aan loopt hij de eetkamer binnen, zijn koffer staat daar al, de lelies liggen er naast op de grond. Hij raapt ze op en legt ze op tafel, dan kijkt hij rond. Het is halfduister en dat is vreemd op een junimiddag, zelfs in de Luftbadgasse, maar hij ziet hoe het komt, de jalouzieën zijn niet opgehaald. Ook de dubbele ramen zijn nog gesloten, een weeë lucht van vergaan weefsel en oud hout hangt in de kamer met de armzalige uitwaseming van ongewassen oude vrouwenkleren. Het is er niet broeierig, op deze hete dag, alleen muf, verstikkend muf, de kamer staat als een blok verstikking om Otto heen.

‘Mag er een raam open?’ Hij kan het niet helpen, hij heeft het moeten zeggen, het is niet uit te houden in deze atmosfeer. De oude vrouw zwijgt, ze heeft zich aan tafel laten zakken, er is niets aan haar dat beweegt. Ot-
108

to stoot een raam open, hij haalt de jalouzieën op. Dan keert hij zich om, hij moet zich dwingen naar haar te zien.

Het eerste wat hij denkt, is: Morfine! Maar dat kan niet, dat kan ze niet betalen. En toch duidt haar hele verlepte, verschrompelde verschijning op een narcoticum. Wat kan dat dan zijn, wat kan haar zo hebben bedorven?

Tegen de wand, achter haar, strekt in zijn breed-gouden lijst het imposante portret van zijn overleden oom – Graf Felix von Wernizek-Bolnányi door Lenbach, – het is dus nog niet verkocht en ook de miniaturen zijn er nog. Neen, het is geen morfine, – maar wat dan? Op een spiegelconsole staat de zware onyxschaal, met de massiefgouden voet, het geschenk van Keizer Franz Josef aan zijn vertegenwoordiger bij de vrede van Londen – en voor het eerst valt Otto in dat dit onzinnig is, dat die schaal al lang verkocht had moeten zijn. Maar nu is hij tenminste zeker dat het geen morfine is.

‘Hoe is het hier?’ vraagt hij eindelijk, en dwingt zijn stem tot een vertoon van opgewektheid. ‘Goed, heel goed,’ zegt de oude vrouw, haar hoofd knikt zachtjes mee, het blijft knikken, tien, twaalf maal, dan staat het stil. Otto voelt het verdriet dik in zijn keel, haar stemmetje is zo onherkenbaar dun en gebarsten. Hij kan niets zeggen, hij zal maar wachten tot Lili komt.

Hij wacht. Geduld heeft hij geleerd bij Mr. Haymaker. Het is wel niet gemakkelijk om geduldig te zijn en te wachten als men stamt uit een geslacht dat van vader op zoon heeft geleerd hoe men ridderlijk doch afdoend moet toeslaan. Maar ook de geestelijke heren die langdurige missen celebreeerden, ook de devote kloosterlingen, die zich een leven lang in ootmoed bogen onder

de regels ener monniksorde, waren geboren uit het geslacht Wernizek-Bolnanyi.

Otto heeft geleerd te wachten. Wachtend ziet hij rond en herkent de kamer, herkent ze en herkent ze niet. Stofdraden hangen langs de zoldering en tussen de meubels; een gordijn is onmachtig uit de ringen geschoten, een gescheurd voetkussen steunt een kreupele dientafel. Dat is niet zo geweest voor hij wegging. Natuurlijk hebben de vrouwen nooit het huiswerk verricht als een geschoolde dienstbode, hijzelf kon zien dat ze hun stofdoek maar dilettantisch hanteerden, nooit heeft hier de pijnlijke noord-duitsche zindelijkheid geheerst, die men kan waarnemen, ruiken zelfs, in kleinburgerlijke gezinnen. Maar het was juist het wonder van tante Paula's aanwezigheid, dat rondom haar alle dingen hun aanzijn en vorm behielden. De Makartbouquetten, de echte, door Makart zelf geschikt, behielden hun onnutte gratie van wuivende grassen en veren, bleven jong, en de gobelinkussens op haar stoelen lagen daar, fris en onbezoedeld, of ze hun wondertere tinten uit een onvergankelijke wereld hadden meegebracht.

Nu hangen de Makartgrassen geknakt neer, de groene papegaaienveren zijn bespikkeld met vliegenvuil. En op het overtrek van zijn stoel plekt een grote grijze vlek, het palissander tafelblad is bedekt met uitgebeten kringen. Zijn hand glijdt over het geschonden vernis, — dan ziet hij snel op.

‘Moet u niet eten?’ vraagt hij. Het is hem nu eerst opgevallen dat de tafel niet gedekt is en er ook nergens sporen van een afgelopen maaltijd zijn te zien. ‘Hebt u niet gegeten?’ herhaalt hij, duidelijk articulerend als voor een dove, — ze schudt neen en zegt niets. Het schijnt haar te veel inspanning te kosten om de lippen

te bewegen, ze doet wel haar best maar er komen geen woorden. Het blijft stil in de kamer, angstwekkend stil, en nu hoort Otto dat ook de klok niet meer tikt. Hij kijkt naar de grote witmarmeren pendule met de voorgoed in hun omarming versteende Amor-en-Psyche, de wijzers hangen slap omlaag. De tijd staat stil. En nu wacht ook hij verder buiten de tijd. De geluiden die door het open venster dringen, verliezen in de kamer hun betekenis, ze zijn alleen nog wat lastig, meer niet. De kleine oude vrouw, tegenover hem, schijnt ze zelfs niet te horen, ze ziet neer op haar slappe, levenloze handen, die ze voor zich op tafel heeft gelegd, nu en dan knikt haar hoofd terzijde of ze in slaap zal vallen. Otto kan zijn ogen niet van haar afwenden, hij moet ieder van haar wankele bewegingen, ieder slaperig neusgeluid waarnemen en opbergen in zijn hersens. Een stijgend gevoel van doffe hulpeloosheid bevangt hem; hier valt niets te redden, hier valt niet te helpen, het is onherroepelijk wat hij daar voor ogen heeft. Hij vraagt al niet meer naar een oorzaak. Er kruipt ook dofheid over zijn eigen gedachten, nu eerst merkt hij dat hij een lange treinreis achter zich heeft, zijn kaken rekken zich in een onweerstaanbare lust tot gapen. Maar dan schettert een claxon in de straat, vlak beneden het raam.

Otto springt op, hij schudt zich als een natte hond. Het is ondoenlijk hier zo te wachten, dat houdt niemand uit. 'Ik ga even naar Lili kijken,' zegt hij. Zijn tante maakt geen beweging. Voor drie jaren zou hij er niet aan hebben gedacht zijn nicht Lili in haar slaapkamer op te zoeken, maar nu stoot hij de deur open alsof hij lucht moet binnenlaten in een kamer waar iemand bezwijmd ligt.

Maar Lili ligt niet in zwijm. Ze loopt met knetterend-

haastige pasjes tussen haar toilettafeltje en de klerkast. Ze heeft blijkbaar, in wonderlijke bedrijvigheid, al haar bezittingen buiten de kast gesleept en woelt nu in een ordeloze hoop kledingstukken. Op de tafel ligt een krultang te dampen in de spiritusbrander, een afgebroken corsetveter hangt smeulend ernaast. Otto dooft het gloeiend vetereind tussen zijn vingers, – dan pas ziet hij het arme glimlachje waarmee Lili hem verwelkomt.

Neen, Lili is niet apathisch zoals haar moeder, eer het tegenovergestelde. Twee hoogrode vlekken verschijnen op haar magere wangen, ze drukt zijn handen, ze rolt haar kleine damesfauteuiltje uit een hoek en wil dat hij zal gaan zitten. Ze haast zich van de ene kamerhoek naar de andere of ze iets zoeken moet, maar er is niets dat ze zoekt, intussen houden haar handen de verschootten peignoir stijf getrokken over haar borst. En telkens als ze langs Otto gaat, lacht ze haar arm vertrokken lachje dat hem tranen in de ogen drijft. ‘Wel Lili?’ zegt hij.

Daar is het weer, hij kan het niet aanzien. ‘Wat is er toch met jullie?’ vraagt hij. ‘Je moet me zeggen wat hier is gebeurd. – Ik ben toch de enige die het nog aangaat,’ voegt hij erbij. – Het klinkt hard en dan weet hij plotseling dat het werkelijk zo is.

Lili heeft een opmerkelijk rein en recht profiel bezeten, hij herinnert het zich nu hij haar van opzij gebogen ziet over de toilettafel. In deze drie jaren echter zijn alle lijnen onzeker geworden alsof een bevende hand een nobel contour heeft overtrokken. Nu heeft het ook om haar mond, haar wangen, – ach, denkt Otto, dit is ook al een oude vrouw, – erger nog, een oud meisje. Hij durft nu wel naar haar toe te gaan en zijn arm om haar schouders te leggen, – hij heeft dat

nooit eerder gekund, ze was hem te lang zijn Schöne Kusine geweest. Nu strijkt hij haar voorzichtig en broederlijk over haar schouder. 'Zeg het maar,' dringt hij aan, 'zeg het mij maar.'

Ze snikt, een kort brokje van een snik, en duwt haar hoofd tegen zijn arm. 'Er is niets bijzonders,' fluistert ze tegen zijn arm op, het is een wonderlijk fluisteren, de woorden lopen ineen, het is moeilijk haar te verstaan.

'Er is wèl wat bijzonders,' zegt Otto streng. 'Je moeder is ziek, dat kan iedereen zien en jullie woning is eenvoudig onherkenbaar. Er is hier iets gebeurd en ik wil weten wat!'

Ze wil gaan spreken, ze slikt en ademt haastiger en dan gaan haar lippen vaneen, ze spreekt snel met een hoge nerveuze stem en bij de eerste woorden weet Otto al waarom ze niet eerder haar krampachtig binnensmonds zenuwlachje heeft laten varen. Ze durfde niet te praten, ze schaamt zich, – omdat ze geen tanden meer heeft. Hij bukt zijn hoofd over haar armzalig opgekrulde vale lokjes, hij luistert en probeert te verstaan, het gaat moeilijk, maar hij begrijpt toch wat ze zeggen wil. Ze hijgt en fluistert en kreunt haar sinds lang opgesloten woorden, en hoort niet meer wat ze zegt. Op dit ogenblik ontgaat haar hoe haar tandeloze mond ieder woord misvormt, – ze spreekt en spreekt voor zich heen, haalt dan diep adem en spreekt verder.

'O, jullie hebt het gemakkelijk,' – 'zeg het maar, zeg het mij maar,' – 'Jullie kunt praten met de anderen, maar als ik wil gaan praten, kijkt iedereen me aan en ik mag nog blij zijn als ze me niet in mijn gezicht uitlachen. Overal hebben ze om me gelachen, bij de slager, bij de bakker, bij de vrouwen op de Naschmarkt, – overal waar ik ging. Ik heb mijn leerlingen een voor

een moeten wegsturen, – die kinderen zaten te grijnzen en in mijn mond te kijken, – dat kon ik me toch niet laten aandoen?’

‘Neen, neen,’ zegt Otto en klopt zachtjes en troostend op haar rug, ‘natuurlijk kon je je dat niet laten aandoen, – maar had je het geld van die lessen dan niet nodig?’

‘Broodnodig, – dat weet je wel, – maar ik kon me toch niet door die kleine slangen laten maltrakteren? En mama zei het ook, – ‘stuur ze weg’ zei ze, ze was blij dat ze niet meer kwamen. We hoefden toen ook geen kamers meer op te ruimen, dat was veel rustiger, alles kon blijven zoals het was. – En nu hebben we het geld niet eens meer nodig.’

‘Niet nodig?’

‘Neen, niet nodig! Waarvoor heeft dat geld gediend? om te eten, nietwaar? niet anders dan om ervan te eten, de huur betaalden we uit het pensioen. Maar waarom moesten we eten? Toch zeker niet alleen maar om te blijven leven? En moest ik me uur na uur laten plagen door die ondeugende kinderen voor dat beetje leven van ons? Toen hebben we bedacht dat we minder moesten eten.’

‘Maar dat kan niet, jullie konden niet minder eten.’
‘O ja,’ fluistert Lili en knikt heel beslist, een onzinnig gedicteerd en persuaderend knikje, ‘men hoeft niet veel te eten om alleen maar in het leven te blijven. Men mag zich niet het leven benemen, natuurlijk niet, maar men mag wel zeggen: merci, ik maak geen gebruik van mijn leven, – ik trek me een beetje terug. En het gaat heel gemakkelijk, heus, als men eenmaal de routine heeft.’

Otto luistert nauwkeurig, hij denkt: ‘ik stuur een ze-nuwarts, vandaag nog.’

'Het is begonnen toen mijn tanden moesten worden getrokken, er was niets aan te doen, alles stond los, ik kon niet meer eten en ik dacht toen nog dat men dat moest. Onze oude tandarts heeft ze gratis getrokken, – en hij had me ook wel een gebit willen maken maar ik wilde geen cadeautjes, hij loopt zelf op gebarsten schoenen. Toen ik die middag thuiskwam en mama me zag, is ze in haar leunstoel gaan zitten en gaan huilen, ik moest haar nog troosten ook, ik dacht: ze huilt heus te lang. Maar ze kon niet meer ophouden, ze is blijven huilen, dagen achtereen, het was eigenlijk gek, omdat we al zoveel misère hadden meegemaakt waarbij ze niet had gehuild. Maar toen was het mis, en later vond ik haar zo nu en dan voor dat mooie pastelportret van mij waarop Lenbach me heeft laten lachen met al mijn tanden en dan keek ze me aan en begon opnieuw. Zelf vond ik het nog niet zo erg, het was juist vakantie, er kwam toch niemand bij ons en ik kon mezelf ook niet zien; ik keek allang niet meer in de spiegel. Ik dacht wel eens: als mama weer gewoon is, moeten we overleggen wat er verkocht kan worden, dan laat ik een gebit maken.

Maar ze werd niet gewoon, toen dacht ik: ze moet afleiding hebben, ik wilde dat ze mee ging wandelen en dan ergens zitten in een park, het was midden in de zomer, maar dat kon ik niet gedaan krijgen, – het was net of ze zich schaamde als iemand naar ons keek, maar ik wist nog niet waarom. Toen heeft ze eens gezegd: 'zo kun je toch niet tussen de mensen gaan' en daaraan merkte ik dat ze zich schaamde om met mij voor de dag te komen.'

'Neen, neen,' roept Otto, 'dat kan niet, zo is tante Paula niet!'

'O ja,' zegt Lili en knikt haar maniakaal besliste knik-

je, 'o ja, zo is mama wèl. Mama moest vroeger altijd mooie mensen en dingen om zich heen hebben en ze liet al haar moois ook heel graag aan anderen zien, – stil nu –, natuurlijk niet om ermee te pronken, maar omdat ze zelf ervan genoot en een ander ook blij wilde maken. Natuurlijk wilde ze niet meer met me op straat toen ik zo haveloos en lelijk was geworden. O ja, ik was al veel langer lelijk geweest, – stil nu toch, ik heb mezelf toch in de spiegel ouder zien worden, ik was al jarenlang een oude vrijster, maar zij had het nog niet gezien, ik was haar kind. Maar op de dag dat ik naar huis kwam zonder tanden, toen heeft ze het gezien, alles tegelijk, – en toen was het uit met haar. Natuurlijk was het ook uit met mij, – toen ik alles begreep was er geen reden meer over om te leven.'

'Je bent heel dom geweest, ongelooflijk dom,' zegt Otto en zijn arm glijdt van Lili's schouder. 'Er was wèl een reden voor jullie om te leven. Jullie weet het zelf niet, maar jullie waren de laatsten, jullie behoorden tot de laatste adel van de wereld, – aan jullie kon ik zien wat ik wezen moest. Daarvoor zijn vrouwen zoals tante Paula en jij op de wereld gezet, – alleen maar om er te leven zodat anderen ze kunnen zien. – Niet om met gewone ogen naar ze te kijken, domme lieve nicht, – daarvoor dienen al die mooie, goedonderhouden filmsterren, – maar om houding te zien, – om te zien hoe jullie je houdt, onder alle omstandigheden. En nu zijn jullie in elkaar gezakt...'

'Er was niets dat me overeind hield,' snikt Lili zachtjes.

In het kleine fauteuiltje is ze neergezegen tot een arm verlept hoopje vrouwelijkheid. Om haar heen, op de vloer en op de stoelen liggen de zielige restanten van een overjarige garderobe en Otto begrijpt waarom. Hij

kent de vrouwen, hij ziet aan de wanorde in haar kamer hoe koortsachtig ze nog heeft getracht zich voor zijn bezoek een beetje aantrekkelijker te maken. – Nu eerst realiseert hij hoe wanhopig vernederd ze zich moet voelen in haar verschoten peignoir, onmachtig articulerend met haar mummelende mond en vol warm medelijden legt hij opnieuw zijn arm om haar schouders. ‘Ach wat, ik sta onzin te praten. De hoofdzaak is dat jullie weer plezier in je leven krijgt, voorlopig moeten jullie maar eerst behoorlijk aansterken. Vanavond eet ik in ieder geval hier, dan wil ik wel eens zien of ik jullie niet weer aan de gang kan krijgen.’

Lili heeft haar hoofd in de gecapitonneerde stoelleuning gedrukt, haar schouders duwen zich vrij van zijn arm, – ‘neen, ik wil niet meer eten, – het is afgelopen, – uit, – ik heb er genoeg van. – We hoeven ook niet meer te eten, we hoeven gelukkig niet meer op te staan om eten te koken, – we slapen al zowat de hele dag door, – als je slaapt, ben je weg van alles. Men mag zich niet van kant maken, – ik wil in ons eigen graf begraven kunnen worden en zeker wil ik niet in de krant komen, – stel je voor, de gravinnen Wernizek-Bolnanyi bovenaan die lijst van gas-suicides, dat mag niet. Maar dit gaat toch helemaal vanzelf. Moeder at toch al niet meer, die huilde maar, waarom zou ik dan nog koken? Toen ik eraan wendde dat alles voorgoed voorbij was, werd de honger ook minder, toen kon ik blijven doorslapen. O ja, we drinken nog wel een paar glazen melk, die wordt voor de deur gezet, dat is juist genoeg om te kunnen blijven slapen. Maar nu ben jij gekomen, – toen ik hoorde dat je komen zou, werd alles opeens weer anders. Waarom moest dat nu toch? nu gaat alles van voren af aan beginnen, je hebt me wakker gemaakt en nu moet ik weer denken –’

Otto moet zich vooroverbuigen om haar te verstaan, haar voorhoofd houdt ze gedrukt in de gestoffeerde leuning van het stoeltje. Hij heeft zijn hand op haar schouder gelegd, nu streelt hij haar troostend, maar met een woeste beweging schudt ze de hand weg.

‘Ik wil niet meer denken,’ krijt haar overslaande stem. ‘Ga weg, dan kan ik naar bed. Blijf weg, kom niet meer terug. Jij maakt alles nog veel erger!’

Ze is opgesprongen. Haar handen trekken de peignoir hoger op langs haar nek waar zijn vingertoppen haar hebben aangeraakt. Haar oogappels drijven vreemd weg in het wit, – Otto ziet het, hij kent het symptoom bij zijn broer in het sanatorium. ‘Neen, neen!’ schreeuwt het in hem, ‘dat niet, dat mag niet.’ En met oplevende daadvaardigheid grijpt hij Lili bij de hand.

‘Luister!’ Hij ziet haar vast in haar ogen tot die hem weer aanzien. ‘Dat gaat zo niet en ik wil het niet. Je kleedt je nu onmiddellijk aan en gaat met mij mee op straat, tanden of geen tanden, en koopt wat je nodig hebt om vanavond voor me te koken. Direct! Ik blijf in de gang op je wachten. Dat onyx monster op zijn gouden voet neem ik mee en verkoop het, daar kun je wel twintig gebitten voor krijgen en minstens een jaar van eten. Franz Josef zal er geen aanstoot meer aan nemen, geloof dat maar. Zijn jullie dan helemaal vangod-verlaten, dat jullie je laat afsterven terwijl daar in die voorkamer nog voor duizenden staat te vermolmen?’ Zijn levenslust dondert de kamer vol, zijn woorden stormen langs de oren van het verlepte Komtesschen. Langzaam heffen zich haar wenkbrauwen, het is of een vragend kindergezichtje zich voor een ogenblik schuift over haar vervaagde, verouderde gelaatstrekken. Het krampachtig besliste glimlachje wil terugkeren, maar dan lost het zich op, week en verwonderd wijken haar

lippen vaneen, voor het eerst ziet ze bij vol bewustzijn, dat de man die daar staat, Otto von Wernizek is, haar jongere neef, het schuchter vereerdertje uit haar bloeiende meisjestijd, de broederlijk-galante kameraad uit later jaren, maar vooral de vriend die ze zolang heeft gemist, een vriend waaraan men alles vertellen kan, omdat hij begrijpt wat er dringt en stuwt in de bloedklop der Wernizeks. Voor het eerst realiseert ze dat hij is gekomen en haar wil helpen omdat hij zich haar verwant voelt.

Op dat ogenblik schiet haar leeggeweende, leeggedachte, sedert maanden uitgeholde lichaam vol met pijn, een golf van heet verdriet slaat omhoog naar haar ogen. Vanwaar komt dat verdriet, uit welke afgesloten gebieden heeft het zich vrij gemaakt? Nu is het uitgebroken, onverwachts, het overstroomt en overstelpt haar en doet haar hart bonzen of het barsten zal, het hart dat ze zo lang zonder inhoud heeft meegedragen, is plotseling volgelopen met pijn. Het donker verdriet stroomt over haar heen, welt omhoog tot een onweerhoudbare tranenvloed, dan slaat ze haar handen voor haar gezicht en weent en jammert haar wanhoop uit.

Vervuld van diep, warm medelijden ziet Otto op haar neer, maar toch is hij tevreden, hij probeert zelfs niet te troosten, zo is het goed. – Arme stakkerd, huil maar uit, huil je maar terug in de wereld. – Zijn ogen staan groot van meegevoel, maar hij raakt haar niet meer aan, hij weet hoe vrouwen zijn. Ze hoeft niet meer leed te verduren dan strikt noodzakelijk is, – en hij heeft gevoeld hoe geprikkeld ze straks zijn hand afschudde.

‘Zo dat is goed,’ zegt hij rustig als Lili’s schouders niet meer schokken. Wel vloeien haar tranen nog, maar langzaam en weldoend als een zomeravondregen. ‘Nu hoef je niet meer met me op straat, blijf maar stilletjes

zitten, straks kom ik wel terug. Nu ga ik een psychiater opzoeken voor je moeder en bestel meteen ons avondeten, de Goldene Pfau kan het hier bezorgen. — Knap je een beetje op, Lili, zo kun je die dokter niet ontvangen.'

Buiten haar deur haalt hij diep adem. God, het leven is te moeilijk voor de mensen.

Ora pro nobis. Zijn hand legt zich over zijn ogen, hij voelt zich dodelijk afgemat; is dit dan de thuiskomst waarnaar hij zolang heeft uitgezien? Ach, nu weet hij wel dat hij al die tijd maar half aan een thuiskomst durfde geloven, nu voelt hij dat hij zichzelf heeft zoetgehouden met een willens en wetens vervaardigde schijnvervulling van zijn wens naar een wachtend tehuis. Een eigen, echt tehuis, zoals de armste boer nog vindt wanneer hij de spa wegzet en het dagwerk voorbij is. Blijkbaar is het een Wernizek-Bolnanyi niet meer vergund zich in deze wereld een tehuis te stichten...'

Maar dan schudt hij zich. Geen zelfbeklag alsjeblijft. Natuurlijk, hij is doodmoe, — vannacht doorgereisd en nog geen emotieloos moment beleefd, — wie zou dat uithouden?

'Het allereerst ga ik een sigaret zitten roken in de Burggarten,' denkt hij, 'de jasmijn staat vast nog in bloei.'

Als hij door de zitkamer komt, is zijn tante daar niet meer, maar achter de deur van haar slaapkamer hoort hij het bed kraken, het geluid maakt hem ongemotiveerd woedend, hij zou met vuisten op de meubels kunnen slaan. Maar hij grijpt slechts de pompeuze onyxschaal en draait ze driftig in het vloei dat daar nog ligt van zijn bloemen. De secretaris van mr. Haymaker is geen erfoom uit Amerika, hij heeft een behoorlijk reisgeld bij zich, meer niet. 'Verkopen tegen goudwaar-

de' denkt hij 'en dan de beste man uit Wenen bij tante Paula halen. – Als hij mee wil gaan, – wel wat duivel, ik breng hem mee!'

Er ligt nog veel werk vóór hem op deze eerste vacantiedag, maar eer hij heengaat, neemt hij toch omzichtig een voor een de witte lelies van de tafel waar hij ze straks heeft neergelegd. Hij voegt de vorstelijke takken bijeen, dan gaat hij naar Lili's deur, tikt en strekt zijn hand met de bloemen om de deurpost. 'Ik heb de eer u te groeten, lieve nicht, – zet ze meteen in water, ze versmachten.'

De ijzeren huurstoeltjes in de Burggarten zijn volledig bezet met een select publiek. Ook wandelen en zitten er heel wat vreemdelingen in de gewezen keizerlijke tuin, de dames der Amerikaanse Rotarians demonstren er de duurgekochte elegance der Weense haute couture met gebrek aan gratie en een overdaad van goudgeplaveide glimlach. Otto vermijdt voorzichtig de mondaine promenade en vindt tegen het met klimop-begroeide terras van de Hofburg een stenen bank, waar hij in vrede zijn sigaret kan roken.

Ja, de jasmijn bloeit! Vogels vliegen in en uit de dichte bosschage, soms rakelings langs zijn oren, hun trillende wiekslag en sjilpende vreugde zijn geboren uit de zonnige lucht, die overal boven en om hem staat en golven uit het warme gras naar hem opstijgt. Een paar haveloze kindertjes lopen in een kringetje op het gazon, met de handjes aaneen, door hun voddten tekenen zich de lijnen van hun magere maar onbedorven kinderlijfjes en ze lachen met hoge stemmetjes. Een heel dikke en vreedzame Mutti geeft haar zuigeling verstolen de borst achter een taxishaag, intussen bewaakt haar vuile foxterrier consciëntieus de boodschappentas tussen zijn

voorpoten.

De sigaret spiraalt een fijn grijs wolkje. Otto volgt het met de ogen tot het ijl en ijler zich oplost tegen de blauwe lucht. Langzaam ontspannen zich zijn krampachtig beheerste zenuwen, ook in hem lost zich iets op, – hij weet niet wat. Hij voelt alleen hoe hij wegdrijft in de zondoorwarmde geurige atmosfeer, in stijgende kringen wegdrijft uit zichzelf en zijn zorgen. Hij is nog wel heel moe, uitgeputter zelfs dan toen hij zoëven de woning van zijn tante verliet, maar het is een moeheid die zeer tevreden verdragen kan worden als de zon schijnt op bloeiende jasmijn en een zachte wind golven van geurige blijdschap aandraagt uit een perk helderode rozen.

De dikke Mutti heeft haar zuigeling weer ingepakt en de foxterrier ontheven van de zorg voor haar boodschappentas. Dus kan de hond wat dichterbij komen om kennis te maken met de man die zo bevredigend in zijn nabijheid is blijven zitten, hij besnuffelt de neuzen van Otto's schoenen en heft een paar donkerbegrijpende ogen naar hem op.

'Ja, hè?' – Otto wrijft de terrier met overleg achter beide oren, – 'het is hier niet kwaad, we hebben een best plaatsje getroffen, ouwejongen.' Het hondje laat zich stil genietend vertroetelen, het heeft zich niet vergist, deze man weet wat een dier toekomt. 'Zo, nu moet je mee met de vrouw,' zegt Otto en wisselt een blik van vriendelijke verstandhouding met de goedige eigenares, die haar kinderwagen weer in beweging heeft gezet.

Ja, dit is zijn eigen Wenen. Otto glimlacht stil voor zich heen. Maar dan geeft hij zich een zetje omhoog en staat weer op zijn voeten, het eindje sigaret is al ge-doofd onder zijn hak. Hij steekt het pak met de onyx-schaal onder zijn arm, het weegt zwaar en ook is het

hem wat gênant zo te lopen langs de Ring, hij besluit dus om er zich zo gauw mogelijk van te ontdoen.

‘Ik ga naar Steiner,’ denkt hij, ‘die geeft wel niet veel maar hij kent me tenminste, – bij een ander krijg ik misschien nog moeilijkheden.’

Juwelier Steiner handhaaft zich nog altijd met inspanning in zijn weidse winkelruimte aan de Kärtnerstrasse. Ook heeft hij, hoewel vermagerd en grijs, de hoofse, onderdanig-voorkomende allure behouden, waarmee hij eertijds de hofkringen der Habsburgers inpalmde en nu sinds 1918 de nouveaux-riches imponeert, die door de Weense vreemdelingenindustrie naarstig uit alle landen worden aangevoerd. Hij heeft Otto onmiddellijk herkend, zoals hij steeds alle dragers van grote namen met rang en titel intuïtief weet thuis te brengen. Nu schuift Otto hem de onyxschaal toe en Herr Steiner neemt die waarderend op tussen twee handen.

‘Dat was een prachtig stuk werk in zijn tijd,’ zegt Herr Steiner.

‘Wilt u het tegen goudwaarde van me kopen?’ vraagt Otto op de man af.

De juwelier heeft de tijd. Hij beziet omslachtig het snijwerk langs de schaal, dan het gedreven lofwerk van de gouden voet en schudt bedenkelijk het hoofd. ‘Het is heel moeilijk om tegenwoordig een liefhebber voor zo iets te vinden. – Ik wil het goud wel eens wegen, maar dan zal ik de schaal uit elkaar moeten nemen. Is dat geen bezwaar?’

‘Helemaal niet!’ verklaart Otto. De juwelier wrikt de delen uiteen en Otto ziet het kalm aan, – hij heeft een afkeer van het pompeuze namaakbarok der laatste keizerlijke periode, – hij heeft ook al te jong, zo van de kadettenschool, het laatste jaar van de oorlog meegeemaakt, de lugubere afsluiting van het tijdperk.

‘Ongeveer vierduizend schilling aan goud,’ zegt de juwelier en plaatst voorzichtig de stolp terug over zijn weegschaal. ‘Herr Graf moet mij excuseren, – maar ik kan niet meer dan negentig procent van de goudwaarde bieden. Wie weet hoe lang het duurt eer ik een koper vind, nietwaar? Komt er een liefhebber dan krijg ik natuurlijk wat meer, – maar u zult toegeven dat ik wel wat mag hebben voor het risico van mijn renteverlies.’

Otto behoeft niet eens na te denken, natuurlijk zal hij het bod aanvaarden, vandaag nog wil hij de beste psychiater van Wenen bij tante Paula brengen, – en wie doet hier nog iets zonder onmiddellijke betaling? ‘Als u mij contant kunt uitbetalen, hebt u de schaal,’ zegt hij.

De juwelier buigt beleefd, gaat naar de brandkast en telt in een keurig recht ristje de bankbiljetten voor Otto neer. ‘Zijn er nog historische bijzonderheden aan het stuk verbonden?’ vraagt hij langs zijn neus weg. Hij meent zich namelijk iets te herinneren maar wil zekerheid.

‘Inderdaad,’ zegt Otto, ‘maar die zijn niet in de prijs begrepen. Als u ze horen wilt, zult u ervoor moeten betalen.’ Hij staat voor de juwelier met grimmig verbeten lippen, – als hij opziet, kijkt zijn eigen gezicht hem aan uit een glimmendgepolijst zilveren dienblad, en meteen weet hij: dit is Amerika! – Goddank, dan is Amerika toch ergens goed voor geweest.

‘Neen, o neen,’ zegt Herr Steiner, ‘ik kan geen schilling meer betalen, maar het zou heel vriendelijk zijn als u het mij vertellen wilde. Allicht komt er vandaag of morgen zo’n Amerikaan in mijn zaak die een representatief stuk wil kopen en prijs stelt op de bijzonderheden.’

‘Dan legt u voor mij tien procent op uw prijs en geef ik u een certificaat van herkomst.’

‘Dus de naam mag genoemd worden?’

‘Ja,’ zegt Otto, ‘als de naam voldoende opbrengt, mag hij genoemd worden.’

‘Ik ga naar boven,’ zegt moeder Hodl.

‘Gebeurt niet!’ en Johannes Hodl drukt haar terug op haar versierde stoel. ‘Ze kunnen het hierboven best af zonder jou. Als Poldi behoorlijk vijf kinderen ter wereld heeft gebracht, zal het zesde ook wel geboren worden.’

‘Maar de andere keren was ik erbij,’ klaagt de oude vrouw. ‘Dan kan ze het nu eens zonder jouw leiding proberen,’ beslist Hodl. ‘Mens, denk jij dan dat het alleen goed gaat als jij ergens bij bent?’

‘Maar moeder,’ sust de oudste zoon, ‘je kunt hier toch niet weglopen! Ze kunnen boven best buiten een grootmoeder, maar wij kunnen hier geen gouden bruiloft vieren zonder de bruid!’

Inderdaad, dit is een argument en Resi laat zich weer neerzetten in haar stoel. Ze is wat onthutst, maar nu begint het unieke van het geval toch tot haar door te dringen, – zoëven is haar jongste dochter Poldi, echtgenote van de procuratiehouder Bergmann en moeder van vijf lieve meisjes beneden de tien jaar, naar haar woning op de tweede etage teruggekeerd om haar ouders op hun feest nog met een extra present te verblijden; ze blijkt juist op deze dag te moeten bevallen van haar zesde kind. Straks, toen ze met een bleek maar glimlachend gezicht van de middagtafel is opgestaan, heeft ze meteen Herr Bergmann weggestuurd om de vroedvrouw te halen.

Vader Hodl verkneutert zich om dit samentreffen van familiegebeurtenissen maar moeder is onrustig gewor-

den, – wat weet een man ook van zo iets af? vijf keer kan het goed gaan en bij de zesde hapert er wat. – Ze is een beetje boos op haar bruigom, die glunder zit rond te kijken en te luisteren naar de grapjes, die overal in de volle kamer opknetteren, en ondanks het plotseling geval in volmaakt zonnige stemming blijft verkeren. Welja en waarom ook niet? Vader Hodl neemt de wereld zoals ze is, met goede en kwade dagen, met geboorte en dood, met al wat ze geeft.

Vandaag biedt ze deze bevalling, maar ook wijn en sigaren en gebak en de gemoedelijke warme vrolijkheid van een grote familie, waarin de een nog alles van de ander afweet. De goedmoedig schuine grapjes zijn heel aanvaardbaar tussen broers en zusters, die bij drieën in één ledikant en in elkaars warmte hebben geslapen tot ze volwassen het huis uitgingen, en waar zwagers en schoonzusters vanzelf delen in de familie-intimiteit. Alleen het volgend geslacht moet zich een beetje achteraf houden en doet dat dan ook op kiese wijze. Daarbij is het rijkelijk benauwd in het volle, doorgerookte vertrek, zodat de jongsten zich gaarne hebben laten verbannen naar de ruime Hausflur met zijn koele plavuiten, waar ze nu bij hun mandolines, gitaren, ukelele, enz. alle kamplieden zingen die de rode en katholieke jeugdorganisaties in de mode hebben gebracht. De ouderen luisteren er maar niet naar, – is dat zingen? zij houden zich aan Figaro's Hochzeit en de Lustige Witwe. Nu halen de jonge Maria's en Resi's de gebruikte koffiekoppen weg en vullen de koekschalen bij, ze legen de overvulde asbakken en vegen de witte tafellakens zorgvuldig schoon. Onderwijl maakt Hodl zich op om het goede vaatje witte landwijn aan te breken, dat hij bij een bevriend wijngaardbezitter uit Grinzing voor een zacht prijsje heeft verworven. Drie uur – en de pas-

toor van Mariahilt heeft beloofd te komen vóór de vesperdienst. In de Hausflur hangt Franzl, de meesterknecht, die in dertigjarige dienst onder Johannes Hodl rond en blozend maar kaal is geworden, de afgezakte guirlanden weer netjes recht, en het mandoline-ensemble onthoudt zich wijselijk in onuitgesproken overleg van de rode jeugdlieden. Waarom zou men een ander ook hinderen als het niet noodzakelijk is?

Juist zingt men vol vuur Andreas Hofer's lied als Maria Ritter in volle staatsie de trap afkomt, met Josefine als een smalle donkere schaduw achter zich aan. 'Middag' wuift Maria, ze zal maar zo gauw mogelijk door de onwelluidende cacophonie zien heen te komen, – maar dan valt haar op wat een aardige frisse jongemensen er onder die muzikanten zitten. 'Lieve help,' zegt Maria en kijkt met aandacht naar de vreemdsoortige instrumenten, – 'hoe heet dat allemaal, – wat een dingen,' – ze heeft al een wonderlijk banjoachtig bouwsel in de hand en betokkelt het met een deskundig luisterend terzijdegebogen hoofd. Dan geeft ze het meesmuilend terug aan de eigenaar, maar blijft toch nog even staan temidden van de opnieuw aanzwellende herrie. Het is ook zo'n heerlijk schouwspel, al die jonge gezonde gezichten, die rode wangen en golvende haarkuiven van Hodl's nageslacht. Maar als een neuswijze saxofoon pertinent gaat uithalen, neemt ze de vlucht in het receptievertrek en Josefine wandelt op twee pas achter haar aan.

De oude Hodls staan beiden op, want Maria is een eregast. Ze heeft zich ook naar omstandigheden aangedaan, – ze draagt haar mooie witte vos breed over de schouders en haar zwartcrêpe namiddagjapon golft gedistingeerd omlaag, – ja, Maria Ritter weet nog een costuum te dragen. Vader Hodl beleeft een schoon ogen-

blik, wie had hem dertig jaar geleden durven voorspellen, dat de grote Maria nog eens gast in zijn woning zou zijn? Hij buigt zich dankbaar over haar hand, die hij wel tien tellen langer in de zijne houdt dan moeder Resi nodig vindt, dan krijgt Maria een stoel naast hem en nu is hij verloren voor elke andere conversatie, — hij moet Maria immers vertellen waar en wanneer en in welke rollen hij haar bewonderd heeft! Al spraakzamer herinnert hij zich opera na opera, geniet, glimlacht, imiteert, en de goede Maria luistert met toewijding en aandacht naar haar eenvoudige vereerder. Zij weet nu eenmaal een mens te aanvaarden zoals hij is, misschien is het wel daardoor, dat hij in haar nabijheid zo wordt als hij zou kunnen zijn.

Johannes Hodl zou stellig een charmerend en humoristisch verteller zijn geweest als hij geen solide schildersbaas en huiseigenaar had moeten worden. Hij gaat zo op in zijn onderwerp, dat hij niet merkt hoe het om hem heen stil is geworden, tot Resi hem met een nadrukkelijk rukje aan zijn mouw, terugroept in de samenleving. En daar staat hij plotseling van aangezicht tot aangezicht met Mijnheer Pastoor.

Mijnheer Pastoor, breed, nog niet eens helemaal grijs, en zeer mannelijk ondanks de rok van zijn soutane, is al jovialiteit en genegenheid. Hij heeft zich voor dit middaguur moeten vrijmaken van velerlei beslommingen, — ja, knikt Resi, 't is nogal geen drukke parochie, Mariahilf, — maar hij zou niet graag dit feest verzuimen. Hij ziet rond in de kring van eerbiedige of alleen maar nieuwsgierige gezichten, knikt hier en daar met nadruk een uitverkorene toe en wil wel de extra-fijne sigaar aansteken, die Hodl blijkbaar voor dit doel in zijn eigen sigarenkoker heeft gereserveerd. Hij voelt, zich welbewust een van de nummers op het feestelijk

programma en wil dat ook zijn, – hij is het zo gewend en het behoort tot zijn parochiale arbeid. In het onderhavig geval is die arbeid niets dan verheugenis, want ook Mijnheer Pastoor is een oude Wener en voelt zich heerlijk thuis in deze parterrewoning waar de zoldering, laag boven de hoofden, nog wordt geschraagd door ouderwetse zware eikenbalken. De parochie van Mariahilf telt veel van dergelijke woningen en Mijnheer Pastoor is daar zeer trots op. Als hij vrienden te logeren heeft, voert hij ze door alle oude venterkroegen van de Wienzeile om met betimmeringen en beeldhouwwerk te pronken en het deert hem niet als hij daarbij terecht komt op plaatsen of tussen mensen, die men minder eerbaar zou kunnen noemen, – zijn alle zielen niet kostbaar voor God?

Maar tussen de zielen van het geslacht Hodl voelt hij zich wel zeer ongedwongen op zijn plaats. Hij smooit met welbehagen zijn sigaar en de jonge Resi, (die hij nog heeft gedoopt) krijgt een dankbaar knipoogje als ze een extra portie slagroom op zijn koffie schuift. Ja, ja, Mijnheer Pastoor wil nog best een kopje koffie, maar een goed glas wijn zal hij straks ook niet afslaan en de ganse familie Hodl ziet met vertedering toe, hoe hun pastoor geniet van de goede gaven die hem worden gebracht. Zelfs komt een deputatie uit het mandoline-orkest om in de kamer wat voor te spelen, de jongens krijgen vuurrode oren als Mijnheer Pastoor ze complimenteert. 'Nog beter dan de beste Schrammel,' heeft hij gezegd, – ze rapporteren het in de Hausflur en het hele muziekgezelschap glundert om het succes van zijn medeleden.

De pastoor is nu juist van plan zijn glas te heffen op het geluk van het gouden paar en een enkel plechtig hoewel hartelijk woord daarbij te spreken, als de mees-

terknecht tussen de deurposten verschijnt en met dringende gebaren Hodl's oudste zoon uit een kluwen drukbewerende rokers te voorschijn wenkt. Resi ziet het gebeuren en schiet naar voren, — haar onrustig moederhart klopt sneller, het zal toch niet misgaan met de bevalling? — maar ook Hodl is opgestaan want in de Hausflur breekt de muziek af, instrument na instrument. Iedereen steekt nu het hoofd naar voren, slechts Mijnheer Pastoor blijft kalm achter zijn glas, — hij is vijfenzestig en sinds lang niet nieuwsgierig meer.

Daar stapt over de drempel een zeer lange, zeer zwartgeklede, zeer officieel aandoende heer. 'Dat is deftigheid,' denkt Resi, maar dan ziet ze dat het zwart toch niet helemaal zwart meer is en kan nu, bekomen van de eerste schrik, rustiger afwachten wat gebeuren zal.

De heer licht zijn hoge hoed langzaam van het hoofd, zijn ogen doorzoeken met zekere deskundigheid de kamer tot ze het gouden paar hebben gevonden. Dan ontvangt hij een groot, in groen saai gehuld pak uit handen van een achter hem gaand, blijkbaar ondergeschikt persoon met een bolhoed, posteert zich voor Hodl met zijn Resi en glimlacht welwillend op ze neer.

'Iemand van de Burgerlijke Stand,' fluistert Hodl's oudste zijn vader in het oor, 'ze zijn gekomen in een gemeenteauto.'

'Herr Hodl en Mevrouw!' begint de heer. 'Geacht bruidspaar, ik heb het genoegen hier de Gemeente Wenen waarvan gij deel uitmaakt, te vertegenwoordigen, om u geluk te wensen op uw gouden huwelijksfeest.' Tegelijk slaat hij de doek terug, nu kan ieder zien hoe een goedgedrukte en solied ingelijste oorkonde, waarop een indrukwekkende foto van het Stadhuis prijkt boven de namen der 'in vijftigjarige echt verenigde Jo-

hannes Hodl en Maria Theresia Moller', aan het gouden paar wordt overhandigd.

'Dat is buitengewoon,' verklaart Hodl, 'daarop had ik niet gerekend.' Hij schudt beide afgezanten der Gemeente stevig de hand, hij is in het algemeen niet bijster tevreden met het gemeentebeheer, maar dit is werkelijk aardig. De jonge Maria komt al aandragen met stoelen, maar de lange heer wenkt haar minzaam weg. 'Neen jongedame, we zullen niet gaan zitten, we hebben helaas geen tijd. Wij moeten deze middag nog zeven van dergelijke bezoeken afleggen.' Maria staat er beteuterd van en vader Hodl schuift zijn koker met de elitesigaren gekrenkt terug in zijn borstzak.

'Maar een glas wijn neemt u toch!' dringt Johannes Junior aan.

'Het spijt me, maar daar kunnen we werkelijk niet aan beginnen,' glimlacht de beleefde ambtenaar. De kring van mensen om hem heen kijkt merkbaar koeler, — nu kucht hij even, steekt dan de hand in zijn binnenzak en neemt daaruit een grote witte enveloppe met het stempel van de stad.

'Mij is ook nog opgedragen u deze enveloppe te overhandigen, waarin u het u toekomende geschenk van de Gemeente zult vinden. Het is mij een zeer aangename taak u dit te overhandigen, in het vertrouwen dat u er een passende bestemming aan zult weten te geven.'

De enveloppe wordt Hodl overgereikt en hij aanvaardt haar met een niet meer dan toestemmend knikje, dan legt hij ze op tafel. Hij zegt niets en biedt ook niets meer aan, — dit is een officiële gebeurtenis welker etiquette hij niet machtig is. Hij staat dus alleen nog te wachten wat zijn bezoekers nu verder zullen gaan doen. Maar ze schijnen hun taak beëindigd te hebben. De lange ambtenaar drukt Hodl en Resi nogmaals de hand,

groet minzaam naar alle zijden en verlaat, voorafgegaan door de oudste zoon het vertrek. Bukkend schuift hij zijn cylinder veilig onder Hodl's deurpost door, de ondergeschikte beampte met de bolhoed, die het groene saai in de plooien heeft gevouwen, verdwijnt achter hem aan zonder groet, – hij is blijkbaar alleen belast met de figuratie.

Als de gemeentearauto zich toeterend in gang heeft gezet, zien Hodl Junior en de meesterknecht elkaar vragend aan, dan halen ze hun schouders op en gaan weer naar binnen. Daar heeft vader Hodl de enveloppe opengescheurd, – ze bevat een biljet van honderd schilling.

‘Wel verdraaid,’ zegt hij tegen de pastoor, ‘daar sturen ze me mijn eigen belastingcenten terug.’

Maar Mijnheer Pastoor is een rechtvaardig man. ‘Och, ik heb wel eens meer zo iets meegemaakt bij een gouden bruiloft, – een paar arme mensen kunnen dat geld best gebruiken. Vroeger stuurde de keizer ook een douceurtje, met zijn gelukwensen, aan de behoeftige gouden bruidsparen, – ’t is aan de ene kant wel aardig dat de Gemeente een goede gewoonte in stand houdt. – Maar of u, mijnheer Hodl, indertijd in de termen zou zijn gevallen, dat is een andere kwestie.’

‘Inderdaad,’ zegt Hodl, ‘het is ook makkelijker voor de administratie om het maar bij iedereen thuis te sturen. – Doet u mij een genoeg Eerwaarde, en neemt u dat geld mee voor uw armen, dan weet ik zeker dat het tot zijn bestemming komt.’

‘Maar met het allergrootste genoeg!’ Mijnheer Pastoor lacht over zijn hele gezicht, hij heeft de gave om op uiterst voldoeningwekkende wijze aan te nemen wat hem wordt gepresenteerd. Zijn kerk heeft nooit gebrek aan bloemen, zijn armen lijden niet meer honger

dan in deze tijd onvermijdelijk is en de gezeten parochianen ervaren de Zaligheid van het gewin. 'Nu kan ik er van middag weer een paar blij maken,' zegt de pastoor en ontsluit omstandig zijn zware varkensleren portefeuille. Alle Hodls zien toe hoe het geld door hun pastoor wordt opgeborgen voor zijn armen.

'Nu weer een beetje muziek!' beveelt Hodl. 'En schenk nog eens bij, Johannes. — Jesses, ik heb van die vent toch zo'n kinderachtige smaak overgehouden.' Johannes Junior schenkt bij, eerst Maria Ritter, dan de pastoor, dan zijn vader en ten slotte vult hij ook het geheel lege glas dat de dorstige Josefine hem zonder pardon blijft voorhouden.

'En mevrouwtje, zullen we nog altijd niet het genoeg hebben u weer eens te horen?' De pastoor die tot nu toe te ver van Maria was gezeten, wil niet heengaan zonder zijn trouwe biechteling een vriendelijkheid gezegd te hebben, daarbij heeft hij heus nog aangename herinneringen aan een weldadigheidsconcert, waar ze vele jaren terug is opgetreden. 'Als u vanavond komt, kunt u Frau Ritter horen,' verklaart Hodl trots, 'ze heeft ons beloofd een paar aria's te zingen. — Maar dat's waar ook, — hoe doen we met de begeleiding?'

Daaraan heeft Maria merkwaardigerwijze niet gedacht, ze is er al zolang aan gewend dat ze zichzelf moet begeleiden. Maar, nu ze erover denkt, zou ze vanavond toch graag weer eens gewoon staan te zingen, ook wat daarbij acteren misschien, zó heeft ze het zich voorgesteld.

'We hebben wel een pianootje,' wijst Johannes, 'maar niemand speelt er meer op.' 'Wel dan breng ik iemand mee,' belooft Maria, en denkt aan Paul Wolúk, — ze zal de jongen uit zijn eenzaamheid halen, of hij wil of

niet: een bad in deze onschuldige, gemoedelijke vreugde zal hem goed doen. 'Zeker, ik weet wel iemand, en nog wel hier uit uw eigen huis, het achterhuis, Herr Hodl.'

'Dat zuursnoet? die komt vast niet, die kijkt een mens amper aan,' meent Hodl. 'Die komt als ik het hem vraag!' verzekert Maria en heeft zich daarmee verplicht Paul Wolùk des avonds te produceren. 'Maar het is toch een violist?' twijfelt Hodl nog. 'Die jongen speelt piano ook als het moet, ik ken hem!' Ja, Maria triomfeert graag waar anderen falen, – en Mijnheer Pastoor glimlacht verstolen – vele malen reeds heeft hij zijn energieke biechteling moeten bijstaan om de steken die ze zo lichtvaardig loshaalt, weer gelijk te breien. Maar – voor zulke werkjes bestaat hij nu eenmaal op deze wereld.

De kamer is thans overvol, men staat op elkaars tenen. Uit de Luftbadgasse die gegeten en ook al de vaat gewassen heeft, komen voortdurend feliciterende moeders met kinderen, die wel even staande een Hirschhörnchen willen genieten, en wat de moeders betreft, er ook een glaasje bij lusten. De sigarendamp hangt blauw boven de hoofden en de warmte, nog altijd gezellig hoewel onwelriekend, stijgt met de minuut. Maria heeft de vos al achter zich gehangen, ze denkt nog niet aan heengaan, maar Mijnheer Pastoor opgeschrikt door vier schelle slagen van de hangklok, trekt zijn soutane recht en begint afscheid te nemen.

Steeds dichter wordt de haag van aandringenden en feliciterenden, men komt er haast niet door en de jonge meisjes geven het op om glazen en kopjes uit elkaar te houden, ze posteren zich opzij van de deur en schenke iedereen die hun zijn drinkgerei voorhoudt. Johannes Junior, die met zijn vaders statuur, ook diens rust

en zekerheid heeft geërfd, staat ernaast voor controle. Als Meyer Jonathan na zijn arbeidsdag de Hausflur betreedt en het gouden paar zijn gelukwens wil bieden eer hij de drie trappen naar zijn woning beklimt, ziet hij geen mogelijkheid om door de compacte mensenkomp de kamer binnen te dringen. Daar staat hij nu, zilverwit en klein, machteloos maar glimlachend achter een muur van ruggen, en de goedge Franzl moet voor hem uit een doorgang wrikken, eer hij in staat is Hodl de hand toe te steken.

Maar juist op hetzelfde ogenblik heeft Mijnheer Pastoor zijn hand ten afscheid gestrekt. Zo staan ze nu beiden voor Hodl en deze beleeft een moeilijk moment, maar dan heeft Meyer Jonathan zijn hand al teruggedroogen, – natuurlijk – het spreekt vanzelf dat een geestelijke de voorrang heeft. Doch Hodl's vriendelijk hart is niet tevreden, – met zijn linkerhand vat hij Meyer's benig handje in zijn eigen stevige warme greep: 'Bedankt voor de gelukwensen, bedankt voor het bezoek'; glimlachend staan de drie bejaarde mannen een ogenblik zo met de handen aaneen.

Nu dringt Johannes voor de pastoor uit naar de deur, want deze gast wil hij uitgeleide doen tot aan de grenzen van zijn domein. Meyer Jonathan volgt achter de brede rug van Mijnheer Pastoor en bereikt dus eveneens, zonder inspanning en onbeschadigd, de minder overvulde ruimte van de Hausflur. Maar daar blijven ze staan, alle drie. Van de Hoftor klinken luide stemmen, – de meesterknecht beantwoordt, nadrukkelijk articulerend, een stroom, van schelle doch onverstaanbare neusgeluiden, terwijl buiten op straat een claxon doordringende signalen staat te geven. 'Wat kan dat wezen?' vraagt Hodl en luistert perplex naar het vreemdsoortig mondduel dat zijn anders zo vreedzame mees-

terknecht strijdt met een suffisant heer in geelbruine tweeds, die twee gesticulerende handen zwaait voor Franzl's gezicht. 'Ik begrijp er geen klap van, wat zegt die man toch?' vraagt Hodl de pastoor. 't Schijnt Engels te wezen,' verklaart de pastoor. 'Wat wil die vent?' schreeuwt Hodl naar de meesterknecht. 'Weet ik het?' roept Franzl over de hoofden heen, 'ik versta geen woord.' – 'Als ik het wel heb, is het toch geen Engels,' bericht de luisterende pastoor, die indertijd zijn lessen heeft gehad van een afgestudeerd Oxfordman en het schel gekakel dus niet weet thuis te brengen. Intussen staat de man in de Hoftor te trappelen van groeiende opwinding en wuift zenuwachtig afwerend naar buiten, waar een auto doordringende seinen van ongeduld geeft.

'Het is er vast een van de film,' meent het platinablond nichtje, en nu ziet men inderdaad de mooie filmcamera die om de schouders van de vreemdeling hangt. 'Is er hier iemand die goed Engels spreekt?' vraagt de pastoor naar binnen en Maria Ritter staat dadelijk geïnteresseerd op. Ja, zij spreekt Engels, ze heeft het wel nooit geleerd, maar ze heeft haar tournees in Engeland en Amerika gehad, en zelfs enige malen zeer intieme conversaties gevoerd met Britse gentlemen, die, als bekend, geen andere taal dan de Britse behoeven te verstaan. Maria dringt dus naar voren, en ja, ze verstaat iets, – maar dan lacht ze naar Mijnheer Pastoor. 'Dat is geen Engels, 't is Yankee-doodle.' Ze schuift wat dichterbij, maar juist als ze zich in de nu koortsachtig verhitte atmosfeer tussen Franzl en de Amerikaan wil begeven, klinkt een luid gejuich op van de achtertrap waar Herr Bergmann, de kraamheer, met twee armen staat te zwaaien. Zijn anders zo uitdrukkingloos procuratiehoudersgezicht straalt van opwinding en transpiratie.

‘Het is een jongen, een jongen!’ roept hij naar beneden en het hele gezelschap wuift hem toe met geheven armen. Moeder Hodl klimt de treden op, ze slaat haar armen om zijn hals en zoent hem dat het klapt op zijn vochtigrood gezicht, een nieuw gejuich galmt door de Hausflur. Dan keert ook de oude Hodl zich af van de indringer, hij zet een Hoch in, de hele bruiloft juicht mee en de naaste bureu komen aansnellen. Mijnheer Pastoor licht ze in: ‘die doop ik dus nog meteen vandaag’ glundert hij en alle omstanders glimlachen instemmend. Maar de arme mr. Hunter die is gekomen om Otto von Wernizek te inviteren en desnoods te requiren voor een tocht langs de Strandbaden, voelt zich steeds machtelozer gedesoriënteerd temidden van deze onbegrijpelijke chaos. Zijn onderlip zakt weg, hij zou kunnen gaan huilen, – is er dan niemand die hij met woorden bereiken kan? Want ook de levendige dikke dame, die daarstraks op het punt stond hem te hulp te komen, heeft zich weer afgekeerd, ook zij staat met zwaaiende armen te juichen, en dringt naar voren als een blad met gevulde wijnglazen wordt aangedragen en men zich gereedmaakt te klinken. Nog nooit heeft mr. Hunter zich zo weinig efficiënt, zo gehandicapt gevoeld.

Juist wil hij, na een radeloze armbeweging, een goed heenkomen zoeken, als hij plotseling met een ruk aan zijn jaskraag tot stilstand wordt gebracht en weer terug in het vuur wordt gedreven. ‘Filmen! ezel! filmen!’ Het is mr. Haymaker, die stampend van ongeduld naast hem staat. Ja, mr. Haymaker is een artist, hij ziet dingen die een kabelfabrikant ontgaan. Hij heeft vanuit zijn wagen de versierde gevel in ogenschouw genomen en voelt zich bij het betreden van de Hausflur vollopen met prikkelend amusement. De geurige groene dennenslingers en de enthousiaste gezichten, de

hooggeheven glazen en het vrolijk gejuich waarschuwen mr. Haymaker, dat hier nog de goede aardse uitbundigheid valt te beleven waaraan Amerika nooit meer toe zal komen.

‘Maar draai dan toch, stuk ellende!’ schreeuwt mr. Haymaker en wijst met zijn vinger in de mensenhoop waaruit juist de pastoor in zijn volle imposante welgemeendheid zich losmaakt. ‘Vooruit, eerst hem!’ en nu begint mr. Hunter te draaien terwijl mr. Haymaker de opname dirigeert, hierheen, daarheen wijst, – wijst naar de kleine gerimpelde Meyer Jonathan, een museumstuk, dat Joodje, – wijst naar het jongmaatje dat stiekem zijn koffiekopje houdt onder de tapkraan van het biervat, – naar het zwaaiende en galmende mandoline-ensemble, naar de vierkante kop van Hodl die als een baken uitsteekt boven de hossende mensenkring, naar de magere Josefine, die zichtbaar vol goeden wijns een pas-seul danst, haar rok omhoog tussen twee handen met opgespitste pinken.

Hunter draait en draait, hij heeft moeite om Haymakers bevelen bij te houden, dan is de filmrol leeggedraaid en kan hij zijn vermoeide arm laten zakken. Nu probeert hij opnieuw de aandacht der omstanders te trekken, maar niemand kijkt hem meer aan. Men heeft het blijkbaar opgegeven om het probleem van zijn aanwezigheid te ontraadselen, – er is te veel dat de aandacht vraagt.

‘Zijn ze hier dan stapelkrankzinnig?’ vraagt mr. Hunter, nadat Franzl, die hij in de vlucht wilde vangen, zich haastig heeft losgewerkt uit zijn greep. ‘Ze kunnen iemand toch minstens te woord staan! – Probeer jij het eens Haymaker.’

Haymaker overziet het geval met zijn plotseling weergekeerde clevere blik, dan fluit hij zachtjes tussen zijn

tanden en ziet Hunter vrolijk van terzijde aan. 'Ik heb een reuze introductie voor je, Hunter. Zie je die dikke oude dame, daarginds? – dat was voor twintig jaar de eerste coloratuurzangeres van de wereld, Maria Ritter, – toen ik nog derde dirigentje in Chicago was, heb ik haar de stad moeten vertonen. – Ze is er helaas niet mooier op geworden, sonny, – maar ze spreekt vast en zeker Engels, ik zal haar voor je aanhaken.'

En nu gaat mr. Haymaker met zijn beste Europese manieren op Maria Ritter af, hernieuwt diep buigend de vroegere kennismaking en stelt dan met omstandig ceremonieel de gewezen K.u.K. Kammersängerin Frau Maria Ritter voor aan mr. Hunter van Cleveland.

Maria hangt voor deze gelegenheid nog eenmaal haar divahouding om als een kostbaar hoewel toneelmatig hermelijn, zij staat bijna vorstelijk voor de alleen maar zakelijk geslaagde kabelfabrikant.

'Twee Continenten hebben Mevrouw hun ovaties gebracht!' declameert Haymaker, die weet wat een uitvoerend kunstenaar toekomt. Op deze wijze stelt hij Maria in staat om te vragen: 'Waarmee kan ik de heren van dienst zijn?'

'Kunt u ons zeggen wat de oorzaak is van dit allergevoeglijkst schouwspel?' vraagt Haymaker, maar Hunter dringt hem opzij en zegt: 'Ik kom voor mr. Wernizek.' 'Wel,' zegt Maria, 'ik heb Graf von Wernizek straks zien heengaan, hij is zeker niet thuis.' Mr. Hunter's onderlip trekt volkomen mismoedig weg, hij is nu niets meer dan een diepteleurgesteld kind, maar Haymaker triomfeert zwijgend. Hij heeft Hunter dringend afgeraden om Otto lastig te vallen, maar de man was niet van zijn plan af te brengen, – hij wil en zal gedocumenteerd voor zijn mede-Rotarians van Cleveland verschijnen.

‘Probeert u het nog eens na het avondeten,’ raadt Maria aan. ‘Allicht soupeert hij met zijn familie op zo’n eerste dag, – en dan ziet u ook nog iets meer van onze gouden bruiloft, vanavond begint het plezier hier pas goed.’

‘Kan het dan nog erger?’ bromt Hunter.

‘Erger?’ vraagt Maria gekwetst en Haymaker haast zich te verzekeren dat hij dit opgewekt gezelschap bovenmate waardeert en niets liever zou wensen dan hier een uurtje door te brengen. ‘Maar natuurlijk,’ knikt Maria, ‘komt u vanavond maar kijken, dit is Alt-Wien zoals u het nooit op de planken te zien zult krijgen, – en als u dan een kleine attentie meebrengt voor de bruid, introduceer ik u als mijn gasten... ik zal ook nog iets ten beste geven.’

‘Dat is charmant,’ glimlacht Haymaker en is nu volkomen zeker dat hij van de uitnodiging geen gebruik zal maken. Dus zegt hij: ‘Als ik niet onverhoopt verhinderd ben, ziet u ons om een uur of negen wel verschijnen.’ ‘Goed zo,’ knikt Maria, – in haar actieve geest is al een plan gerijpt: ze zal Paul Wolùk voorstellen aan deze mr. Haymaker, die carrière schijnt te hebben gemaakt.

‘Tot vanavond dan,’ zegt mr. Haymaker, overtuigd dat hij Maria Ritter tijdens dit leven niet meer terug zal zien.

‘Tot vanavond,’ bromt mr. Hunter, vastbesloten om Otto, de enige Wener waarmee hij tot dusver heeft kunnen praten, aan zijn verdere plannen dienstbaar te maken. ‘Tell mr. Wernizek we’ll look in again tonight.’

De tweede huissleutel ligt niet meer onder de mat. Godlof, Daniël moet thuis zijn gekomen. Hij moet nu binnen zijn achter die deur, welke Meyer Jonathan met bevende handen tracht te openen, — het valt hem moeilijk de sleutel recht te richten naar het slot, terwijl zijn hart zo snel de blijdschap door zijn oud lichaam stuwt. Maar het lukt toch, eindelijk, en nu tipt Meyer Jonathan op zijn tenen het gangetje binnen, — de jongen zal wel slapen, na twee nachten van huis te zijn geweest.

Maar Daniël slaapt niet. Hij ligt wel op het divanbed, waarop hij zich bij zijn thuiskomst liet neervallen omdat hij wilde slapen, — doch men valt nu eenmaal niet in slaap wanneer men dat zelf verkiest. Zo uitgeput en afgemat als Daniël zich voelde op de terugrit uit Laxenburg, zo koortsachtig gespannen wakker werd hij nadat hij zich had uitgestrekt op zijn divan. Sedert dat ogenblik draait een gonzend motortje op de plaats waar hij anders vrijelijk van zijn hersens gebruik kan maken en in de drijfriem wentelt het wiel, waarop de herinneringsbeelden der beide laatste dagen elkaar in voortdurende wederkeer opvolgen. Hij is volkomen buiten staat de motor stop te zetten en dus machteloos gedwongen stuk voor stuk al zijn belevenissen opnieuw door te maken, met dit verschil dat hij nu, na afloop, precies weet wat hij anders had moeten doen of zeggen. En in het middelpunt, roteert langzaam een loodzware afkeer van zichzelf, van de mensen, van de wereld, van al wat in en buiten hem denkt en wil.

Altijd opnieuw keert zich dit ene beeld naar hem toe: het rokerig achterkamertje in Julius' Stammkaffee waar hijzelf en de Weissensteins en nog een paar andere studenten rechtop staan tegenover Hermann Julius, die de eed voorzegt, welke zij herhalen met twee opgeheven vingers: 'Ik zweer dat ik te allen tijde en onder alle omstandigheden mijn leider Hermann Julius zal gehoorzamen en zijn bevelen uitvoeren, totdat hij mij van deze eed ontslaat. Bij ongehoorzaamheid onderwerp ik mij aan iedere straf die hij mij zal opleggen.' De juridische student Daniël Jonathan is niet tevreden met deze eedsformule, hij plukt ze uiteen, past ze weer aan elkaar, speelt er een beetje mee, alles uit angst om zijn denkapparaat over te laten aan de andere Daniël Jonathan, de echte levende Daniël, die staat te wachten om de ene, grote cardinale vraag te stellen: 'Waarom heb je eigenlijk die eed afgelegd?'

'Waarom heb je de eed afgelegd?' Die vraag overstemt ten slotte zijn gonzend draaiende gedachten, nu moet ze worden beantwoord. 'Omdat het tuig dat Walter het raam uitsmeet, een les moest hebben!' Zeker, het was alleen een afweerorganisatie die Julius wilde stichten. 'En toch hebben ze daarna Fritz Weissenstein te pakken gekregen!' Inderdaad, dat is dus een reden te meer om revanche te nemen. 'Maar dat kon toch ook wel zonder de eed aan Hermann Julius, waarom heb je je met huid en haar aan een ander overgegeven?'

Hier staakt, iedere keer opnieuw, Daniëls denkvermogen het werk. Hij heeft zich nu eenmaal overgegeven en daarmee uit. Een mens moet niet teveel vragen, — de Weissensteins en hijzelf en al de anderen hadden niets te vragen toen ze Walters verbrijzelde ledematen van de keien beurden, ze konden alleen wat doen, samen doen, zo perfect mogelijk doen, opdat iets zo af-

grijselijks niet meer zou kunnen gebeuren. Julius was erbij, die was de oudere en had al in Hannover een groep geleid. Zeker, – er is maar één mogelijkheid om een zaak te dienen, – jezelf er aan weggeven met huid en haar.

‘Julius is geen zaak, het is een mens.’ Ach, dat Daniël ook een Meyer Jonathan tot grootvader heeft, dat hij stamt uit een rij van onvermoeibare Thoravorsers, subtiële waarheidszoekers bovenal. Nu vindt hij geen rust voor zijn altijdvragende geest. ‘Gij zult geen goden erkennen boven Mij’... Hij is gedoemd om zijn daden, zijn goede, zijn slechte, zijn onbezonnen en zijn helderbewuste daden altijd opnieuw te doorleven en te doordenken, hij vindt geen rust. En zo werpt hij zich van links naar rechts en van rechts naar links op het smalle divanbed en wanneer een enkel ogenblik zijn gedachten verward ineenzijgen tot een kluwen van bijna bewusteloze afwezigheid, slaat plotseling met een felle straal het besef door zijn hart, dat daarginds Rasser en Derresch liggen te hijgen in een langzame smorende marteling.

Dit is het in laatste instantie, wat steeds opnieuw de slaap wegdrijft uit zijn telkens weer opschrikkend lichaam. O, Rasser en Derresch zijn fielten, ploerten, moordenaars, – maar Daniël doorleeft desniettemin staande met iedere zenuw van zijn slapeloos lichaam de angst en de pijniging, die op ditzelfde ogenblik daar in Laxenburg wordt geleden. Telkens opnieuw houdt hij zich voor: ‘het komt ze toe, om Fritz,’ maar dadelijk daarna grijpt hem worgend weer de zekerheid: ‘ze liggen daar zo omdat jij het wil, omdat jij ze er liggen laat, – kun je dat verdragen?’

‘Julius wil het!’

‘Neen jij bent het zelf, jij hebt de eed afgelegd!’ En

opnieuw, onverwrikbaar, stelt zich de vraag: 'Waarom zwoer je die eed?'

Weer gooit Daniël zich op zijn andere zijde, onmachtig de vraag te beantwoorden, zijn vuisten hebben zich gebald, – nu wil en zal hij niet meer denken. – Een eed is een eed, wie hem eenmaal heeft afgelegd, is gebonden. Het gaat nu alleen nog maar hierom; de gevolgen van de eed te aanvaarden! Daniël strekt zich uit over de ganse lengte van de divan, zijn arm- en kniegewrichten kraken, hij voelt zijn eigen maat. Ja, dit is een besluit, hierbij kan men leven zonder te vragen: aannemen wat eigen daden aan gevolgen meebrengen. Hij opent zijn ogen en verjaagt eindelijk de hoop op een paar uren van droomloze slaap, – het helpt niet om te liggen wachten op iets dat niet komt. Hij staat op van zijn bed. Als hij op zijn horloge ziet dat het al vier uur is, schrikt hij, – om halftwaalf is hij thuisgekomen, vier en een half uur heeft hij daar dus gelegen, gegrepen door zijn rondwentelende gedachten, – hoe moet dat verder gaan?

Nu staat hij midden in de kamer, zonder wens, zonder doel, zijn ogen zijn leeg en toch gespannen tussen brandende oogleden. Zijn blik valt op zijn schrijftafel, het kleine, overvulde schrijftafeltje van de arme student. Midden op het vloeiblad ligt het blinkende Franse revolvvertje, – even treft hem de gedachte, dat dit nu het geijkte middel is om aan moeilijkheden te ontkomen –, dan haalt hij zijn schouders op en schuift het wapen onverschillig in een la. Hij staat daar maar, midden tussen vier wanden, en ondergaat de zinloosheid van dit wachtende staan, waaruit geen enkele impuls wil voortkomen.

Maar dan tikt een vinger drie korte klopjes aan zijn kamerdeur.

Als een paukenslag dreunt het geluid tegen Daniël's oren, die sedert uren niet meer naar buiten hebben geluisterd. De schrik slaat door zijn huis, hij schokt ineen, en de reactie op die schok stelt hem bits en afwerend tegenover Meyer Jonathan, die binnen is gekomen en hem toelacht, maar met slechtverholten onrust in zijn ogen.

'Ik hoorde je opstaan,' zegt Meyer Jonathan. 'Heb je nog niets gegeten, jongen? Er staat niets, geen bordje, geen kopje.'

'Ik had al gegeten. 't Is in orde. – Ga maar naar binnen, ik zal nog wel even bij je komen eer ik wegga, ik wil me nu eerst gaan wassen.'

Daniël heeft zijn grootvader niet aangezien, het is te moeilijk om in Meyer's ogen te kijken en dan weer zijn eigen weg verder te gaan. Zijn eigen weg? maar bestaat die dan nog?...

– Vervloekt, wat een warhoorderij! Natuurlijk zal hij daarstraks weer de straat opgaan, al is het dan zo maar, zonder doel, er gebeuren daar dingen die hij mee in gang heeft gezet en waar hij dus bij wil zijn. Dit is het enige, en daarom geeft hij ook geen antwoord meer als Meyer Jonathan hem na een diepe ademhaling zachtjes vraagt: 'Moet je dan weer weg Daniël?'

Hij gaat langs zijn grootvader heen het keukentje binnen, de matglazen deur sluit hij achter zich. Meyer Jonathan is door de gang gevolgd, hij staat voor de dichte deur en ziet een schim heen en weer glijden over het dofwitte glas. Zijn blik volgt die schim van zijn kleinzoon en raadt hoe Daniël nu langdurig het hoofd houdt onder de kraan boven de gootsteen, onwerkelijk lang, hij hoort sinds lang geen water meer stromen als daar nog altijd de donkere schaduw op het matglas roerloos voorovergebogen staat, – hij kan het niet meer

aanzien en vlucht naar binnen.

‘Nu adieu dan.’ Daniël steekt zijn hoofd om de deur, – hij weet eindelijk wat hij deze middag zal gaan doen, – natuurlijk naar Ladislaus gaan om de boeken over Sowjetrecht te lenen en allicht ook wat blijven praten met Ladislaus, die van de zaak afweet, – ja, hij moet met iemand praten om niet te denken, en Ladislaus is tenminste iemand met wie men praten kan...

‘Daniël!’ roept Meyer Jonathan, en met de deurknop in zijn hand weifelt de jongen, die gedempte schreeuw klonk hees van verdriet. ‘Is er nog iets, grootvader?’ vraagt hij in de deuropening, maar nu heeft hij Meyer Jonathan aangezien, en nu moet hij de deur weer achter zich dichtmaken en naar de leunstoel lopen, waarin de oude man zich heeft neergezet, voorover, de handen gesteund op de knieën. Of hij pijn heeft.

‘Is er iets, grootvader?’ herhaalt Daniël.

Ach er is zoveel, veel te veel, zoveel dat het onzegbaar wordt. Meyer Jonathan kan alleen stom en strak in Daniël’s ogen staren, zijn mond beweegt, maar het ‘Hoor Israël’, dat hem, als in alle uiterste ogenblikken naar de lippen welt, blijft onuitsprekelijk. Alleen zijn handen bewegen zich omhoog of ze iets zoeken, dan leggen ze zich op Daniël’s schouders die zich naar hem overbuigen, aan die schouders trekt hij zich op. Nu staat hij voor de jongen en zijn handen heffen zich hoger tot ze liggen op het donkere hoofd van de kleinzoon, dat zich buigt.

‘God late u worden als Efraim en Manasse.’ Hij volgt het oude formulier waarmee de oeroude Jacob Jozef’s zonen zegende en waarmede nog iedere Joodse vader zijn zonen in Gods hoede aanbeveelt, als hij hun de hand oplegt. Maar Meyer Jonathan denkt niet aan Efraim en Manasse, hij denkt in het geheel niet, hij voelt

het hoofd van Daniël onder zijn handen en zijn ganse ziel dwingt Gods zegen op dat geliefde hoofd neer, – het is immers toegestaan om eigen woorden aan de vormelijke zegen toe te voegen en hij bidt: ‘– Niet voor mij Almachtige, niet voor uw falende dienaar, maar voor hemzelf, voor het kind zelf en voor Uw volk, Here, red hem, voer hem langs Uw weg in de gerechtigheid.’ En dan spreekt hij de plechtige priesterzegen, die hij, geboren uit de stam der hogepriesters, gerechtigd is te geven, er is weer klank in zijn stem als hij hardop de kostbare, sacramentele woorden uitspreekt. ‘De Here zegene en behoede u, Hij doe Zijn aanschijn over u lichten en schenke u genade, de Here wende u Zijn aangezicht toe en geve u vrede.’

Dieper buigt zich Daniël’s hoofd onder de zegenende handen, – hoe vaak hebben ze zo gelegen en hoe dankbaar heeft hij steeds de liefde van de oude man voelen neerdalen in zijn wezen, ook nog toen hij al lang het geloof der vaderen had verworpen. Maar nu zou hij kunnen schreeuwen van angst terwijl die stroom van tederheid over hem gaat, het is hem of hij daar staat als een dubbel, een in tweeën gespleten wezen, waarvan de ene helft jammert en smeekt om de zegening, – de andere zich verzet en zou willen vluchten. De oude man voelt zijn handen wegglijden van Daniël’s hoofd, het heeft zich teruggetrokken.

‘Nu ga ik maar, Grootvader. Misschien ben ik vanavond toch wel thuis.’ En dan sluit de deur zich achter Daniël. Meyer Jonathan staart nog lang in de vierhoek van het deurpaneel.

Om kwart voor vijven staat Daniël weer op het pleintje voor de Matteottihof, dat nog hetzelfde aspect biedt als des morgens, alleen is het nu voor deze dag de laat-

ste touringcar, die zijn lading aan het lossen is. Daniël vraagt geen inlichtingen meer, hij stapt meteen door naar de opgang tot Ladislaus' woning. Niemand merkt hem op dan een oudere werkloze, die, bungelend tegen een lantaarnpaal, zich juist deur en vensters van Ladislaus tot uitzicht heeft verkoren.

'Zo, dat was je dus,' zegt Ladislaus. Hij heeft geen ogenblik getwijfeld of de jongen komen zou, hij is gewend dat zijn suggesties doeltreffend werken en is alleen verwonderd, dat Daniël niet reeds kwart voor vier op de stoep stond. 'Neem een stoel, — ja, dat staat nog wel stevig,' en nu zit Daniël tegenover Ladislaus op een krakend driepootje en is volkomen onzeker wat hij zeggen zal.

Hij ziet om zich heen voor een introductie, maar is plotseling evenzeer afgeleid van zichzelf als des avonds in de binnenstad tussen de stralende etalagevensters en draaiende lichtreclames. Langs alle wanden van Ladislaus' woning schreeuwen biljetten, grote en kleine, om zijn aandacht. Hij weet niet waarheen het eerst te zien. De doordringende blik van Lenin tracht hem te biologeren, diens wijzende vinger hem een leuze in de hersens te duwen, ergens anders dreigt een rode vuist hem tegemoet, een aanrazende locomotief kronkelt een zwiepende staart tankwagens langs een oneindige spoorbaan en drie tractors trekken voren over een rode hemel. Het monsterbiljet dat de muur boven de hele breedte van Ladislaus' schrijftafel bespant, toont een net van felkleurige lijnen over een warreling van fotobeelden, het schijnt de weergave van een systeem te bedoelen, maar midden in het lijnenweb spalkt een felle arbeiderskop de mond en schreeuwt van uitzinnige verrukking. Daniël is te leeg en te moe om die verrukking anders dan onverschillig te ontmoeten, maar nu valt zijn oog

weer op Ladislaus, die mager en ziek, zich drukt in de rug van zijn bureaustoel en van wie niets te benaderen valt dan de donkere diepliggende lijdersogen, welke een tikje spottend Daniël's reacties hebben gevolgd. De jongen voelt zich nu dubbel besluiteloos en ongeconcentreerd zitten tegenover deze oudere en ongetwijfeld belangrijke mens, even ervaart hij het zelfs als een aanmatiging, dat hij het contact heeft verbroken tussen de werker en diens schrijftafel, vol met stapels papieren, manifesten, couranten. En dan, plotseling, spontaan als een klein kind, laat hij zich gaan in zijn hemzelf zojuist evident geworden ontzag voor Ladislaus. Natuurlijk wil deze hem wel antwoord geven op de vele vragen die hij te stellen heeft. Ladislaus is nu eenmaal belast met de propaganda aan de universiteit, dus weet hij te antwoorden op bijna iedere vraag die de juridische student hem over Sowjet-recht en -economie weet te stellen. Ook heeft hij een verbazingwekkende litteratuurkennis, hij causeert niet, maar geeft stipte, vertrouwenwekkende inlichtingen. Hij zoekt tussen zijn brochures en boeken het nodige op. Daniël bevalt hem, de jongen durft tenminste te erkennen dat hij iets niet begrijpt, daarbij voelt Ladislaus haast fysiek de stroom van heldere aandacht die van hem uitgaat. 'Hoe komt dit type terecht bij die ploert van een Julius?' vraagt hij zich af, maar hij stelt geen hypothese, – hij is gewend met feiten te werken.

Het is een moeilijke school waarin Peter Ladislaus, die al Jobson en nog eerder Molotow heette, heeft geleerd, om zich te beperken tot feiten. Zijn fysiek heeft het dan ook niet verdragen, dat zijn vurig, hartstochtelijk, idealistisch wezen door zijn overscherp intellect tot onderwerping werd gedwongen, – zo nu en dan spuwt hij met het bloed van zijn longen al zijn onder-

drukte emoties in bitterheid uit. Hij zou deze jongen, waarin hij zichzelf ziet terugkeren, veel goede raad kunnen geven, maar hij zal het niet doen, – zijn enige taak is, de jongen te gebruiken voor de zaak van het communisme, de grootste zaak die hij in deze wereld heeft kunnen vinden om zichzelf en anderen aan te geven.

‘Dus u gelooft dat het communisme de maatschappelijke eindvorm zal zijn?’ vraagt Daniël, als hij met de boeken onder zijn arm al een kwartier lang afscheid heeft staan te nemen.

‘Ja,’ zegt Ladislaus en weet dat hij niet geheel en al in eindvormen gelooft; maar welk kritisch intellect van bij de dertig ontkomt aan het relativisme? ‘Ja, ik geloof aan het communisme, aan de overwinning van het gezond verstand, dat is het hoogste verstand. Ik geloof, dat we onze hersens niet hebben gekregen om ze te laten atrophieën. Ik geloof, dat ons denkvermogen ons beste wapen is en dat we het moeten gebruiken om er de stomme wereld mee te lijf te gaan, grenzen op te ruimen, klassegrenzen, nationale grenzen, rasgrenzen, alle domme belemmeringen, die een planmatige wereldorganisatie in de weg staan, – een intelligent mens die durft doordenken, is communist.’

‘En de sociaal-democraten dan?’ vraagt Daniël, die enige goede vrienden heeft onder de socialistische studenten, betrouwbare, prettige kameraden.

‘De sociaal-democratie is een vastgelopen beweging,’ doceert Ladislaus. ‘Begrijp me wel, – ik ben geen simplistische socialistenhater zoals de meeste communisten, daarvoor zie ik te goed historische noodzakelijkheden. Jongeman, de socialisten hebben alles gedaan wat ze konden doen, – ze hebben uit het kapitalisme voor de arbeiders alles gehaald, wat ze er zonder ge-

weld uit konden halen. Let op: zonder geweld. Ze hebben een klassenstrijd willen strijden zonder geweld, – met inachtneming van alle fatsoensbegrippen, die een Westeuropeaan dierbaar zijn – waarschijnlijk omdat zijn grootouders ze nog in de kerk hebben aangeleerd. Ja. De sociaaldemocratie is geen strijdende beweging en alhaast helemaal geen beweging meer, ze staat stil, ze is arrivé, ze kan niet verder, ze is een vluchtheuvel voor de oudere generatie. Als ze ooit nog van onderop gedwongen tot strijd komt, zal ze samen met ons moeten vechten, onze methoden overnemen.'

Ladislaus moet hoesten en Daniël wacht afgewend op het einde van dit pijnlijk intermezzo, dan vervolgt Ladislaus onverstoorbaar: 'Maar het merendeel van de Europese sociaaldemocraten zal niet meer vechten, vriendje, ze kunnen geen bloed zien. Hier in het land zitten nog behoorlijke elementen, – die geven zich rekenschap van de verhoudingen, – maar zij spelen het alleen niet klaar, ze hebben alle oude wijven van de Tweede Internationale tegenover zich, alle emotionele grabbelaars, die kletsen over broederschap en menselijke gemeenschap en volkerenvrede.'

Ladislaus is nu over zijn kuch heen, hij heeft zichzelf in vuur gepraat. – 'Weet je, ik geloof aan het communisme, omdat ik geloof aan helder denken en aan stipt doen wat je denkt. Ik heb de hel in als ik de radiomeneer hoor spreken over een 'felle strijd' en een 'moedig bevochten zege' wanneer hij de brave kiezer bij diens kopje thee een stembusresultaat meedeelt. Dat is volksverderf. Dan prefereer ik nog de mensen die zich helder rekenschap geven van wat ze willen, al is het ook hun eigen persoonlijk belang. Die weten tenminste iets, die zijn zeker van hun zaak.'

'Julius!' flitst het in Daniël, 'hij denkt aan Julius.' En

meteen vraagt hij wat hij al die tijd al wilde vragen, de vraag die op dit ogenblik alle andere te boven gaat: 'Wat denkt u dan wel van onze kring, – van Julius?' Ladislaus legt de papiersnijder, waarmee hij tot dusver achteloos heeft zitten spelen, netjes in de lengte neer op de pennebak. 'Ga maar weer zitten, vriend, nu ben je pas waar je wezen moet. Vertel jij mij nu maar wat je er zelf van denkt, – want eerlijk gezegd heb ik nog maar niet de moeite genomen om over jullie zaakje na te denken.'

Daniël staat nog waar hij gestaan heeft, maar de boeken heeft hij toch weer op tafel gelegd. 'Luister Ladislaus, ik durf het jou wel te zeggen, – jij bent Julius niet – maar ik voel me in die kring als een muis in de val, ik ben er ingetippeld en kan er niet meer uit. Natuurlijk weet ik heel goed waarom we begonnen zijn, – omdat we Walter voor onze ogen hebben zien stuksmijten tegen de stenen, en nu blijven we bij elkaar om Fritz Weissenstein en om god-weet-wat er nog meer gebeuren zal. – Maar ik zie geen eind, – er is geen einde voor we elkaar stuk voor stuk hebben afgemaakt.' 'En die het langst leeft, erft alles,' zegt Ladislaus, – 'dat zal Julius dan wel zijn. – Mijn waarde, ik begrijp je perikelen, maar mij zijn ze niet belangrijk. Wat jullie daar uitgehaald hebben, is niet meer dan een spelletje, – jullie zijn pubers, die nog altijd rovertje willen spelen, stel je dus maar niet voor dat iemand of iets daar nut van hebben kan. Neen Jonathan,' – Ladislaus is opgestaan en Daniël's ogen richten zich wijdopen op zijn gezicht, want het is een andere, onbekende Ladislaus, een sterke, zich zelf bewuste ziel die schijnt door dat uitgeteerde Mongoolse mensenmasker. 'Jonathan, ik ben ook niet bang om slachtoffers te maken, honderden als 't moet; – als 't moet, versta je, – om-

dat de zaak waarvoor ze geslacht worden het bloed waard is, – en ik geen enkele andere mogelijkheid zie. Ik heb er ongetelden opgeofferd, bij de petroleumstaking in Texas, – stuk voor stuk heb ik ze in het vuur gestuurd, laten saboteren, spioneren, wetende dat ze voor de duivel waren als ze werden gevangen. In de Kaukasus moest ik een heel dorp laten neerschieten, mannen en vrouwen, omdat ze opstandig waren en mijn district infecteerden. Zulke dingen doe je niet voor je plezier, Jonathan, maar het heeft mij nooit een slapeloze nacht gekost, het was noodzakelijk. Mensenlevens zijn een kostbaar betaalmiddel, – men gaat er zuinig mee om – maar om resultaten te krijgen moet men de prijs betalen, dat weet ieder staatsman en ieder revolutionair. – En dus, om op jouw vraag te komen, vind ik die kring van jullie, dat romantische sla-maar-raakzootje, een belachelijk minuscuul kinderspel, – en ik persoonlijk neem het Julius hoogst kwalijk dat hij een dergelijke éénpersoonsaardigheid is begonnen.’

‘Julius is niet zo’n communist als jij,’ zegt Daniël. Hij zit alweer op het wrakke krukje en voelt zich duizelig, de laatste woorden van Ladislaus hebben hem vervuld met een koude neerslachtigheid, te killer omdat hij de onweerlegbaarheid van ieder woord hoort, nog terwijl Ladislaus zijn nadrukkelijk oordeel spreekt.

Ladislaus heft een hand. ‘Halt vriendje, Julius is óók een communist. Wij zijn geen sectariërs, jongeman, – net als in de Roomse Kerk is er, psychologisch gezien, ook bij ons voor iedereen plaats. Percentsgewijze komen er in Rusland waarschijnlijk evenveel stoute en brave jongens voor als overal in de wereld, – maar het is een ander soort stoutheid en braafheid dan in Bombay of Parijs. In Moskou zou Julius om zijn individualistisch avontuur vandaag nog naar de GPOE

verwezen worden, – maar in Wenen kan hij heel aanvaardbaar zijn, ondanks zijn privé-ondernemingen.'

'Maar ik heb geen privé-onderneming bedoeld toen ik mijn eed aflegde!' verweert zich Daniël.

'Allicht,' knikt Ladislaus. 'Daar ben jij ook helemaal niet het type voor. Jij hebt natuurlijk de wereld willen redden, nietwaar? Jij bent als Bayard sans peur et sans reproche op het monster afgegaan. Maar mijn waarde, je hebt alleen tegen windmolens gevochten. Dat komt ervan, als men zijn hersens buiten werking stelt en zich op zijn emoties hijst als op een racemotor zonder remmen.'

'Wat moet ik doen?' vraagt Daniël. Het is een verlossing die vraag hardop te mogen stellen, – de vraag die de ganse dag met obsederende regelmaat klopt tegen zijn bewustzijn: wat moet ik doen, wat moet ik doen?!

'Niets,' zegt Ladislaus, 'je moet helemaal niets doen voor je weet wat je wil.'

'Maar ik heb mijn eed afgelegd, ik moet doen wat Julius wil.'

'Inderdaad. Dan moet je dus allereerst weten of je die eed wenst te houden.'

Ladislaus heeft zijn scherpe blik gericht in Daniël's bruine jongensogen. Hij weet wat hij doet, – Julius is een proleet. Maar deze Jonathan schijnt van het soort dat in vuur gehard kan worden, – hij zou een edel en sterk wapen kunnen opleveren.

'Ladislaus!' Daniël durft het eindelijk te zeggen, maar zachtjes, 'Ladislaus, vind jij het geen beroerd gevoel, dat Rasser en Derresch daar liggen te creperen?'

'Nee,' zegt Ladislaus, 'van zo'n gevoel voel ik niets. Ik heb het enige gedaan wat ik redelijkerwijs doen kon om jullie buiten het gevang te houden en daarmee is

de zaak voor mij afgelopen. Ik kan waarachtig niet zitten huilen om iedereen die in deze tijd het loodje legt, – en pas op Jonathan, dat jij je sentimentaliteit kwijtraakt eer het te laat is. Ik voorspel je dat we hier binnen het jaar midden in de revolutie zitten en wie dan zijn zielvol gemoed niet onder de duim heeft, knaapje, komt tussen de buffers, – en zeker aan de galg. De heren Rasser en Derresch hebben in ieder geval van hun hart geen last gehad toen ze Fritz Weissenstein castreerden.’

‘Je hebt gelijk,’ zegt Daniël en weet toch met hernieuwde zekerheid, dat zelfs Ladislaus’ woorden hem niet kunnen bevrijden van zijn blinde angst, omdat twee mensen die hij kent, die hij met handen heeft aangeraakt, daarginds liggen in verstikkingsnood.

‘Nu moet ik toch werkelijk weer aan de gang,’ zegt Ladislaus en wijst naar zijn schrijftafel, ‘denk nog maar eens na, Jonathan, en doe voorlopig niets waarvan je niet zeker weet dat het gedaan moet worden, – bij twijfel onthoude men zich, zoals je weet.’ Zijn ogen zijn alweer weg in een courantenartikel, zijn schouders buigen zich naar voren, zijn borst wordt weer hol, en de hand die hij Daniël ten afscheid reikt is merkwaardigerwijs nog even vochtigkil als des morgens.

Als Daniël (zonder de boeken over Sowjet-recht) om zes uur het pleintje van de Matteottihof oversteekt, maakt de werkloze aan de overkant zich los van zijn lantaarnpaal en slungelt langzaam weg in dezelfde richting, niemand ziet hem na, er zijn teveel werklozen in Wenen. Aan het eind van de Siebenbrunnengasse zet hij zijn pet recht, haalt zijn handen uit de zakken en trekt zijn das vaster in de knoop. Zijn stap wordt veerkrachtiger, hij ziet er nu al veel minder werkloos uit

en is niet meer te onderscheiden in de stroom van arbeiders die op dit uur door de straten van Margareten huiswaarts trekken. Hij is dan ook al geen werkloze meer, hij loopt op dertig pas afstand achter Daniël aan, stelselmatig dezelfde afstand bewarend, – dit en niets anders is zijn werk.

Voorlopig is het geen zwaar werk. Daniël loopt rechtuit, rechtaan, de hele Siebenbrunnengasse af, alsof hij zich richt naar een zeer bepaald doel. Hij steekt de Margaretengürtel over en vervolgt kilometers lang zijn weg door Favoriten. De vlijtig volgende werkloze op zijn goedkope zwartlinnen turnschoentjes, voelt de hete keien door zijn zolen, maar geeft niet op. Hij brengt nu wijselijk zijn afstand op vijftig pas, de weg door de voorstad wordt al leger, er liggen nog pas slechts een paar Siedlungen, en de oude huisjes tussen de nog onbebouwde graspercelen krijgen een steeds simpeler landelijke physionomie. Dan schuift de werkloze bliksemsnel achter een stilstaande vrachtauto. Want Daniël is blijven staan, heeft zich omgekeerd en loopt nu in dezelfde doelbewuste pas weer terug naar de stad.

Merkwaardig. Daniël is zich zojuist bewust geworden, dat hij op weg was naar Laxenburg, te voet op weg naar Laxenburg. Toen hij Ladislaus' woning verliet, had hij geen bepaalde plannen, – hij kon gaan waarheen hij wilde, – naar huis bij zijn grootvader of naar de kamer van een vriend, of zelfs naar de Nationalbibliothek. Hij liep in de Siebenbrunnengasse nog te bedenken aan welk station hij de Stadtbahn nemen zou. Maar al bedenkend is hij teruggevallen in zijn eigen gedachten, hij wist al niet meer dat hij naar de Stadtbahn wilde en nu eerst vindt hij zichzelf lopen op weg naar Laxenburg.

Het is heet op de zonnige weg, Daniël slikt, hij heeft dorst. – ‘Een prop tussen je kaken, twee wollen dekens en een tentzeil over je hoofd, – hoe lang zou je het zo, zonder eten of drinken uithouden? – Rasser en Derresch zijn stevige knapen, die houden het langer uit dan een ander, ze zullen het best uithouden tot ze gevonden worden, zulke getrainde sportlichenamen kunnen tegen een duw. – Juist. Zulke getrainde sportlichenamen liggen dus ook langer in doodsnood als ze niet gevonden worden.’

Daniël zet de pas erin, hij moet terug, tussen de mensen – wat zijn dat alles voor sentimentaliteiten? Ladislaus heeft gelijk, gebruik je verstand. Gedane zaken nemen geen keer.

Wat heeft Ladislaus gezegd?

‘Eerst moet je weten of je die eed wenst te houden!’

Natuurlijk. Men zou een anoniem briefje kunnen schrijven aan de slotbewaarder van Laxenburg.

Halt. Neen. Zo heeft Ladislaus het niet bedoeld. Hij wil alleen dat men zijn verstand gebruikt, dat men zich niet met verstand en al overgeeft aan een ander, een willekeurig ander mens. Die eed is afgelegd in een critiekloos ogenblik, – maar hij mag niet verraden wat onder ede is geschied. Alleen kan hij naar Julius gaan en zich voor het vervolg laten ontslaan van de eed, – als Julius wil.

Daniël stapt nu haastig terug langs de zoëven afgelegde weg, de werkloze tipt op zijn gummischoentjes achter hem aan maar houdt er zijn opgewektheid bij. De houding van de jonge Jood is inderdaad interessant voor iemand die belangstelt in de gaande en komende bezoekers van een communistisch agitator, de werkloze beklaat zich niet.

‘Ik ga naar huis, naar Grootvader,’ denkt Daniël. Het

beeld van de stille huiskamer met het witte hoofd dat zich buigt over zijn perkamenten, het toegewijd voorovergebogen hoofd in welks nabijheid men zo heerlijk beschut is voor eigen onrust, rijst als een vredig visioen voor Daniël's geest en schenkt hem een ogenblik ruimer adem. Ja, nu zal hij ergens een bus of een tram nemen en naar Grootvader gaan, – misschien kan hij vannacht wel slapen, en dan morgen met Julius spreken.

Hij loopt nu alweer door een winkelstraat van Margareten, hij gaat langs etalages en ziet wat er ligt uitgestald. Voor het raam van een instrumentmaker blijft hij zelfs staan en kijkt afwezig over de blinkende voorraad, – vagelijk herkent hij scharen en pincetten, zoals hij ze wel bij Julius heeft gezien.

In de instrumententas van Julius... die instrumententas.

God! Als een steekvlam schroeit hem een opflitsende gedachte en overspreidt hem met gloeiende angst, een ogenblik staat hij rechtop in zijn volle lengte dan draait hij zich om en rent terug langs de straat. De angst drijft hem voort, – als Julius nu, op dit ogenblik, ook eens op weg was naar Laxenburg; zelf vond hij zich daarstraks toch ook terug op die straatweg, – als Julius, mèt zijn instrumententas weer terug was gegaan! Julius is tot alles in staat, hij heeft zich maar met moeite aan Ladislaus onderworpen. – Julius kan nu, op dit ogenblik al in Laxenburg zijn, maar hij kan ook vanavond gaan als het donker is, – hij heeft niet alles kunnen doen wat hij wilde doen. Hij is tegengewerkt en dat verdraagt Julius niet, – neen dat verdraagt iemand als Julius niet.

Daniël loopt in stormpas terug, nu is hij klaarbewust en zeker van zichzelf op weg naar Laxenburg. Aan de Laxenburger Allee zal hij wel een bus kunnen krijgen.

Hij weet wel niet wat hij daarginds gaat doen, doch dat hij gaat, is zeker.

Maar aan de Margaretengürtel komt hij tot een gedwongen stilstand. Het verkeer is er stopgezet want het overblijfsel van het Bundesheer maakt weer eens een representatieve wandeling door de stad, met vliegende vanen en zoveel mogelijk Militärmusik. Voor de eerste tien minuten is er geen denken aan doorkomen. Daniël moet dus tussen het volk blijven staan, van de overzij gescheiden door een bewegende muur van grijze uniformen, waarboven de rijen gebruinde profielen onder de eenvormige staalhelmen met het eikenblad, volkomen stereotiep aandoen, nu ze alle menselijke uitdruktingsverschil hebben verloren. De gewone burgers langs de weg kijken ook niet naar die gezichten, dat is te vermoeiend, ze wijzen elkaar de kanonnen en mitrailleurs en de pralende kolonel op zijn schimmel.

Daniël's ogen hebben zich allang afgewend, maar zijn voeten willen verder, hij staat met moeite stil tussen een groep arbeiders, die mopperend afwachten tot de militaire demonstratie voorbij zal zijn. Hij kijkt eens om, — is er geen andere weg? —

Daar ziet hij achter zich aan de huizenrij, een nette, pas geplaatste publieke telefooncel, blinkend van aluminiumverf en uitnodigend leeg, met een leren zitbankje tussen vier glazen wanden. Die cellen zijn een mislukte speculatie van de Gemeente Wenen, welke toch kon weten dat men in deze stad niet met de groschen gooit, maar wat probeert een bedrijfsleider al niet, wanneer de inkomsten van zijn dienst weigeren omhoog te gaan? Voorlopig wachten op velerlei straathoecken de nieuwe telefooncellen en alleen op een enkel punt in de binnenstad trekken ze behoorlijk klandizie.

Deze cel heeft echter onmiddellijk Daniël's belangstel-

160

ling. Men kan er omheen lopen, het materiaal bekijken, de mechaniek van het nieuwe telefoontoestel bestuderen, — in die tijd is alweer een compagnie van het Bundesheer voorbij.

En dan staat Daniël plotseling in de cel met de telefoongids in zijn hand, en zoekt het nummer van Ministerialrat Rasser.

Op hetzelfde ogenblik schiet de werkloze, die hem in de drukte volstrekt niet uit het oog heeft verloren, het naastbijzijnd Kaffeehaus binnen, duwt de verbaasde kellner een politiepenning onder de neus en vraagt: 'Waar is de telefoon? Vlug!' — De kellner wijst in een hoek naast het buffet, de werkloze tikt een nummer aan en zegt bedaard maar overduidelijk: 'Hier A. 23. Meeluisteren op publieke cel 94.' Dan is hij alweer weggetrippeld op zijn geruisloze werklozentoefeltjes, hij komt juist op tijd om Daniël de hoorn te zien opnemen.

Zo. Nu is het gebeurd. Hij heeft het dus toch gedaan. 'Het komt er allereerst op aan of je je eed wenst te houden.' Wel, hij wenste blijkbaar de eed niet te houden, — het is gebeurd, hij is vrij van de eed.

Een vrouwenstem heeft het bericht aangenomen. 'Frau Rasser,' zei de stem. 'Mijn zoon? die is in Klosterneuburg. 'Nee,' heeft Daniël gezegd, 'uw zoon is in het park van Schloss Laxenburg, in een oud tuinhuis, — hij is in gevaar, — u moet er dadelijk werk van maken. Schloss Laxenburg, wilt u herhalen?' — Toen heeft hij de hoorn neergelegd.

Hij verwijdert zich van de Margaretengürtel waar nog altijd het Bundesheer voorbijtrekt, — hij kan nu wel naar huis gaan, naar Grootvader. Het is gebeurd, hij is vrij. Hij kan nu wel gewoon samen met Grootvader het

avondbrood eten, doodgewoon, of er niets achter en voor hem ligt. De oude man zal blij zijn, – zelf is hij ook blij. Heel erg blij en heel erg moe.

Hij springt op een tram en grijpt een lus, beneden hem knikken de rijen gezichten bij iedere schok van de rammelende tramwagen, moede gezichten van mensen die een dagtaak achter zich hebben. Ja, nu gaat iedereen naar huis, de dag is haast om, ook zijn dag is haast om, – eerst nog wat bij Grootvader zitten, – en dan zal hij zich melden, bij Julius...

Op het trottoir van de Luftbadgasse wandelt Herr Friedemann, de ex-spaghettifabrikant, en laat zijn poedel uit. Hij heeft de tijd en de poedel ook, geen hoekje is de hond naar zin. Daar komt Daniël aan en Herr Friedemann steekt slapjes een vinger op, want meer komt de Jodenjongen niet toe. Daniël echter voelt vanavond een nog leger onverschilligheid voor de vette geldschietter dan op andere dagen en gaat hem zonder groet voorbij. Daniël behoeft nu niet meer beleefd te zijn, die tijd is voorbij, – nu gelden alleen nog maar de ware, echte dingen.

‘Was dat niet de jonge Cohen die u daar groette?’ Een fatsoenlijk uitziend arbeider heeft tegen zijn pet getikt en Herr Friedemann, die Daniël beledigd stond na te kijken, draait zich om en bromt: ‘Cohen? nee, deze smous heet toevallig Jonathan, – kijk, daar woont hij, – nu gaat hij net naar binnen.’ Dan, als zijn glimmende zaakwaarnemersoogjes bespeuren, hoe opmerkzaam de ander toeziet terwijl Daniël door de versierde ingangspoort van Luftbadgasse 12 stapt, komt hij dichterbij en vraagt geheimzinnig: ‘Moet je hem hebben?’

Halfzeven. De centraalcassa van Korngross is nog bij lange na niet aan het eind van de werkdag. Alle cassières hebben nu wel hun trommels ingeleverd en abnormaal veel fouten hebben ze gelukkig vandaag niet gemaakt, maar als om zeven uur, een uur na de sluiting van het warenhuis, de trommels met het wisselgeld weer in de safe klaarstaan voor de komende dag, spreekt Roserl Goldös pas van een topprestatie. Ze is op dit ogenblik tot in de laatste vezel van haar lichaam, tot in het miniemste hersencelletje, gespannen op haar doel: de vorige recordtijd te slaan. Om haar heen ratelt en klettert iedere schrijf- en telmachine, stuk na stuk vallen met een dof plofje de rollen schillings en groschen uit het merkwaardig mechanisme, dat speciaal voor Korngross werd geconstrueerd en in welks trechter, zak na zak, de ongesorteerde munten verdwijnen, om geteld en verpakt aan de andere zijde te voorschijn te komen. Roserl is wel een maand lang trots geweest op de arbeidbesparende machine, die op haar voorstel is aangeschaft, maar nu hij er al een half jaar staat en zij gewend is dat hij feilloos zijn plicht vervult, heeft ze er geen blik meer voor over. De meisjes eromheen werken bedrijvig en gespannen, zonder een woord te uiten, – en dat is een prestatie van de chef, – maar wanneer Roserl Goldös dit besliste gezicht aantrekt, met de rimpel tussen de wenkbrauwen en de smal toegeknepen mond, valt er ook niet met haar te spotten.

‘Schiet u op, juffrouw Lanz?’ Met de vulpen gereed tot paraferen staat Roserl achter de stoel van haar as-

sistente, die schrijft en schrijft met lange driftige halen. 'Nog vijf minuten!' pleit het jonge meisje en denkt: 'Fräulein Goldös begint waarachtig zuur te worden.' Nu kijkt de onderdirecteur om de hoek, hij wil de dagontvangst weten. 'Over vijf minuten hoor!' bitst Roserl, het dagcijfer had er trouwens al lang kunnen wezen als Erna Lanz maar beter opschoot, de rimpel tussen haar wenkbrauwen wordt dieper.

Op dat ogenblik rinkelt de telefoon, een van de meisjes schiet toe. 'Voor u juffrouw Goldös.' Roserl heeft haar de telefoon al uit de hand genomen.

'Neen, ik heb nu geen tijd... neen geen denken aan, ik zit midden in mijn kas... Wat? kun je niet vanavond? – ja, jammer, dan maar een andere keer hè? – Neen ik kan hier niet weg voor zevenen' – (ja, juffrouw Lanz, noemt u het eindcijfer maar, dan geef ik het door naar de directiekamer)... Neen, heus, ik heb te doen, ik luister niet langer hoor... Daaag.'

Roserl drukt het apparaat neer, de hoorn heeft ze in de hand gehouden. Nu laat ze de houder terugveren. 'Hier Centraalkassa, juffrouw zet mij even door naar de directiekamer.' De rimpel tussen haar wenkbrauwen is diep als een snede.

Otto legt de hoorn weg en ziet gedachteloos uit door de glazen wand van de telefooncel. Het pleintje naast het Apollotheater ligt leeg en zonnig, alleen een paar duiven pikken onzichtbaar voer weg tussen de keien. De warmte van de zomernamiddag hangt nog zwaar en houdt de spelende kinderen bijeen in de koele schaduw van het kleine Esterhazypark, dat aan de overzij een groene oase vormt. Onder zijn hoogopgaand geboomte ligt het als een eiland van rust vlak bij de brede groene kruinen waarop zijn oog zich vestigt, terwijl hij

langzaam terugkeert in de werkelijkheid van zijn mislukkende eerste vacantiedag.

‘Moet ik haar opgeven?’ Dit is het eerste wat hij zich vraagt, maar meteen weet hij al dat dit een onzinnige vraag is. Zolang hij hier in Wenen in haar nabijheid is, zal hij haar willen zien en spreken, haar in zijn armen willen nemen. Wat daarna komt, wel dat komt nu eenmaal daarna, dit is pas de eerste van de zes kostbare dagen die voor hem liggen. Natuurlijk zal hij haar nog zien en spreken en stellig haar in zijn armen nemen... Die gedachte is wonderlijk stimulerend, ze drijft zijn bloed warm en ruisend door zijn lichaam... ach wat, het is heel begrijpelijk dat ze hem niet te woord kan staan als ze in haar werk zit, maar zó is ze niet van hem af, hij zal haar om zeven uur opwachten. Hij kan haar inderdaad ook beter mondeling uitleggen waarom hij haar vanavond niet mee naar buiten kan nemen, zoals hij zo graag zou willen, waarom hij bij tante Paula en Lili moet blijven. Ja, want vanavond kan hij de vrouwen onmogelijk alleen laten, – die professor had gelijk, ze moeten omzichtig in het goede spoor worden teruggebracht.

De herinnering aan het bezoek van de grote zenuwarts geeft hem een gevoel van voldaanheid, dit heeft hij dan tenminste al zover gekregen en daarbij was die brave man niet half zo veeleisend als hij zich had voorgesteld. Het resultaat van het onderzoek is goddank hoopvoller dan hij verwachtte. Wel zal tante Paula nooit meer iets anders dan een gewoon, wat zwak oud dametje kunnen worden, maar Lili is zeker volkomen te helpen, de prof zal zijn beste assistent haar behandeling opdragen. ‘Ze moet zich weer leren aanpassen,’ heeft hij gezegd, ‘is er geen werk of sociale bezigheid waarin ze vroeger belang heeft gesteld?’ Maar Otto kon zich

niets herinneren, wel heeft hij indertijd gehoord dat ze als heel jong meisje een plotselinge bevlieging had om Franciscanes te worden, maar alle meisjes menen wel eens zo'n vocatie te voelen als ze van het pensioonaat in het mondaine leven worden gebracht, hij herinnert zich niet, dat ze later ooit meer dan haar ene verplichte kerkgang per week deed.

Neen, ze zal haar eigen terugweg naar het leven moeten vinden, – maar de eerste dagen kan hij haar tenminste een beetje bijstaan. 'Om halfacht kan ik terug zijn van Korngross, en vanavond houd ik ze gezelschap, – ik zal ze wakker houden, al moet ik scatsongs voor ze zingen.' Hij duwt zijn hoed energiek achterover, – 't is warm in de cel. Inderdaad, maar wat heeft hij hier ook eigenlijk nog te maken?

Als hij naar buiten stapt, staren twee wachtende mensen hem met onverholen woede aan, hij heeft dan ook wel tien minuten lang beslag gelegd op de cel, en dat terwijl de hoorn al lang weer op de haak lag. Hij glimlacht verontschuldigend en zijn vriendelijk gezicht werkt blijkbaar ontwapenend, want de laatste wachtende (het is echter een dame) ziet hem nog met welgevallen na als hij reeds het straatje naar de Mariahilferkerke inslaat.

Tien over halfzeven wijst zijn horloge als hij op het kerkpleintje staat. Korngross ligt honderd meter verder, hij is dus te vroeg. 'Ik ga nog even de kerk in,' besluit hij, 't is nu eenmaal een van zijn liefhebberijen, om geen kerk voorbij te gaan, als hij de tijd kan vinden voor een blik op het interieur. Daarbij is Mariahilf niet zomaar een kerkgebouw, ze is hem zeer bekend en zeer lief, hoe vaak heeft hij in zijn werkloze jaren op zijn doelloze wandelingen door Wenen in haar vreedzame stilte uitgerust. Hij begroet dus met de blijd-

schap van het weerzien haar armelijke barok, ach het is ook wel voornamelijk een kerk voor de kleine man.

‘Mariahilf’, – wie hulp nodig heeft, schuift hier het portaal binnen en bidt om leniging van zijn meestal zeer eenvoudige menselijke nood.

Vlak vooraan bij de ingang, waar een nagmaakte grot van Lourdes de kinderlijke zielen vasthoudt, prevelt menigeen zijn schietgebedje en haast zich dan weer weg door een zijdeur, maar sommigen knielen neer op de vuile plavuizen en de tanige bedelares die er gehurkt in een hoekje zit, ontvangt roerloos de gaven, uit handen die kalm zijn geworden in ’t gebed. Kleine geschilderde en geborduurde geschenken, ook vodjes papier zijn tussen het hekwerk van de grot gestoken; alle dragen ze een opschrift: ‘Maria hilf!’ of ‘Maria hat geholfen!’ Als Otto binnenschrijdt, prikt juist ’n schooljongen een mooi gekleurd kaartje aan het hek. ‘Maria hilf!’ en Otto glimlacht, ja waarom zou de moeder van Barmhartigheid ook niet ingrijpen als een veeleisend leraar te moeilijke vraagstukken geeft?

Nu staat hij in het ruim van de kerk, haar gladde wanden omvangen hem met de aardse vertrouwelijkheid hunner baroklijnen, en de beschilderde koepelzoldering brengt een blauw-met-roze hemel zeer dichtbij. De geur van wierook en oud eikenhout, van brandende kaarsen en halfverwelkte bloemen vermengd met het onvermijdelijk huisluchtje van slechtgewassen kleren, komt hem tegemoet als een welkom-thuis. Zo ruikt geen kerk in Amerika, dit is wel wis en waarachtig Europa. Tevreden neemt hij wijwater en laat zich dan neer in een van de achterste banken, – tien minuten wil hij hier zitten en voelen dat hij terug is. Hij vouwt zelfs niet zijn handen, – men leeft nu eenmaal niet ongestraft in een analytische periode – maar hij geniet voldaan

van omgeving en sfeer. Twee boerenvrouwen, zo van de Naschmarkt, hebben haar draagkorven in de middengang geparkeerd en bidden een paar weesgegroettes. 'Moet de koe kalven of bidden ze voor een ongelovige zoon?' vraagt Otto zich af, maar het doet er eigenlijk niet toe, ze bidden in een zo volkomen geloof en overgave dat men er tranen bij in de ogen kan krijgen.

Daar schuift van achter een altaar de eeuwige zwerver naar voren, zijn handen rusten op de knoestige stok, waarop zijns gelijken hebben gesteund vanaf Kaïns eerste zwerftocht. Zijn ogen zijn roodbelopen, zijn dunne baard hangt grauw neer langs vette vodden, stilstaand bestaat hij met knikkend hoofd het schaarsverlicht altaar, dan sjokt hij verder, zijn stok voor zich uit. Een geaffaireerde koster snuit de rij kaarsen voor een Piëta en schiet dan langs Otto de sacristie binnen, een wel-doende leegte achterlatend. Van het orgel dreunt een enkele langaangehouden toon, zeker schikt de organist zijn muziek voor de volgende dienst, die diepe orgeltoon vult de kerk met trilling nog lang nadat ze heeft uitgeklonken.

Otto soest weg in een aangename gedachtenleegheid, achter en voor dit ogenblik bestaat nu niets meer, geen zorgen en moeilijkheden, geen verwachtingen of verlangens. Zijn twee handen liggen roerloos op zijn knieën tegen de grijs wollen stof van zijn pantalon, plotseeling worden ze vreemde voorwerpen, ze zijn geen deel meer van hemzelf. 'Dadelijk val ik in slaap,' denkt hij nog, — maar neen dat is het niet, hij ziet de dingen even helder als zoëven. Langzaam gaan zijn ogen over de kerkruimte.

En dan ziet hij dat Lili is binnengekomen en langs het middenpad loopt, Lili, zijn eigen nicht Lili, die hij straks

na het doktersbezoek doodmoe heeft achtergelaten. Daar loopt ze, nog wat schuw, maar rechtop ondanks haar kale zomermantel, een grote bos witte lelies houdt ze in haar arm.

Hij onderdrukt de beweging waarmee hij zich voelde opspringen, onbewust houdt hij zijn adem in. Hij ziet hoe Lili verdergaat tussen de stoelenrijen tot voor het Maria-altaar, daar legt ze haar bloemen op de laatste trede, slaat een kruis en laat zich op beide knieën neer. Otto durft zich niet verroeren. 'Goddank, goddank!' roept het in hem, – 'ze heeft het gewaagd, ze is weer alleen op straat, onder de mensen gegaan.' Hij wendt geen oog van haar af en als hij ziet hoe deemoedig ze het hoofd buigt over haar gevouwen handen, springen hem onverhoeds de tranen omhoog, – hij voelt, dit betekent haar redding. Aandachtig volgt hij elk van haar bewegingen, gespannen, zoals men waakt bij een ziek kind, hij ziet hoe haar schouders zich vrijmaken, los van een druk, hoe ze haar hoofd heft en achteroverlegt, verzonken in de beschouwing van het altaar met het miraculeuze Mariabeeldje. Hij is volkomen geconcentreerd in zijn aandachtige opmerkzaamheid, iedere hoofdbuiging, ieder gebaar van haar biddende handen beleeft hij in zichzelf, de tijd gaat voorbij en hij weet het niet, in hem bidt het mee: 'Help haar, help haar toch, – Maria hilf!'

Dan ziet hij haar opstaan en hij duikt weg in zijn bank, maar zij gaat hem voorbij met heldere, rustige ogen en ziet links noch rechts, haar voetstap tipt over de stenen kerkvloer, nu flapt de kleine zijdeur achter haar dicht.

Otto heeft diep gezucht, als een ontwakende. Hij ziet rond, de kerk is nog om hem heen, maar drukker, er komen al mensen voor het Lof. Nu staat ook hij op uit

zijn bank, hij kan alweer op zijn horloge zien, vijf over zeven, hij moet nu dadelijk naar Roserl toe. Maar voor hij de kerk verlaat, loopt hij vlug tot voor de treden van het altaar en buigt zich over de bloemen, – het is zoals hij dacht, hij herkent zijn eigen lelies. Aan een van de stelen hangt een vergeelde correspondentiekaart, waarop het vergulde gravenkroontje prijkt boven Lili's monogram. Op de kaart staat in haar slank handschrift: 'Maria hat geholfen.'

En nu wacht Otto met popelend hart voor de zij-ingang van Kongross waar de nachtportier hem verzekert dat Fräulein Goldös nog boven moet zijn. Daar is ze ook al, haar rode mutsje staat iets minder uitdagend scheef dan des middags. Otto lacht haar tegemoet – ze kijkt hem te ernstig, zelfs voor de nieuwe Roserl die hij vandaag heeft ontdekt.

Buiten steekt hij maar dadelijk zijn arm onder de hare, ongeacht het groepje jongedames dat achter haar aan het warenhuis heeft verlaten. Het doet hem goed dat ze zich niet terugtrekt, hij is na dat gekke telefoongesprek toch niet meer zo zeker als vanmorgen.

'Je wilt toch niet gearmd met me door de Luftbadgasse kuieren?' vraagt Roserl eindelijk, 'het zou onze reputatie schaden, Otto.' 'Lak aan de Luftbadgasse,' zegt Otto en steekt zijn arm nog wat verder door de hare. 'Ja, maar ik moet er nog blijven wonen tot mijn volgende salarisverhoging.' – 'Je bent een echte burgerjuffrouw geworden,' verwijt Otto, 'hoe krijg ik er dat weer uit?' – 'Trek het je maar niet aan, jongen, over een week heb jij er geen last meer van.' Otto zwijgt. Op het pleintje voor de kerk houdt Vader Haydn nog even sereen de wacht als drie jaar geleden, zijn glimlach schijnt ook nog zeer welwillend neer op de paartjes die hier hebben afgesproken. In 't voorbijgaan geeft

Otto hem een klein knipoogje, – hoe vaak heeft hij hier staan spieden naar de uitgang van Korngross. Nu loopt hij op klaarlichte dag gearmd en wel met Roserl voorbij de oude heer, het is een grote vooruitgang en hoewel hij nog niet weet waarheen die hem voeren zal, is ze op dit moment buitengemeen verblijdend. In het steegje naast de kerk moet hij zelfs even stilstaan en zijn blijdschap uiting geven door een plotselinge kus achter Roserl's linkeroor, en als ze hem verward en vragend aanziet, zegt hij: 'Sorry schat, dit was de eerste na drie jaar, ik kon het niet langer uithouden.' Hij heeft haar arm tegen zijn borst gedrukt en voelt zich jong, wereldveroverend jong, vol van nog onbekende maar bereikbare mogelijkheden.

'Stop!' zegt hij als ze het Esterhazyparkje passeren, 'laat zien, het is tien voor halfacht, ik heb nog vijf minuten om met je af te spreken voor vanavond. Kom mee hierheen,' en met zijn arm vast om de hare stuurt hij haar licht tegenstrevende stappen tot binnen het parkhek.

'Je sleept me mee of ik je wettig toebehoor,' zegt Roserl. 'Lak aan de wettigheid, je behoort me toe!' en Otto laat zijn lachende, overmoedige, tedere blik diep wegzinken in Roserl's ogen. 'Zeg maar of ik je vanavond om halftien hier kan treffen.'

'En je was bezet vanavond?'

'Dat dacht ik straks wel' zegt Otto, 'maar dat is niet meer zo. Lieverd, ik kan je in vijf minuten toch niet alles vertellen. Ik dacht dat ik tante Paula en Lili vanavond geen moment alleen zou kunnen laten en dat ik ook beter deed daar in huis te blijven slapen, – maar dat hoeft nu niet meer. – Als ik wil, ben ik om half tien vrij, dan kunnen we gaan waar we willen – als jij wilt –, Rosamündchen, zal ik je hier om halftien

opwachten?"

Het is een verwarrende maar ontzaglijk gelukbrengende emotie, die hem de laatste woorden met ongewoon hese en stokkende stem doet uitbrengen. Verwonderlijk, niet-te-begrijpen, hoe dit alles zo anders, zo van iedere voormalige ondervinding verschillend kan zijn. Hij slikt en klemt zijn tanden opeen, hij kan niet nog eens vragen, nu moet Roserl maar antwoord geven.

Hij heeft haar arm losgelaten en voelt verschrikt dat zijn knieën beven, – wat is dat? dit kent hij niet. Roserl heeft zich afgewend en blijft roerloos, hij staat nu alleen met zichzelf, zijn armen hangen slap, hij wacht en voelt het vreemde onbedwingbare beven in zijn leden en voelt zijn hart kloppen met diepe lange slagen.

'Je vijf minuten zijn om, Otto.' Het wilde grappig klinken, maar als ze hem aanziet, ontspoort haar stem in een gefluisterd: 'Ach God...' Dan vouwt ze haar twee handen om zijn arm: '– ik weet het niet, – ik ben geen achttien meer, ik weet niet meer wat ik wil, – en toch hou ik nog zoveel van je, – veel te veel, – maar als ik om halftien niet hier ben, moet je me verder met rust laten, niet meer aan de zaak opwachten, – als je blijft.'

Even later is het rode mutsje weggedoken langs de stenen treden van de Luftbadgasse. Otto glimlacht peinzend naar de balustrade waarachter het is afgedaald in het ledige.

Waarom woont Roserl Goldös nog altijd in de Luftbadgasse terwijl ze toch wel een beter verblijf zou kunnen betalen dan de kale voorkamer van Frau Bergmann, al tracht ze zich dan voor te rekenen van niet? Wel, eenvoudig omdat ze de twee jongste dochtertjes Bergmann heeft zien geboren worden en haar daarenboven is toegestaan alle vijf kinderen te verwennen met het vele dat Korngross voor dit doel in voorraad heeft. Zodat ze sinds lang door alle gezinsleden wordt beschouwd als een Kerstmannetje-in-permanentie, dat de Voorzienigheid wel te hunnen behoefte heeft willen domiciliëren in hun voorkamer. Het is inderdaad een wijze beslissing van het wereldbestuur dat het Roserl in staat stelt aan de nooddrift van het gezin (die de procuratiehouder Bergmann maar juist kan bekostigen) nog iets toe te voegen van de kleine verheugenissen, die het menselijk bestaan pas zijn volle waarde geven. Frau Bergmann had ook haar zesde wel ter wereld kunnen brengen zonder de aanwezigheid van een nieuwe witgelakte wieg met roze mousseline gordijntjes, maar nu Roserl dit verleidelijk pronkstuk bij Korngross voor haar heeft uitgezocht, voelt Frau Bergmann zich nog een tikje meer voldaan wanneer ze vanuit het grote tweepersoonsbed, het kopje van haar allerjongste als een warmrood vruchtje ziet gebed tegen het witte sloopje.

‘Ga jij nu beneden op Roserl wachten,’ zegt Frau Bergmann tegen het tienjarig oudste dochtertje, dat zo juist haar nieuwe broertje mocht komen zien. ‘Zeg haar

maar dat grootmoeder heeft gevraagd of ze beneden mee komt eten, maar zorg dat je haar niet misloopt, anders komt ze voor niemendal de trappen op.' En zo wordt Roserl dus halverwege de Luftbadgasse al ontvangen door de jongste Resi, die twee armpjes om haar knieën slaat en haar het voortgaan belet.

'Roserl, Roserl, – we hebben weer een kind gekregen!' juicht het meisje en springt op en neer voor Roserls voeten. Het is een smal donker deerntje, begiftigd met alle viefheid van de stammoeder. 'Nu is het eindelijk een jongen, hoor, – Grootvader zegt dat we er erg lang over hebben gedaan maar dat het nu ook een echt meesterstuk is geworden.'

'Goed zo,' zegt Roserl, 'dat zullen we dan eens dadelijk gaan bekijken.' – 'Maar dan moet je alle trappen op en af, en Grossmutter heeft gevraagd of je met de bruiloft komt meeëten!' – 'Schnick-schnock!' vindt Roserl, 'ik moet toch zeker eerst kijken hoe het broertje in de nieuwe wieg ligt!' – 'Ja, dat is waar, het ligt er zo beeldig, nog mooier dan het Kerstkindje in Mariahilf.' – 'Zie je wel, dat moet een mens dan toch gezien hebben,' zegt Roserl, 'ga maar mee, misschien mag je het ook nog wel een zoentje geven.'

En zo stappen de grote Roserl en de kleine Resi gearmd door de groengemaakte ingangspoort, tippen voorzichtig door de lege Hausflur, vlug voorbij de woonkamer, waar alles wat mee is blijven eten al aan tafel zit, en tikken even later met een bescheiden klopje aan de slaapkamer der Bergmanns. De baker kijkt voorzichtig om een hoekje, dan schudt ze haar hoofd: 'neen, kinderen kan ik hier niet gebruiken' en de kleine Resi zet zich gelaten neer in het portaal, maar Roserl is al door de deur geglipt.

'Kom maar gauw kijken,' zegt Frau Bergmann met de

gelukkige, vermoeide stem van een gezonde kraamvrouw, het kan nog wel even, niet juffrouw?’ en de kraamverzorgster, die omstandig haar handen staat te wassen, knikt minzaam toestemmend.

Waarom vat Roserl niet de uitgestoken hand van Frau Bergmann maar buigt ze zich het allereerst over het wiegje met de pasgeborene? Frau Bergmann begrijpt er wel iets van, – Roserl is al zesentwintig en dol op kinderen.

‘Aardig hè?’ zegt de dikke kraamverzorgster, die vanzelfsprekend pocht op elk wichtje dat ze bakeren mag, mits het niet al te zeer beneden de minimumeisen blijft. ‘Een allerliefst snuitje en haast niet rood.’

Ach, Roserl ziet niet eens of de zuigeling een graadje meer of minder rood is. Dit is nu de derde die ze hier bij Frau Bergmann geboren ziet worden en iedermaal is het een schouwspel dat haar roert tot in de fijnste vezelen van haar vrouwelijk wezen. Wat de oorzaak is van haar overgegeven opgaan in elk hulpeloos beweginkje der kleine handjes, ieder spiertrekkinkje op het weke zuigelingengezichtje, daarnaar vraagt ze zich niet, maar als het kleine rode tongetje onverwachts een trillend veegje geeft langs glimmendvochtige lipjes, stijgt haar een warme traan naar de ogen, die ze tersluiks afvegen moet. Ze steekt haar wijsvinger in het knuistje van de baby en als ze de aanraking voelt van het plotseling willende, zich vastgrijpende vuistje, loopt haar een rilling over de leden, een tweede traan staat heet in haar ooghoeken, dan buigt Roserl verder over de wieg en een paar warme droppels vallen op het roze satijnen dekentje.

De baker heeft het gezien, ze zegt: ‘U hebt zeker geen kinderen, mevrouw?’ Frau Bergmann haast zich te antwoorden: ‘De juffrouw is niet getrouwd.’

‘Dat ziet men haar niet aan,’ constateert de wereldwijze vrouw. En inderdaad, Roserl is volmaakt het tegendeel van een smachtende maagd. De baker, die krachtens haar ambt gelooft aan de eenheid van lichaam en gemoed der vrouw, is overtuigd, dat Roserls zich stellig niet heeft onttrokken aan de drang naar het andere geslacht, – maar ook krachtens haar ambt vindt ze het spijtig dat een zo frisse, knappe jonge vrouw zich onttrekt aan de eigenlijke bestemming harer persoon.

Inmiddels heeft Roserl zich opgericht en veegt met een zijden zakdoekje langs haar neus, de juffrouw knipoogt en klopt haar met een wijs glimlachje op de schouder.

‘U moest maar trouwen, juffrouw!’ zegt ze. ‘Wat hebben jullie meisjes toch aan al die variatie? Je kan beter de kinderen van één man grootbrengen dan de nukken en kuren van tien geliefden afwachten.’

‘Sst,’ waarschuwt Frau Bergmann, ‘zo erg is het niet wel Roserl? – De juffrouw is zelfstandig, ze heeft een prachtbetrekking en hoeft niemands kuren af te wachten.’

Roserl tracht zich te doen glimlachen om de tien geliefden, maar diep in haar hart voelt ze de steek die het woord haar gaf, – ze weet: ja zo is het, precies zo. De aardige sportieve coureur waarmee ze onlangs een weekend in Baden heeft doorgebracht, had nukken noch kuren maar was dan ook geen minnaar, eerder een genoeglijk reiskameraad waarmee men ook maar meteen de nacht doorbrengt. De jongste onderdirecteur van Korngross, die in de zaak een lieve eenvoudige jongen is, waarmee best valt op te schieten, wordt een zo veeleisend partner als men een vakantie aan hem besteedt, dat het een verademing is, daarna weer de gewone zakelijke kantoorverhouding te kunnen opene-

men. Het pijnlijkst echter is haar herinnering aan die eerste galant na Otto's plotseling vertrek, toen ze zichzelf bewijzen wilde dat ze hem wel kon vergeten, – de herinnering aan haar avontuur met de jonge acteur, die op het toneel zulk een charmant en spontaan spel wist te geven en in werkelijkheid een genotzuchtig egoïst was, die elke liefdedaad tot zijn eigen niveau neerhaalde.

Ze zucht en denkt: 'Zo is het nu eenmaal. Een vrouw kan blijkbaar niet alles hebben. Of men heeft het werk, goedbetaald, interessant werk dat hoofd en hand vult, – en, in de perioden dat het werk toch niet genoeg geeft, wat namaak van menselijke gemeenschap, – of men leidt een bestaan als Frau Bergmann, met eeuwige zorg voor iedere nieuwe dag, maar ook met de wetenschap dat men het middelpunt is van de warme huiselijkheid, die overal ontstaat waar een paar eenvoudige mensen de zorg aanvaarden als het hun toekomend erfdeel.

Misschien is er nog een derde mogelijkheid, maar een verstandige vrouw doet beter om niet daarover te denken, er gebeuren geen wonderen in deze wereld. Otto von Wernizek is zes dagen in Wenen, dan gaat hij terug naar Amerika, en Roserl Goldös wil niet meer schreien zoals ze geschreid heeft drie jaar geleden, – dat doet men maar eens in zijn leven.'

Een klein huilgeluidje, zacht en hoog maar aandoenlijk menselijk, klinkt uit het wiegje. Roserl heeft zich weer voorovergebogen, onder het wiegegordijn hangt de lauwe zoete wasem van een zuigelingenlijfje met de kruidige varengleur van het warmgeworden kussentje. Nu strijkt haar wijsvinger zachtjes over de fijne ronding van het wangetje, – hoe volkomen, hoe onuitsprekelijk, hoe wonderlijk volkomen is dit alles, dat

daar plotseling aanwezig is als een geschenk.

'Kom,' zegt de kraamverzorgster, 'nu moeten we mevrouw helpen', ze slaat de deken terug en ziet om of Roserl zal gaan.

Nu moet Roserl dus gaan, het is alleen de vraag of ze kan gaan. Adembeklemmend als nooit tevoren grijpt haar op dit ogenblik het donkere mysterie der voortplanting. O neen, een kind is geen geschenk. De kamer is plotseling veranderd, het is niet meer de blijde lichte omgeving van een slapend zuigelingetje, dat daar ligt alsof het in zijn witte wiegje uit de hemel is opgevangen, – het is de plaats waar in pijnen een nieuw mens werd geboren, de kraamkamer. Het bed onder de opgeslagen deken drijft een doordringende, haast dierlijke walm uit, – bloed en zweet hebben hier hun werk gedaan, hier is geleden en gezwogen, hier hebben spieren gekrampt en gebaard, zich voegende onder de blinde overmacht der natuur, die naar het enig mogelijke doel dreef. De reuk van driftige inspanning hangt nog zwaar boven het kraambed waarover de verzorgster zich nu toegewijd buigt.

En toch is het maar Frau Bergmann die daar ligt, het eenvoudige moedertje van zes kinderen en de pretentieuze bedgenote van de bleke Herr Bergmann, die zo secuur zijn procuratiebaantje vervult, – dagelijks liggen duizenden vrouwen terneer zoals zij en willen verdragen wat verdragen moet worden. Het is een doodgewone gebeurtenis, een zeer normaal, statistisch geregistreerd verschijnsel, – wat is dan de oorzaak dat Roserl met zulk een grenzeloze eerbied de slapliggende hand van Frau Bergmann in de hare moet nemen en zachtjes moet drukken? Hoe komt het dat ze deze kamer, waar de reuk van geprikkelde menselijke organen de lucht doortrekt, niet verlaten kan, zich gebonden

voelt staan op de plaats waar de donkere, ook haar bewegende krachten zich uiten in hun volle potentie? Ze weet niet meer dat ze eigenlijk zeer onbescheiden en indringerig staat in het midden van die kraamkamer. Ze ziet de brede rug van de juffrouw, die zich overbuigt, ziet de forse benen geplant op het bedkleed, ziet de rustige aandacht waarmee de handen hun werk doen. Het is alles noodzakelijk, niets gebeurt hier zomaar om genoeg en conventie. En opeens grijpt ze naar zichzelf, haar handen glijden langs haar lichaam, langs het zijden jumpertje en de goedzittende rok, haar welvende vaste borsten, haar slanke stevige dijen, god, wat is ze leeg en hol met haar ongebruikte organen, met haar goedverzorgd uiterlijk waarbinnen niets mag groeien.

Nu heeft Frau Bergmann even gekreund, – ze verontschuldigt zich al, – het is niets hoor, – misschien wat naweeën. ‘Mag ik nu nog even de kleine in bed?’ vraagt ze de baker die alweer haar handen gaat wassen. ‘Welja,’ zegt deze, ‘laat de juffrouw u het kind maar even aangeven.’ En dan neemt Roserl heel, heel voorzichtig het warme hoopje uit de wieg en legt het in de arm en tegen de wang van de moeder, die geelbleek en oud afsteekt tegen het bloesemgave roze huidje. Maar de beweging waarmee Frau Bergmann het kindje heeft aangenomen, die zelfverzekerde beweging van bezit en bescherming is niet oud, die is eeuwig jong, de alomvattende beweging van het vastbesloten moederdier en de tedere mensenmoeder beide.

Roserl wendt zich af, nu wil ze weg, – het geeft niet of men dit aanziet en zich suggereert, dat men zich verheugt om de blijdschap van een moeder. Het geeft alles niet, al mag men dan later het kindje wel eens lenen voor een uurtje waarin men het zijn luiers mag aan-

doen en ervoor rinkelen met de rammelaar, – dat zijn maar spelletjes voor ongebruikte ogenblikken. Roserl ziet op dit moment haar vrijgevigheid, haar aandragen van geschenkjes en luxe-kleertjes precies voor wat het is, – een pose, een vermomming van haar eigenlijke hartewens om ook zo, net als Frau Bergmann, kinderen te hebben, echte kinderen van vlees en bloed, ze te baren, te omvatten met twee armen, te voeden met zichzelf uur na uur, ja en des nachts als iedereen slaapt, te liggen luisteren om hun kleine geluidjes op te vangen, en ze te geven wat ze nodig hebben.

‘Morgenochtend mag het proberen te drinken,’ belooft de juffrouw, ‘laat uw man het vannacht maar vast een lepeltje lauw water voeren,’ en die doodnuchtere woorden omringen in Roserl’s hart het echtpaar Bergmann met een sfeer van vertedering. Ja, zo gaat dat natuurlijk: – de vrouw hoort het kindje, dat zo’n heel zacht kreuntje geeft, ze stoot voorzichtig de slapende man aan en die is wel doezelig na een dag van afmattend vervelend werk, maar hij staat toch heel gewillig op en warmt, staande in zijn gekreukelde nachtgoed het lepeltje water dat hij dan voorzichtig in het kleine mondje vloeien laat, – bij het nachtlampje ziet de vrouw het gebeuren, ze glimlacht...

‘Nu ga ik gauw naar beneden,’ zegt Roserl, het wordt te moeilijk om nog langer rustig en opgewekt op kraamvisite te blijven. Haastig gaat ze naar de deur, maar dan komt ze toch nog even terug om de baker het haar toekomende tweeschillingstuk in de hand te drukken.

Natuurlijk kan Roserl nu niet meer naar beneden gaan in de drukte van de gouden bruiloft, die vlagen roezemoezig lawaai omhoog stuwt. Ze zal wel wat te eten krijgen, – straks als ze in het Kaffeehaus haar krant gaat lezen, zal ze wel een paar broodjes vragen

bij haar koffie. En dan is ze ook al vergeten dat ze honger zou kunnen hebben, – ze zit voor het kaptafeltje in haar kamer en kijkt zichzelf in de spiegel aan met grote strakke ogen, – maar huilen doet ze niet, de verticale voorhoofdsrimpel tekent een gebiedend uitroepeteken tussen haar wenkbrauwen.

Daar gaan voorzichtige stappen over het portaal, de slaapkamerdeur draait in zijn scharnieren en dan hoort Roserl door de wand hoe Frau Bergmann's vriendelijke stem zachtjes antwoordt op een gedempte vraag van Herr Bergmann. Het gezicht in de spiegel ziet haar plotseling onrustbarend gespannen aan, – dan grijpt ze haar tas en het mutsje en vlucht de Luftbadgasse in.

Om kwart over negen is de hemel nog een wijd opalen schijnsel boven de boomkruinen van het Esterhazypark. En al verlichten de gele lantaarnkoppen van beneden het gebladerte tot het daar hangt als een goudgroene theatercoullisse, niemand zal op deze lauwe zomeravond willen toegeven, dat de nacht beginnen gaat. Roserl tenminste, brengt het zijden chemisetje, waaraan ze borduurt alleen nog wat dicht bij haar ogen en werkt dan verder met haar regelmatige handige festonneerbeweging. Ze is hier al van halfnegen. In het Kaffeehaus zat een groep operettemensen van het Theater an der Wien, die iets te vieren hadden en dames te kort kwamen, – anders weet Roserl zich best met een grap door zo iets heen te slaan, maar vanavond moest ze opstaan, ze kon geen Kaffeehaus meer zien. Nu zit ze dan toch in het Esterhazypark, maar niet bij het hek waar Otto von Wernizek haar ontmoeten zou. Ze heeft voor haarzelf een eigen kleine plaats ontdekt in dit drukbevolkte stadsparkje en zit nu op het privé-vouwstoeltje, dat ze leende van de kioskjuffrouw, bijna geheel ver-

scholen tussen een groep lage acacia's.

Het is een onveilige plaats voor een jonge vrouw die zich wil voorbereiden tot een verstandig gesprek, want de golven honingzoete bedwelming die uit de acacia's stromen, drijven aan uit een wereld welke geen enkel verband houdt met menselijk redeneervermogen maar Roserl heeft onvoorzichtigerwijze dit geurig hoekje verkozen, omdat ze hier uitzicht heeft op het parkhek zonder zelf gezien te worden.

Feitelijk is het onnodig dat ze Otto nog spreekt, want ze weet nu wel heel zeker dat ze niet met hem mee zal gaan, vanavond niet en geen enkele avond van deze week. Maar ze wil hem toch zeggen waarom, en niet zo maar wegblijven, – hem niet hier laten staan en wachten, misschien tot laat in de avond, – dat is een onmogelijke gedachte, – ten slotte houdt hij blijkbaar nog altijd een beetje van haar. Nu zit ze dus in haar bebloesemde observatiepost en wacht tot ze hem zal zien. Het is gemakkelijker hem te ontmoeten als ze hem vooruit heeft zien naderkomen, zijn stap, zijn houding, zijn opgewekt gezicht al in zich heeft opgenomen, – ze herinnert zich haar zwakheid van deze morgen toen hij plotseling voor haar stond.

Maar hij komt niet. Haar handen met het zijden prulletje liggen al lang werkeloos in haar schoot, de klok heeft halftien geslagen, wel tien minuten geleden, en nog is hij niet in zicht. Roserl haalt diep adem, – nu is het helemaal goed dat ze niet aan het parkhek wacht. Doch tegelijk drukt de teleurstelling dof op haar hart, dat deze nalatigheid niet kon verwachten. De zwaarte van het vele dat ze hem deze avond zeggen, uitleggen wilde, opdat hij haar begrijpen en verontschuldigen zou, moet ze nu ongezegd in zichzelf blijven dragen. Het is zo wel heel moeilijk om op te staan en naar huis te gaan, –

haast onmogelijk om haar slaapkamer op te zoeken, daar naast die kraamkamer met de tevreden moeder en het kindje.

Om tien uur is het werkelijk haast donker, het borduurwerk heeft ze straks al in haar tas geduwd, nu staat ze op – ze kan ook niet meer tot de ingang van het park zien. Ze klapt het vouwstoeltje dicht en staat in de avondschemer heel alleen en verloren tussen de acacia-boeketten, die ondragelijk zoet hun weelderig bloemenleven uitademen. Dan zet ze, als een gestraft schoolkind met hangend hoofd het geleende stoeltje tegen de reeds lang gesloten kiosk en loopt langzaam naar de uitgang. In de Scheidekgassee staat tegen het parkhek een aardige grijze two-seater, – ja, dit is een avond om samen in zo'n vlug, lichtlopend wagentje de Wienerwald in te rijden. Roserl klemt haar lippen strak opeen – er is immers niemand om mee te rijden, – misschien, als Korngross haar procuratie geeft, zal ze zichzelf eens op een goedkoop wagentje tracteren...

Daar wordt ze hardhandig bij de arm gegrepen. Otto's donkergeworden ogen kijken op haar neer.

'Jij kwaje meid, mag je me zó laten wachten? Al die tijd zeker zitten kijken of ik wel voldoende de smoor in had!'

'Waar kom je vandaan?' vraagt Roserl geschrokken.

'Waar kom jij vandaan?' vraagt Otto met stemverheffing.

'Ik heb daar ergens in het park gezeten,' zegt Roserl, 'en gewacht of ik je aan zag komen, ik wou met je praten. Maar waar was je dan?'

'Ik zat hier in dit wagentje en heb geen oog van het parkhek afgehad. Om kwart over negen was ik er al, – ik kon dit ding huren tot morgen en ik dacht: als ze komt, neem ik haar mee de Wienerwald in.'

‘Otto,’ smeekt Roserl, – ‘ik moet met je praten.’

‘Ja,’ zegt Otto, ‘dat kennen we, – praten, je goddelijke tijd verpraten, dat willen jullie vrouwen nu eenmaal altijd, – maar zo ben jij vroeger nooit geweest. Had je me soms daar in dat tuintje de biecht willen afnemen?’

‘Otto,’ zegt Roserl, ‘je moet me toch eerst aanhoren.’ ‘Neen,’ antwoordt Otto, en laat eindelijk haar arm los, die hij al die tijd in zijn haast pijnlijke greep heeft gehouden. ‘Neen, ik hoef je niet aan te horen. Of je gaat mee, nu dadelijk, en zonder zwamrelaas, – of je gaat je eigen kant op naar huis. Je kunt een man niet laten wachten tot hij zijn nagels opvreet en dan verlangen dat hij een conferentie met je zal houden over de zin des levens. Of je houdt nog genoeg van me om te willen wat ik wil, – òf we zeggen Grüss Gott en je gaat kalm naar huis... Maar waarom ben je dan in godsnaam hier gekomen?’

Ach, en nu vraagt Roserl zich ook: ‘Waarom ben ik gekomen?’ – maar tegelijk weet ze het antwoord al, ‘omdat ik niet wegblijven kon.’ Zo is het, – het helpt ook niets of ze het weten wil, het heeft niets meer met weten te maken. Ze snikt een kort droog snikje en wrijft haar voorhoofd tegen Otto’s arm, verloren als een verdwaald hondje.

‘Kom,’ zegt hij en legt zijn arm over haar schouders, ‘– kom –’ en helpt haar in de wagen.

Natuurlijk speelt Paul Wolùk piano en zelfs nog iets beter dan men het van een violist verwachten zou, Maria heeft zich niet vergist. Hoe het haar is gelukt de jongen mee te krijgen uit zijn achterhuis, is haar zelf niet recht duidelijk. Wel ziet zij niets bijzonders in een spontane artistenvriendschap, zoals er dagelijks gesloten worden in elk kunstenaarsmilieu ter wereld, maar dat dit schuwe kind zich zo gedwee, zonder een woord van verzet, liet meenemen toen ze hem kwam afhalen, is niets minder dan een mirakel. – Zij weet ook niet dat de witte kat ligt te jongen onder Pauls divan al sinds zes uur in de namiddag.

Nu is het over tien en sedert acht uur is de bruiloft stijgende naar zijn hoogtpunt. De lampions schijnen juist voldoende van hun exotisch licht over de groene guirlanden om de Hausflur te veranderen in een intieme feestzaal, waar men elkaar niet al te zeer behoeft te onderscheiden om zich gezamenlijk aanwezig te weten. De feestelijke sfeer bindt de honderdkoppige familie tot een enkele vaagbewuste ondeelbaarheid, de trillingen van emotie en plezier zetten zich ongehinderd voort van persoon tot persoon, men knikt elkander toe, wrijft zich somwijlen van pret tegen zijn naaste buurman en pinkt dan weer een traan weg zonder te vragen wie het ziet. Het feest behoort aan allen, iedereen werkt toegewijd mee en doet het zijne. Vader en Moeder Hodl vormen het natuurlijke middelpunt, ze zijn aanwezig en iedereen kan daar zijn genoegen aan beleven. Als een vorstenpaar zetelen ze in hun versierde stoelen bovenop

een podium, dat niet eens zo heel wankel op schragen is gebouwd en met vlaggedoek is behangen. Het staat in het midden tegen de brede zijwand van de Hausflur. Ze kunnen dus alles en allen overzien en ook de kleinkinderen die versjes komen opzeggen of toepasselijke liederen te zingen hebben, worden op die verhoging voor hun publiek geplaatst. Er wordt daar door de jeugd menig benauwd ogenblik beleefd, – in een hoek naast het podium schuilen de slachtoffertjes bijeen, – ‘moet jij nog? moet jij nog?’ – maar als ze voor het gehoor staan en onder aanmoedigende knikjes een eindje op weg zijn geholpen, spuiten ze hun poëtische bijdragen op alsof er geen plankenkoorts bestaat. Na afloop krijgen ze een kus van hun grootmoeder en van Johannes Hodl een zwanzig-groschenstück, waarvoor ze zich een ijsje kunnen halen. Ja, want dat is ook een attractie, – een werkloos buurman met een ijskarretje heeft vergunning gekregen om aan de Hofdor zijn nering te drijven. Als er straks gedanst wordt, zal hij zeker een aardig centje verdienen, en daarbij kan Hodl toch ook niet de hele buurt van versnaperingen blijven voorzien.

Want ook de Luftbadgasse viert het feest opgewekt mee. Natuurlijk niet de verarmde deftigheid, die zich geneert deze buurt te bewonen, maar wel de kleine neringdoenden en allen die een genoeglijk moment aanvaarden zonder naar de herkomst te vragen. Buiten voor de twee wijdopengeslagen vleugeldeuren komen de voeten al in beweging bij ieder nummertje van het huisorkest, maar het ware dansen is het nog niet, dat komt pas als het voorprogramma zal zijn afgewerkt.

Maria Ritter heeft men aangehoord onder ademloze stilte, – so was Kunstvolles – dit gehoor kan best tegen een gemankeerde toon of onvoldoende adembeheersing, het apprecieert ten volle de Schwung waarmee de

oude dame het de geliefde aria's toezingt. Er zijn kenners onder, die haar nog in haar goede tijd hebben gehoord, — als ze hun ogen dichtdoen is er niet eens zo'n heel groot verschil met vroeger, — ze luisteren naar hun schone herinneringen en applaudisseren enthousiast van dankbaarheid. 't Is ook geen kleinigheid dat Maria Ritter daar staat te zingen in hun midden, Maria Ritter die als een gewoon mens feestviert met de hele buurt mee.

En ook Maria is gelukkig, ach, nog eenmaal volmaakt en onbeschrijfelijk gelukkig. Sinds jaren heeft ze dit niet meer genoten, — deze aanhankelijke, toegewijde aandacht waaraan ze zichzelf met al wat in haar is, mag geven. En als na Rosine's grote aria het applaus maar niet wil bedaren, en ze, als vroeger na haar schoonste triomfen, met twee uitgestoken armen blijft staan en wijst dat dit haar te machtig is, dat zij zichzelf tot tranen toe geroerd en dankbaar voelt, dan grijpt een ware geestdrift de Luftbadgasse en het gejuich neemt geen einde, tot Johannes Junior, de stilzwijgend aangewezen ceremoniemeester, alweer een kleine Resi op het podium zet. Het is Herr Bergmann's oudste en nu luistert men kalmgeworden, met toegeeflijkheid naar het kinderstemmetje, dat na Maria's prestaties aandoet als het kunsteloos geblaas van een lief lammetje.

Herr Bergmann heeft een vers gemaakt op de wijze van het Kaiserlied, waaraan hij nog steeds zijn hart heeft verpand, (indertijd werd hij afgekeurd voor de veld-dienst). Hij is vooral trots op zijn laatste couplet, dat hem zoveel hoofdbreken heeft gekost; de kleine Resi zingt het een tikje vals maar met kinderlijke overtuiging:

*Gott erhalt' euch, lieben Leute
Wohl noch manches, manches Jahr,*

*Denn wir feiern euch hier heute
Als ein goldnes Musterpaar
Wenn aus irdischem Gewimmel
Es auch endlich scheiden mag,
Öffnet sich ihm schon der Himmel
Freudvoll wie der heutge Tag.*

Grootmoeder Resi heeft een traan weggewist, ze is erg gevoelig voor toespelingen op het onbekend hierna-maals, dat iedere dag toch maar een dagje dichterbij komt. Maar de oude Hodl glimlacht, welja, waarom zou de hemel, waarheen hij zich na het onvermijdelijk vagevuur zo spoedig mogelijk denkt te begeven, minder plezierig zijn dan deze schone dag op deze zo aanvaardbare wereld? Het is helemaal nog niet zo'n gek idee, dat men daarboven een eeuwige gouden bruiloft zou mogen vieren met alle lieve verwanten, die men tijdens zijn leven zag heengaan of straks zal moeten achterlaten, en waarbij dan Onslieveheer zo nu en dan eens komt toekijken zoals Mijnheer Pastoor deze middag. Hij klapt nog eens extra voor de kleine Resi en schudt zijn blozende schoonzoon hartelijk de hand.

Maria Ritter heeft maar met een half oor naar het liedje geluisterd, – er hebben al zoveel kleintjes gezongen en daarbij is ze nog geheel doortrokken van de bevende emotie, die het langgemist contact met een luisterende schare mensen in haar heeft gewekt. Ze is nog altijd niet daarvan bekomen, haar wezen is vol van een wijde, stimulerende blijdschap. Tersluiks ziet ze naar Paul Wolùk, die met afwezige ogen op de toetsen zit te staren en in 't geheel niet merkt wat er om hem heen gebeurt. In haar overstromend medeleven voelt ze een diep verlangen, dat ook hij, die naar binnen gekeerde jongen, iets zal mogen ervaren van de vreugde des uit-
188

voerende kunstenaars. Ze klimt omlaag van het podium, legt haar hand op zijn arm en zegt: 'Paul, haal jij nu ook je viool en speel ze wat voor!'

'Hoe komt u daarbij?' vraagt Paul. Maria voelt hoe hij in elkaar krimpt en haar hand glijdt tot op zijn hand die kleine zachte trillertjes slaat uit de hoogste tonen. De hand ligt dadelijk stil, dan trekt ze de hare terug. 'Omdat je ze er zoveel plezier mee zou doen. – God jongen, als ik met mijn oude bas ze nog aan het luisteren kan krijgen, wat moet jij dan wel voor ze kunnen doen!'

'Ik verlang niets voor ze te doen,' bromt Paul Wolùk, 'ik heb hier een beetje geaccompanyeerd voor uw plezier, maar zo dadelijk pak ik mijn biezen.'

'Nee, niet doen!' roept Maria, 'je moet me straks nog begeleiden bij een paar Schubertliederen.' – Ze is niet van plan hem te laten gaan want dan ziet ze hem vanavond stellig niet terug. Er glijdt een slim lachje om haar lippen, ze wenkt Josefine. Ja, dat is een idee, ze zal zijn viool laten halen zonder verder te vragen, die viool ligt wel ergens te grijp in zijn kamer. Moederlijk-toegewijd ziet ze neer op zijn hoofd, dat zich alweer heeft gebogen over de toetsen, doch even later herneemt ze toch maar haar plaats op het podium. Nu wil het huisorkest weer eens een nummertje geven, de jongens spelen de 'schöne blaue Donau' wel voor de derde maal, maar dat hindert niet, het is hun bestmarcherend paradepaard en ze wiegen er dan ook overtuigend op heen en weer. Buiten danst men nu openlijk op het trottoir. Er zijn maar weinigen, die acht geven op twee donkergeklede mannen, die zojuist uit een auto zijn gestapt en tussen de groepen doorlaveren tot aan de achtertrap, die ze zonder omzien bestijgen. Ze hebben een paar woorden gewisseld met Franzl, die se-

cuur op de brandende lampions loopt te passen, dat is alles.

Vijf minuten later komen ze de trap weer af, ze moesten blijkbaar bij de Jonathans zijn, want Daniël loopt tussen hen in naar beneden.

Op hetzelfde ogenblik verschijnt Josefine met de ontvoerde vioolkist; achter de mannen aan dringt ze vooruit tot aan het podium maar daar blijft ze stokstijf staan en staart met grote ogen naar de vreemden, die zich met Daniël Jonathan verder hun weg banen door de Hausflur. 'Goeie genade,' fluistert Josefine en trekt Maria Ritter aan haar rok. Maria buigt zich omlaag.

'Wat is er aan de hand?' – 'Daar wordt er een opgebracht,' stottert Josefine, 'die jodenjongen van drie hoog.'

'Je bent stapel, mens!' lacht Maria, 'je hebt 'm om, – hoe kom je daarbij?' – 'Sst,' doet Josefine en haar angstig gezicht dooft subiet Maria's vrolijkheid – 'ik heb het zelf gezien, – kijkt u maar: een loopt er voor en een achter, zo kun je zijn handen niet zien, maar ik zag het terwijl ik achter ze liep, – hij heeft boeien om.' 'Jezus Maria,' fluistert de oude dame, 'wat zullen we nu beleven?' en tuurt in de rossige schemer van de Hausflur. Ook anderen schijnen iets gemerkt te hebben, er is bedwongen opwinding in de groep die met Johannes Junior vooruitdringt naar de deur, waar de drie mensen zijn verdwenen. Het nietsvermoedend mandoline-ensemble speelt echter vol animo verder en de oude Hodl slaat vurig de maat met zijn voet, dit is dan ook zijn meest geliefde wals, hij heeft die al gedanst op zijn groene bruiloft.

De schöne blaue Donau stroomt opgewekt voort, maar de paartjes die straks zo plezierig op het trottoir voorbij de Hoftor draaiden, zijn stil blijven staan. Dan is

het orkest aan zijn slotaccoorden toe en glimlacht afwach- tend, maar het applaus is mager, spontaan klettert het slechts in de nabijheid van het podium.

Opeens staat Maria rechtop naast de stoel van Herr Hodl. 'Een ogenblik attentie, dames en heren!' De mensen kijken op en om. 'Nu zal onze Meistergeiger, Herr Paul Wolùk iets ten beste geven. Herr Wolùk darf ich bitten?'

Paul ziet op van zijn pianootje. Van het podium wenkt Maria, en Paul haalt zijn schouders op. Maar hij kent Maria Ritter niet, Maria die tijdens de operabrand in Madrid bleef doorzingen terwijl men de coulissen al aan het natspuiten was. 'Hier is je viool!' roept Maria en zwaait met Paul's instrument, dat nooit een certificaat deelachtig kon worden maar dat hij liefheeft of het een Stradivarius was. 'Ben je bezeten?' roept Paul en springt op de verhoging 'blijf er af met je vingers.' Hij grijpt haar de viool uit handen, maar nu klettert het goedmoedig welkomstapplaus van de voorste rijen hem al tegemoet en Maria glimlacht triomfantelijk, – daar zit hij aan vast.

Geschrokken kijkt Paul Wolùk om en ziet geen uitkomst. Vater Hodl knikt hem dankbaar toe, de bruid zit al netjes rechtop en strijkt haar zijden rok glad. Het verdere publiek blijft in afwachtede houding, doch wisselt tevreden knikjes, – de Hodls hebben inderdaad uitgezocht divertissement te bieden. Wel staat aan de ingangspoort een gesticulerende groep om Johannes Junior, die overduidelijk om stilte moet verzoeken, maar dit is geen reden om niet alvast te beginnen. 'Spelen Wolùk,' fluistert Maria, 'spelen man, – straks zal ik je wel zeggen waarom.'

'Wat moet ik dan in godsnaam spelen?' vraagt Paul en legt vast zijn zakdoek in zijn hals. 'Komt er niet op

aan – voor mijn part het Heidenröslein, – als je maar speelt.’ ‘Vooruit dan maar,’ onderwerpt zich Paul, ‘maar dat zet ik je betaald, Frau Direktor.’

En nu speelt Paul voor de allereerste maal in zijn leven tussen volkomen vreemden op een volkomen onbekende plaats en speelt zo goed als hij alleen in zijn kamer dacht te kunnen spelen. Het lijkt niets op de verplichte leerlingconcerten van de Grazer Muziekschool, waar hij stuk voor stuk alle toehoorders kende en wist thuis te brengen met al hun menselijke feilen en onaangenaamheden. Er zijn hier ook geen leraren die iemand later superieur hun eigen onmacht weten in te peperen. Er is alleen een schemerige ruimte vol eenvoudige mensen, waaronder echter een groter aantal muziekgevoeligen dan in enige andere burgerbuurt ter wereld.

Paul Wolùk is inderdaad met het Heidenröslein begonnen, waarom ook niet? Hij heeft er een paar aardige variaties bij gefantaseerd. Het publiek knikt en glimlacht, – aardig is dat, de mensen schijnen er nog niet genoeg van te hebben. Nu probeert hij iets kunstzinnigers, – het is wel een grappig experiment om te zien hoever hij ze mee zal kunnen krijgen, – en de kleine Sonate van Corelli oogst warme, waarderende bijval. Nu waagt hij het met Bach, – de jongens van het mandoline-orkest luisteren met gebogen hoofden, dit is muziek, en Maria Ritter’s hart juicht. Maria’s kinderlijk hart juicht en vergeet spoedig, ze is Daniël Jonathan nu reeds volkomen vergeten. Ook de anderen hebben vergeten, aan de voordeur staren rijen gezichten naar binnen, het dankbaar applaus plant zich voort tot ver in de luisterende Luftbadgasse.

En dan legt Paul Wolùk zijn viool dichters aan zijn kin, sluit de ogen en speelt Mozart, zijn Mozart die hij lief heeft gehad vanaf het ogenblik dat zijn eerste leraar

hem de eerste Sonatinesatze liet spelen. Hij heeft die liefde trouw bewaard, zelfs door de beproeving van de gearrangeerde 'Klassische Stücke' heen, die hij moest spelen wijl men Mozart zo 'kinderlijk' vond. Kinderlijk? ja zoals de onnozele kinderen om Gods troon kinderlijk zijn, ontdaan van elke zwaarte, dalend en stijgend, wemelend en stralend in hemels licht. Paul Wolùk speelt het Adagio uit het a-dur concert, maar niet voor het publiek en niet eens voor zichzelf, – hij speelt alleen omdat de muziek wil voortvloeien, zich wil uitgieten van toon tot toon.

Maria Ritter geneert zich niet dat ze schreit van geluk, ze laat haar tranen lopen, glimlacht met natte wangen en denkt aan zakdoek noch poederdons. Dit is wel werkelijk en waarachtig muziek, ze ziet naar de vele gelukkige gezichten om zich heen en voelt troostrijk, dat zolang zulke muziek bestaat en mensen zó musiceren, haar geliefde wereld niet kan vergaan.

Nu opent Paul Wolùk de ogen, zijn wang laat de viool los. Het applaus zet in, zwelt aan, groeit tot een storm van uitingsdrift. Maria grijpt Paul's hand met de strijkstok, en Vater Hodl begint dankbaar te berichten hoe buitengewoon hij dit heeft gevonden. Maar nu is Paul Wolùk toch wezenlijk en onmiskenbaar tot zichzelf gekomen. Hij overziet de schare lawaaimakende burgermensen, – wat is dat? hoe komt hij hier zo te staan? – een pijnlijke siddering trekt over zijn bleek gezicht, dan fronst hij zijn wenkbrauwen. Hij bergt haastig zijn viool in de kist en springt opzij van het podium af.

'Laat je toch bedanken, domme jongen!' roept Maria hem toe, maar hij dringt zich tussen de nog luid applaudisserende mensen heen.

Daar staat hij plotseling voor een onwrikbaar stootblok.

Een lange man van onmiskenbaar Yankeetype duwt zijn glimlachende persoon tegen Paul aan, slaat hem met twee handen op de schouders en roept overtuigd:

‘That was fine my boy, you made quite a hit, – what’s your name?’ Het is mr. Haymaker, die zijns ondanks door zijn vriend Hunter is meegesleept en nu al een kwartier aan de Hoftor heeft staan luisteren, terwijl zijn metgezel zich naar de woning der Wernizeks heeft begeven. Hij is werkelijk en eerlijk enthousiast, want tenslotte is hij, met al zijn commerciële dirigentenuiterlijkheid, toch capabel genoeg om iets goeds te waarderen. Ook heeft zijn practisch brein al een vergelijking gemaakt tussen het spel van deze jongen en van zijn duurbetaalde Italiaanse concertmeester.

‘Now where are you going?’ vraagt Haymaker, want Paul heeft, als een insect dat men de weg verspert, met hernieuwde energie de tegenovergestelde richting ingeslagen. Ook daar echter vindt hij na drie passen de nog veel energieke Haymaker tegenover zich.

‘Don’t be a fool,’ zegt deze, nog altijd opgewekt glimlachend, maar Paul vloekt binnensmonds en plant zo welgemeend zijn elleboog in Haymakers maag, dat de Amerikaan naar adem hapt en Paul gelegenheid krijgt door de achterdeur in zijn donkere grafsteenwildernis te verdwijnen. Hier komt bij avond niemand dan hijzelf zonder blauwe plekken doorheen. ‘Vlieg op, stikken jullie met z’n allen,’ wenst hij halffluid, dan voelt hij met opgetrokken knieën zijn weg terug naar het paviljoen, – en vindt zowaar de witte poes met vier schoongelikte cypere jongen geïnstalleerd op een blad muziekpapier. Ze miauwt hem tegemoet en dus schenkt hij onverwijld zijn melkvoorraad op een bord, daarna schopt hij zijn schoenen uit en beziet aandachtig de natte piekerig kleintjes.

Een bleek dametje van onbepaalde leeftijd heeft mr. Hunter in correct Engels meegedeeld, dat Graf Wernitzek niet thuis is, ook zeker vanavond niet meer zal terugkomen en dat ze niet weet waarheen hij is gegaan. Mr. Hunter is gechoqueerd, – wat doet de vent erom te liegen? – en in zijn hart is hij zeer naijverig op Otto, die zo goed de weg weet in Wenen.

Als hij na zijn langdurige ondervraging weer beneden komt, vindt hij Haymaker in conferentie met de aftandse zangeres, aan wie hij deze middag werd voorgesteld. ‘Ga mee Haymaker,’ zegt mr. Hunter met volkomen voorbijzien van Maria’s aanwezigheid, ‘je vriend is er niet, – die is waarachtig de eerste avond al op stap.’ – ‘Shut up!’ beveelt Haymaker en verdiept zich opnieuw in zijn besprekingen.

‘Ik wil het wel proberen,’ zegt eindelijk Maria, ‘maar ik zou u aanraden om tot morgen te wachten.’

‘But my dear lady, morgen ben ik de hele dag bezet, – ik ben official, ik moet bij die competitie zijn, – och u weet toch wel, in het Konzerthaus.’

Maria glimlacht, ze weet inderdaad wat hij bedoelt. Niet tevreden met het schoonheidsconcoure der Wiener mannequins, brengt het Festwochenkommittee nu ook de jonge musici aller landen tegen elkaar in het strijdperk. Het vorig jaar hebben een Pools pianist en een Salzburger violist de prijs veroverd, men heeft later niet meer van hen gehoord.

‘Op uw eigen verantwoording dan,’ zegt Maria. ‘Maar we moeten licht meenemen om bij hem te komen, anders breken we onze nek.’ – ‘All right!’ en Haymaker breekt voorzichtig een dennetak met lampion uit de versiering. Franzl ziet het niet eens, het bal is nu definitief op gang en hij wil toch wel eens een toertje draaien met zijn kleine mollige vrouwtje.

‘Vooruit dan maar,’ zegt Maria en wijst de weg door de achterdeur. Hunter, die zijn vriend niet uit het oog wenst te verliezen, sluit zich bij hen aan. Het is hem maar matig aangenaam in de donkere avond rond te tasten op een plek, die hij wel voor een verlaten kerkhof moet aanzien, maar hij heeft zich eenmaal in de stroom geworpen toen hij Cleveland verliet en laat zich nu stoïcijns en stilzwijgend voeren naar de plaats waar hij zal aanspoelen.

Paul Wolùk heeft natuurlijk gehoord dat zich indringers op zijn erf bevinden, men loopt met zijn drieën niet geruisloos over dit geaccidenteerd terrein. Hij heeft dadelijk met krachtsinspanning de roestige sleutel van het paviljoenspoortje omgedraaid en spiedt nu om het vensterkozijn naar de komenden. ‘Madame Butterfly,’ meesmuilt hij, als hij de gezette Maria met haar lampion in de ene en haar opgeschorte robe in de andere hand om de grafstenen ziet springen, en amuseert zich zeer met zijn eigen vondst. O ja, Paul Wolùk is zichzelf nog altijd het beste gezelschap dat hij vinden kan.

Maria heeft tegen het deurtje geduwd, natuurlijk is het gesloten, ze verwachtte ook niet anders. Nu heft ze de smeedijzeren klopper omhoog, die zeer onwelluidend piept en knarst, dan laat ze hem vallen. De onverwacht luide slag trilt door het huisje en verschrikt haar zelf, ze trekt haar wenkbrauwen op en ziet weifelend mr. Haymaker aan. Maar deze knikt tevreden, – het geluid moet een stervende overeindzetten dus zeker een jong musicus.

Er wordt echter niet opengedaan. Haymaker laat een tweede maal de klopper vallen, nog gewelddadiger dan Maria. Daarna schijnt men binnen iets om te stoten maar de deur blijft dicht. Haymaker haalt zijn schouders op en gaat de ramen inspecteren.

Binnen staat Paul Wolùk voor zijn wastafeltje en probeert met trillende vingers zijn ogen vol te stoppen met stukjes spons. Hij wil en zal de over hem komende ramp ontgaan, – als ze zijn woning inrammeien, gaat hij doodliggen, ze zullen geen woord uit hem krijgen. En als troostend vooruitzicht belooft hij zich, dat hij morgen aan de dag naar een nieuw verblijf uit zal zien, – er moet hier in Wenen toch nog wel een plaats te vinden zijn waar men geen medemuzikanten ontmoet – al is 't ook een naaktloperskolonie. Hij blijft star rechtop staan voor zijn wastafel, ook als het huisje nogmaals en nogmaals siddert, nu onder de hand van mr. Hunter, die toch eindelijk naar bed wil.

Onderwijl heeft mr. Haymaker al enige malen op de vensters getikt en dat wordt Maria toch te bar. 'Kom,' zegt ze, 'u ziet dat we geen succes hebben, laten we maar terug gaan.' Ze voelt zich zeer schuldig, maar Haymaker, die niet voor niemandal the Boss is van een Amerikaans symphonieorkest, kan zijn machtsbewustzijn dit affront niet aandoen. Wat duivel, als hij toch de kans heeft een goed violist te ontdekken, laat hij zich maar niet zo de wet stellen! Dus klopt hij nog eens energiek tegen een ruit, maar mr. Hunter die volop genoeg heeft van het wachten, weet beter raad. Hij wringt zijn zakmes onder de meest wrakke spanjolet en licht die inderdaad heel gemakkelijk uit het oude hout; nu is het nog maar een kleine moeite het raam te openen. Mr. Haymaker steekt zijn hoofd al naar voren in de gemaakte bres, maar op dat moment heeft Paul ten einde raad zijn waskom gepakt en zwiept giftig de inhoud naar het venster. Mr. Haymaker deinst achteruit. Dit is het toppunt. Er is niet veel waar een Amerikaan voor opzijaat, maar voor een golf onwelriekend waswater uit een Weense achterbuurt mag een gelovig hygiënist tenslotte met ere

wijken. Dus schudt hij zijn overhoosde jasje af, wist met twee zakdoeken over gezicht en haren, grijpt Maria de lampion uit handen en vangt de terugtocht aan. 'Auf Wiedersehn,' zegt Maria beleefd als ze eindelijk met z'n drieën in de Luftbadgasse staan, 'zie ik u misschien nog eens dezer dagen?' – 'Reken maar,' keft Haymaker, 'morgen lig ik met een pestilente infectie in het ziekenhuis. Maar al blijf ik gezond, – die violist van u mogen ze hier in Wenen houden, ik neem geen maniak in mijn orkest, al was het de grootste artist van de wereld.' – 'Dat vreesde ik al,' zegt Maria. 'U komt van Cleveland, nietwaar?' Haymaker ziet haar onderzoekend aan, maar aangezien men met een dame geen ruzie maakt, buigt hij haastig en verwijdert zich met mr. Hunter, die niet eens zijn hoed heeft afgenomen. 'Als ze nu aan de Stiege maar een paar blauwe schenen halen,' wenst Maria wraakzuchtig. Maar dan staat ze wel vijf minuten lang heel stil in de lauwe avond en ziet omhoog naar de sterrenhemel, die zelfs vanuit deze stadskloof nog zichtbaar is. Sterren zijn zeer hoog en zeer onbereikbaar, Maria voelt zich klein. Als ze lang genoeg omhoog heeft gezien treft haar de merkwaardige gedachte: 'misschien heeft Paul Wolùk toch gelijk.'

Ook boven de Wienerwald staan de sterren hoog en onbereikbaar. Maar wie de grote weg laat liggen en langs de kleine stijgende paden doordringt tussen het geboomte, verliest de sterren uit het oog, hij gaat over dik zacht mos onder een laaghangend bladerdak, dat de aarde van de hemel afschut en waaronder de vochtige bosadem wasemend blijft hangen.

Otto heeft een arm om Roserl's heupen gelegd en helpt haar omhoog langs de helling; hij dringt dieper en dieper in het donkere, nog warme bos, waarvan de geur hem prikkelt tot een lichte dronkenschap. Een andere vrouw zou hij stellig niet durven meenemen op een dergelijk zigeuneravontuur, — maar met Roserl mag alles. 'Is het hier zacht genoeg, kind?' vraagt hij, als hij langs de grond een week terugverende varenplek heeft gevonden. Hij kan haar niet zien, alleen raden, nu knielt hij naast haar neer en tast naar haar met bevende handen. 'Wil je me nog? Ben je nog van mij? — Geef antwoord schat.' Maar er is geen ander antwoord dan haar twee armen, die zich vast om zijn hals leggen en zijn hoofd omlaag houden, — dan zucht hij diep, haast pijnlijk diep, — laat zich los, — en is thuis, eindelijk eindelijk thuis.

'Huil je liefste?'

Er is geen antwoord. Otto strijkt met zijn vlakke hand langs haar ogen, de hand wordt vochtig. 'Waarom huil je, alles was toch goed?'

'Alles is nog goed,' zegt Roserl. Het is geen liefdeleugen,

ze is gelukkig, onzegbaar gelukkig, zo vervuld en dankbaar bevredigd, dat haar ogen vochtig werden om deze overstelpende blijdschap. 'Misschien hilde ik wel omdat dit niet zo blijven kan,' zegt Roserl en legt Otto's hand dichters om haar borst, ze voegt zich vast aan zijn warmte en fluistert: 'wees maar niet boos dat ik het zeg, — straks dacht ik er ook niet aan, maar nu weet ik het weer.'

'Waar zit het dan?' vraagt Otto, 'kom hier kleintje, dat zoen ik wel weer weg.' Zijn mond zoekt haar mond, zijn armen omvatten haar opnieuw met teder geweld, — tot haar lichaam zich ontspant tegen het zijne, en hij voelt dat ze niet meer behoeft te denken.

Hoe vertrouwend en schuldeloos wordt het menschenlichaam, dat zichzelf durft verlaten om een te worden met het andere, — zo schuldeloos, dat het van de hoogste lust weer kinderlijk kan wegzinken in de weerloze gezamenlijke slaap. Het is de vrouw die het eerst terugkeert tot zichzelf, ze daalt uit een wonderbaar blijde droom in een dieper verheugende werkelijkheid: tegen haar schouder ligt zijn hoofd gebed in haar arm, zo overgegeven in volledige rust, dat haar droom zich voortzetten kan aan zijn zijde. Lang ligt ze zo en luistert naar zijn slapende ademhaling, geheel verzonken in het allesdoordringend geluksgevoel van zijn nabijheid. Dieper en zoeter dan ooit tevoren ervaart ze de aanwezigheid van de geliefde, roerloos geniet ze iedere lichte beweging van zijn tegen haar rustende leden. Om haar heen weven de kleine bosgeluiden een bewegelijk net over de diepe nachtstilte en ze glimlacht tegen de onzichtbare leventjes die zich roeren tussen de ritselende blaren en onder het mosdek. Een late nachtegaal zendt een enkele trillende toon door het duister, de toon blijft zoekend en onbeantwoord smachten, dan rolt in de verte

de klokkende keelslag die het antwoord brengt. Roserl's glimlach wordt dieper bij de zwellende weelde van dit volkomen uur.

Maar nu rijst de maan en strooit bevende glanzen tussen de takken, een lichtglimp treft de slapende man. Hij slaat zijn ogen op en ziet in het warmgetint gezichtje van de jonge vrouw naast hem, haar ogen dragen nog de donkere gloed, die hij erin wakker riep. De impuls om haar weldoend-vrouwelijk wezen nog eenmaal tot zich te nemen, ebt weer weg, hij strekt zich omhoog en neemt haar hoofd tussen zijn handen.

'Nu zie ik je pas goed, Rosamündchen. Hoe kom je toch zo mooi?'

Roserl haalt een schouder op, ze wil liever niet praten. Maar Otto, die met zijn vinger de lijn van haar kleine fijne oorschelp volgt tot aan het zachte oorlapje, gaat verder: 'Weet je, dat je mooier bent dan alle Komtessen bij elkander? En nog wel zonder blauw bloed.' 'Dat denk je maar,' zegt Roserl, en legt haar hand over zijn hand, die zich gewonnen geeft en stil blijft liggen. 'Mijn overgrootmoeder was nog een lijfeigene en mijn grootvader was even mooi en kaarsrecht als de oude baron, die heb ik allebei gekend. Ze leken op elkaar als twee droppels water. – Neen jongen, er is veel meer blauw bloed in de wereld dan je denkt, – daarom heb ik er ook niet zoveel respect voor als jij.'

'Ik heb er geen respect voor,' verdedigt zich Otto, 'ik vind alleen dat het enige verplichtingen oplegt. – Ach wat, laten we niet zwammen, Rosamündchen, ik heb het nu eenmaal. Geef me nog één zoen, schat, en laten we zien dat we ergens onder dak komen.'

Nu hebben ze de woudzoom verlaten, de donkere, suizende kruinen liggen achter hen, voor hen uit voert

het dalende wegje tussen grasland omlaag. Een eindje terzijde glimt een vuur en het maanlicht schijnt op een paar witte vlekken. – ‘Kampeeders?’ vraagt Roserl, – ‘we zullen eens gaan zien,’ zegt Otto. Hij kan nu eenmaal geen enkel aantrekkelijk verschijnsel voorbijgaan als hij de tijd heeft om het op zijn gemak te bekijken.

De kampeeders blijken studenten te zijn, zes jongelui van diverse nationaliteit, die in Wenen studeren maar door de gedwongen sluiting der universiteit onverwachts vakantie hebben gekregen. Ze moeten niets van relletjes hebben en wachten dus, al kamperende, normaler tijden af. Er zijn Italianen, een Argentijn, een negerhalfbloed, een lange Noor en zowaar ook een Chineesje, dat met precieuzen gebaartjes een stoeltje gaat uitvouwen voor Roserl, die geïnteresseerd naar het kampvuurtje staat te kijken.

‘U maakt ook muziek,’ zegt Otto en wijst op de banjo van de neger.

‘Ja,’ zegt de Noor, ‘hebt u ons daarstraks niet gehoord? We hebben ons hele repertoire afgezongen.’

Otto glimlacht naar Roserl. – ‘Vreemd – neen, we hebben niets gehoord, – maar we willen best een beetje blijven luisteren, ’t is te warm om al naar binnen te gaan.’ – ‘Hè ja, volksliedjes!’ zegt Roserl.

‘Vooruit dan maar,’ commandeert de Noor, hij is blijkbaar in geestdrift over Roserl’s tegenwoordigheid. En nu zingen ze, om de beurt. Het melancholiek neusgekluid van het Chineesje wordt gevolgd door de werkelijk mooie tenor van een Italiaan, dan zingt de Noor een paar boerse wijsjes en danst er zelfs bij met forse sprongen en kniebuigingen. Wie daartoe in staat is, zingt mee, het is werkelijk heel aardig, maar dan herinnert Otto zich, dat de hem toevertrouwde twoseater nog al-

tijd ergens beneden geparkeerd staat zonder toezicht. 'We moeten naar huis,' zegt hij en staat op uit de kring voor de tent, 'hartelijk dank heren!'

'Neen dat gaat niet,' verklaart de Noor. 'U hebt ons beste nummer nog niet gehoord, dat mag mevrouw be-
slist niet verzuimen. – Kom op Johnny, nu ben jij aan de beurt.'

De negerhalfbloed, die tot nu toe zonder een woord te zeggen, op zijn hurken naar het vuur heeft zitten kijken, legt gedwee zijn banjo tussen de knieën en preludeert; het haperend getokkel klinkt dun en weemoedig over het weitje. Dan zingt hij met zijn weke, wat hese bariton de langademige, wonderlijk melodieuze wijzen, waarvan Otto nooit begrepen heeft hoe men ze spirituals noemen kan. 'Dat past hier niet,' denkt Roserl, dat hoort niet bij een wei met margrietten en maneschijn, dat hoort bij water, een groot water,' en dan zingt de jongen ook al het lied van de Swanee River. Eerst hebben er nog een paar meegezongen, dan vallen, een voor een, de vreemde stemmen af, ze passen niet, de klank vermengt zich niet met de andere klank. Alleen deze diepe, wat hese stem kan de negerliedjes zingen, – ze zoekt, vol heimwee, langs even geneuriede refreinen, en rijgt dan strofe na strofe en lied na lied aaneen tot een lang donker snoer. 'He's gone where the good niggers go,' klaagt de stem, o, zonder sentimenteel te worden, ze klaagt omdat ze klagen moet, omdat ze verlangt naar iets dat verloren is: zo huilt een hond in de kennel, waar hij zit opgesloten. Het is zeer navrant de bijna-zwarte jongen, die toch zo Europees gekleed gaat in zijn polohemd en plusfour, bij de flikkeringen van het kampvuur te horen verlangen naar een hemels vaderland, in plaats van het aardse, dat hij niet meer kan vinden.

‘Dit is toch een onzinnige wereld,’ zegt Otto, als hij eindelijk, met Roserl in zijn arm, langs het kronkelwegje verder afdaalt naar de zijweg. ‘Hier zit de nikker in een vreemd continent en wenst zich terug tussen zijn eigen mensen, – en over een paar weken moet ik daarginds verlangen naar datzelfde grasveldje waar hij zich zo melancholiek voelt. ’t Is finaal in de war, Rosamündchen, we hebben stuivertje-wisselen gespeeld en zijn allemaal tegelijk van onze plaatsen gelopen. Eigenlijk is er in de hele wereld nog maar één plaatsje voor me, – dicht tegen jou aan, lieverd.’

De schijnwerper voor het Schlosshotel Cobenzl is plotseling weer aangeflitst, hoewel de hallok al half twaalf heeft gemeld na zijn zangerige Westminstermelodie. De nachtportier heeft zich naar het bordes gehaast en ziet van een discrete afstand hoe een allerliefste jonge vrouw door een rijzige Kavalier uit een grijze two-seater wordt getild. Als het vrouwtje voorzichtig is neergezet, schiet hij toe om de bagage in ontvangst te nemen. ‘Geen bagage,’ zegt Otto von Wernizek. De portier trekt een wenkbrauw op. ‘Wat wenst mijnheer?’ ‘Een mooie kamer aan de voorzij.’

Nu trekt de portier een tweede, zeer bedenkelijke wenkbrauw omhoog. ‘Maar dat gaat niet, mijnheer, alles bezet, Rotary Congress, mijnheer.’

‘Zo, gaan de Amerikanen tegenwoordig voor?’ vraagt Otto en richt zich op in zijn volle aristocratische lengte. De portier taxeert hem met een peinzend oog, hij ziet een grote kans dat deze landgenoot, blijkbaar en bonne fortune, meer zal afschuiven dan een krenterig Amerikaan; hotelportiers namelijk, zijn bekend met het feit dat royale Amerikanen slechts bestaan in het brein der blijspelschrijvers. Hij gaat de hall binnen en Otto wan-

delt achter hem aan.

‘Hoe is de naam, mijnheer?’ vraagt hij en schuift het gastenboek naar voren. ‘Geef op,’ zegt Otto en schrijft met zijn meest representatieve steilschrift: Otto von Wernizek-Bolnany und Gemahlin.

De bleke nachtportier vouwt bijkans dubbel. Nu de gast zich op deze wijze heeft ingeschreven, is hij zeker van zijn beloning, bagage of geen bagage. ‘Misschien heb ik toch nog een kamer aan de voorzij, Herr Graf, ik wil nog eens even kijken.’ – ‘Welja, kijk maar eens,’ zegt Otto, ‘ik rijd vast de wagen in de garage.’

Als hij terugkomt, wacht Roserl op een van de halbanken, ze zit zo in gedachten dat ze hem niet eens hoort komen, daarom steekt hij zijn arm onder de hare en zet haar overeind; als alle mannen verlangt hij de eerste plaats in de belangstelling der vrouw die met hem samen is. Arm in arm met haar steekt hij de hal over, maar dan blijft ze staan en wijst op het gastenboek. ‘Wat heb je nu weer uitgehaald?’ vraagt ze. ‘Aha, je hebt gesnuffeld terwijl ik weg was,’ zegt Otto en glimlacht. ‘Lieverd, dacht je dat we over twaalfen een kamer in Schloss Cobenzl kregen als je niet mijn Gemahlin was?’ Roserl zwijgt.

Nu komt de nachtportier terug met een sleutel. ‘Ik heb helaas niets meer vrij op de eerste verdieping. Maar op de tweede heb ik nog een prachtkamer, schitterend uitzicht over de stad.’

‘Juist,’ zegt Otto, ‘dat wist ik wel. En avant la musique.’ Een Weens nachtportier behoeft geen Frans te kennen, maar hij moet weten dat de aristocratie gaarne Frans spreekt. Deze functionaris is tevreden met Otto’s blijk van distinctie in verband met zijn verder voorkomen. Wat de dame betreft, die maakt een goede, hoewel niet geheel correcte indruk, aan haar rok hechten nog een

paar droge sprietjes en mosplantjes, – maar zelfs een grafelijk paar kan in de Wienerwald een malle bui hebben, de nachtportier is een gemoedelijk man. Voorlopig brengt hij de gasten naar hun kamer, ontvangt zonder overdreven dankbaarheid een vijfschillingbiljet en wenst goedenacht.

‘Otto,’ zegt Roserl en ziet rond, ‘hoe kom je aan Schloss Cobenzl, – dat is toch veel en veel te duur!’

‘Voor deze ene keer niet, Rosamündchen, ik heb altijd al zo’n atavistisch gevoel gehad dat ik je mee naar mijn slot wilde voeren, ‘er hob das Mägdlein im Sattel,’ – daarom ben ik er nu zeker zo blij met je op deze historische plek.’

‘Onzin!’ zegt Roserl en gooit haar mutsje op tafel. ‘Schloss Coblenz is geen historische plek, het is een hotel.’ ‘Graf Philipp von Cobenzl, dat was de grootvader van mijn grootmoeder, stichtte zijn Palais temidden van dit schone park en overleed er in 1810,’ leraart Otto. ‘Je kunt het zelfs in iedere Baedeker lezen. Ga mee, Frau Gemahlin, dan zullen we zien of hij een aardig puntje heeft uitgezocht.’

Door de balcondeuren strijkt de zoele nachtwind, het is een verrassing na de zomers-onbewogen atmosfeer van de Wienerwald. Otto is naar buiten gestapt en slaat twee handen om de balustrade. De hemel staat zeer hoog en blinkendwit van maneschijn boven de beboste hellingen, die aan zijn voeten verglijden tot de vlakke, waarin de stad ligt uitgebreid. Wijngaarden en korenvelden vormen de overgang, ze liggen in het witte maanlicht als donkere en helle vierkanten tegen de heuvels gespreid, het oog kan de late voetganger volgen langs hun rand. Otto buigt zich voorover, vlak beneden hem liggen de terrassen omzoomd met rode klimroos. ‘Die terrassen moeten nog uit Philipp’s tijd zijn,’ denkt

hij, en voelt zich plotseling zeer trots op hun sprookjesachtige schoonheid, – dan lacht hij geamuseerd om zijn grootheidswaan. ‘Kom dan toch, Rosamündchen,’ roept hij naar binnen, en als Roserl komt, slaat hij zijn arm om haar schouders. ‘Kijk eens liefste, hier leg ik mijn bossen en akkers en al mijn bezittingen aan je adorabele voetjes.’ Hij wijst langs de horizon met weids theatraal gebaar, en kust dan op het onverwachtst zijn geliefde plekje in Roserl’s hals.

Roserl heeft haar hoofd tegen zijn arm geleund zonder iets te zeggen en Otto legt zijn wang voorzichtig tegen haar slaap met de zijden haargolf. Hij kust zachtjes en met aandacht haar voorhoofd, omwindt het met tedere aanrakingen, maar ze blijft stil, uit geen enkel woord. Het is een onbekende ervaring, dat ze zo stil kan zijn als deze avond, hij heeft jarenlang de herinnering aan haar kwetterende jongemeisjesstem in de oren gehad. Maar in haar stilte is ze hem toch heel lief, dierbaarder nog dan ze ooit is geweest, er ligt een zo moederlijke toegeeflijkheid in haar wezen, dat hij plotseling al zijn tederheden als jongensachtig ontoereikend ervaart.

En dan bemerkt hij meteen, hoe hij zelfs nu nog niet zeker van haar is, hij heeft haar in zijn armen gehad, ja, maar daarna heeft ze zich teruggenomen. Nu is ze weer zichzelf, een mens met eigen heimelijkheden, haar wezen heeft zich opnieuw gewikkeld in de zachte ernst die hem aantrekt en verwacht tegelijk. Maar hij wil zich niet verward gevoelen, daarom spant hij zich in om deze ernst, deze wijze, berustende zachtheid te overwinnen, hij wil niet dat ze wijs zal zijn, hij wil haar horen lachen en zelf meelachen, – hij wil vrolijk zijn, zoals vroeger, gelukkig zijn, zes dagen lang, – dat moet toch kunnen, – en dan verder zien.

‘Zie toch eens, Rosamündchen, – daar hebben ze be-

neden zowaar de stad voor ons geïllumineerd, ze hebben alle lichtjes aangestoken langs alle straten. Nu moet jij zeggen wat je ziet, kleintje. – Wat is die halve cirkel, ginds?’

‘Dat is de Ring.’ Roserl volgt gehoorzaam zijn wijzen-de vinger. ‘En daarachter heb je de Praterstern en hier vlakbij is natuurlijk de Grinzingerstrasse, – en daar? dat is de maan die in de Donau schijnt, maar verderop is de Reichsbrücke.’

‘Zo,’ zegt Otto, ‘dat is niet kwaad voor een geboren Hongaarse. Maar wat is nu dat rode lichtje, helemaal rechts?’

‘Het Westbahnhof?’ twijfelt Roserl.

‘Nee, domme meid, dat zijn de lichtreclames van Korngross, – dat mocht je waarachtig wel weten.’

‘Maar dat kan niet, die zijn immers reusachtig groot!’

‘Ja, maar hiervandaan zijn ze miniem klein. En daarachter, helemaal in de diepte ligt de Luftbadgasse, die kun je natuurlijk niet zien. En daar horen we eigenlijk thuis, maar nu staan we lekker op de tinnen van mijn kasteel. – Lach eens meisje!’

‘Otto,’ Roserl strijkt verontschuldigend over de hand die om haar schouder ligt, ‘Otto ik kan niet zo gemakkelijk meer lachen, heus, ik geloof dat ik te oud ben geworden, te oud voor spelletjes. Ik kan niet goed meer meedoen, ik zie althijddoor dat het spelletjes zijn. Alle mensen moeten wel eens ophouden met spelen, denk ik, de een een beetje vroeger en de andere later. – Liefste, ik ben blij dat ik nog eens bij je mocht wezen, ik ben toch heel blij dat je me vanavond hebt meege-nomen, – maar ik kan er geen spelletje meer van maken, ik voel veel te goed dat ik op de tinnen van een luchtkasteel sta.’

‘Dat is niet waar!’ roept Otto en frons zijn wenkbrau-

wen, 'dat mag je niet zeggen, – nu goed, ik weet wel dat ik daarnet flauwe kul stond te produceren, maar toen je straks bij me lag, was dat geen spelletje en geen luchtkasteel, dat was echt, en al ben ik er over een paar dagen niet meer, dan blijft het toch even echt en niemand kan het ons meer afnemen!'

'Neen, dat is juist. Ik zal eraan denken en blijven denken en nog veel eenzamer zijn. – Otto –, 'Roserl heeft haar gezicht in zijn borst gedrukt, haar twee armen omvatten hem, dicht, dicht, er is een wanhopige wil in haar greep. 'Otto ik kan niet meer alleen blijven, jij hebt eenmaal een vrouw van me gemaakt, nu is er niemand anders die nog iets voor me kan zijn, – dat weet ik – ik heb alles doorgemaakt – als je weg bent, heb ik geen toekomst meer. Weet je nog wat je zei die laatste keer? – je zei: ik wil je niet in de weg staan, je moet trouwen en een man hebben en kinderen. Otto, dat bestaat niet meer voor mij, je zult altijd in de weg blijven staan, – er is maar één man voor me en voor hem wil ik de kinderen desnoods wel opgeven. – Otto, je moet me meenemen, deze keer moet je me meenemen, ik kan niet meer zo alleen zijn.'

'Ik heb je niets aan te bieden,' zegt Otto en richt zich rechtop in verweer. Aan haar greep voelt hij, hoe angstig ze zijn antwoord wacht, maar koppig keren in zijn hersenen woord voor woord als de overwegingen terug, die hij zich vroeger zo herhaaldelijk heeft voorgehouden. 'Ik kan je niet meenemen, ik ben geen dag zeker, dat ik de volgende morgen voor je kan zorgen. Zo was het en zo is het nog, dat weet je. En je weet ook dat je hier wel een toekomst hebt, – bij Korngross.'

'Je wilt me niet begrijpen,' zucht Roserl en laat hem los. 'Je wilt me niet begrijpen, omdat je te trots bent. Jij vindt dat het niet fair is om me mee te nemen, maar

dat is alleen een woord. In werkelijkheid past het niet bij jouw begrip van eer om van een vrouw iets aan te nemen dat je niet terug kunt geven. Maar dat komt omdat je niet begrijpt wat geven en nemen is voor een vrouw, omdat je altijd nog een grote domme jongen bent gebleven, die vraagt wat mag en wat niet mag. Als je me hier alleen laat, met of zonder Korngross, heb ik geen toekomst meer, ik, Rosita Goldös, die je daarstraks in je armen hebt gehouden. De hoofdcassière van Korngross zal wel procuratie krijgen, geloof dat gerust, maar dat is geen echte vrouw, die heb je niet wakker gezoend toen ze twintig was. Maar Rosita moet mee, hoor je, die houdt dat goeie leven van Fräulein Goldös niet uit, al kan ze heel Korngross leegkopen, – die moet je meenemen. – God, ik wil voor je koken en boenen en je goed verstellen, – en het is toch ook niet uitgesloten dat ik daarginds nog eens een baantje krijg – maar ik wil niet meer alleen blijven, nu kan het niet meer.’

‘Daarom wou je dus niet mee vanavond,’ zegt Otto. Hij moet slikken, er is een vreemde droogte in zijn keel. ‘Neem me niet kwalijk Roserl, – dit had ik werkelijk niet begrepen, – anders had ik je misschien niet eens durven opzoeken. Je hebt gelijk, nu kunnen we geen spelletjes meer spelen, nu moet ik wel weggaan, – maar vannacht moeten we nog bij elkaar blijven, dat kan nu eenmaal niet anders.’

Hij heeft zacht, haast fluisterend gesproken; nu voelt hij, hoe ze zich terugtrekt, ze doet een stap terzij naar de balustrade en hij waagt het niet naar haar te kijken. Maar hij weet dat hij niet anders kan. ‘Ik mag niet,’ denkt hij, ‘ik mag haar niet meenemen als mijn voetveeg, ik kan me niet laten bedienen en verzorgen door een vrouw die ik niet trouwen wil. En trouwen

mag ik haar niet, ik ben de laatste, – ik mag niet alles te niet doen wat al die anderen, vóór mij, hebben hooggehouden, daar heb ik het recht niet toe, dat is onmogelijk – onmogelijk.’ Hij hangt zich aan het woord, drukt het in zijn begrip, – het is onmogelijk om haar te trouwen en even onmogelijk om haar te misbruiken, het mag niet. Men moet blijven weten wat mag en niet mag.

‘Je had haar helemaal niet meer mogen opzoeken, na al wat er is gebeurd en wat je indertijd hebt gezegd!’ Op het onverwachtst overvalt hem zijn geweten met deze beschamende opmerking en weigert zonder pardon zich te laten sussen. Inderdaad is het hem nu onbegrijpelijk, dat hij des morgens zo haastig naar haar toe moest lopen, hij had zich toch niets daarvan voorgenomen. Hoe heeft hij het kunnen doen? Verontrust ziet hij opzij naar Roserl, – en dan worden al zijn verstandige en onverstandige gedachten overspoeld door de vloed van meegevoel, die naar haar uitstroomt. Ze staat zo hulpeloos geleund tegen de balustrade, haar armen hangen zo slap omlaag langs doorgebogen knieën, dat Otto op hetzelfde moment naast haar staat en haar tegen zich aan neemt, – haar korte snik voelt hij sidderen door zijn eigen lichaam.

Zo staan ze, dicht aaneen, twee kleine mensen tussen de wijde hemel en de diep spreidende verschieten. Hun vermoeide hoofden buigen om troost tot elkander, maar er is geen troost. Zijn hand strijkt afwezig over haar haren, langzaam en langzamer, zijn vingers voelen het zachte haar en de ronding van haar kruin laat zich achter in zijn gebogen handpalm. Hij weet wel niet, dat hij haar zo als een klein meisje over het hoofd streelt, zijn ogen staren verweg in de wijde witlichte hemel. De lichtlijnen der stad trekken nog maar kinderachtige

stippeltjes daar in de diepte, ze schemeren weg onder de glanzende zilveren hemelvlakte. Het maanlicht is een koele, witte, onaardse melk, het druppelt van de wijngaardbladeren en giet zich over de klimrozen die hun roze kelken wijdopen omhooghouden. Een enkel doorzichtig wolksliertje komt aandrijven, zonder zwaarte vloeit het over de lichte maanschijf, dan laat het zich zachtjes verder blazen door de zomernachtwind.

Alles is klaar en zuiver en doorzichtig, de ganse wereld ligt daar stil, zonder wil en zonder haast.

Ook Otto staat zonder wil en zonder haast. Zijn hand herhaalt eindeloos de strelende beweging langs Roserl's haren, zijn gedachten zijn ver weggelopen langs vreemde wegen, – nog slechts een vage echo klinkt terug, – 'het is onmogelijk, – niet mogelijk.' Maar zijn hand leeft een eigen bestaan, ervaart de vertrouwelijkheid van het roerloos gebogen hoofd, dat zich geeft onder zijn liefkozing.

En dan strekt zich de hand, glijdt om een gladde wang en drukt het dierbaar hoofd tegen een borst die plotseling diep moet ademen, wonderbaarlijk bevrijd en volstromend met blijdschap. Otto voelt het met een schok, dit is de enig mogelijke werkelijkheid, hij is terug in zichzelf en besloten, zijn armen leggen zich om het slanke lijf van het meisje. 'God helpe ons, want wij kunnen niet anders,' zegt hij, 'lieveling, ik geloof dat ik ook niet meer zonder jou terug zou willen, – zou je van me kunnen houden? doodgewoon, als je iedere dag bij me was en zag hoe ik ben?'

'Ja,' zegt Roserl en sluit haar ogen.

'Dan zullen we zien, dat we je zo gauw mogelijk mrs. Wernizek maken.'

‘Vader, kan ik nog even binnenkomen?’

De oudste zoon heeft aan de slaapkamerdeur getikt, waarachter vader en moeder Hodl zich klaarmaken voor de nacht. Ze wilden nog wel niet toegeven dat ze moe waren, maar hebben zich tenslotte toch vrij gedwee naar binnen laten sturen toen de laatste gasten heengingen. De kinderen zouden de ergste rommel wel even ruimen. Nu zijn ze bijna klaar met hun nachttoilet. Twee grijze vlechtstaartjes hangen langs Resi’s gesteven nachtpon en Johannes staat al in zijn borstrok en onderbroek, die hij natuurlijk des nachts aanhoudt, men moet het leven niet nodeloos ingewikkeld maken. Maar Johannes mag gezien worden in zijn hagelwit ondergoed, Resi houdt hem zo fris en helder als zichzelf. Het oude paar biedt werkelijk een verblijdend toneeltje aan de zoon, die op Hodl’s ‘ja!’ de kamer binnentapt.

‘Ik kom goedenacht zeggen, we zijn door het dikste heen, hoor, de anderen zijn al weg. Morgenochtend kom ik bijtijds om de boel weer op de poten te zetten.’ ‘Welneen,’ zegt Hodl, ‘dat kunnen de knechts toch doen, blijf jij maar een beetje uitslapen. Maar misschien wil een van de meisjes meekomen om grootmoeder te helpen.’

‘Geen denken aan,’ beslist Resi, ‘ik doe er liever wat langer over, ik wil zelf elk stuk op zijn plaats zetten. ’t Komt best in orde, jongen, – maar ga jij nu ook naar huis. het is al twee uur geweest.’

‘Ja, ik ga al,’ zegt Johannes Junior en schraapt zijn

keel, 'maar ik moet u eerst nog iets vertellen. Ik had het anders morgenochtend wel gedaan, maar misschien is het toch beter dat u het voor de nacht al weet, — u kon er eens last mee krijgen. Vanavond zijn hier een paar chercheurs geweest —'

'Rechercheurs?' vraagt Hodl.

'Ja, om die jongen van Jonathan.'

'Mooi zo,' zegt Hodl, — 'maar dat verwondert me niet, die opruier is natuurlijk vooraan bij zijn kornuiten. — Apen zijn het, de heren studenten, de broodkruimels steken ze, — die oude man loopt zijn benen week om zo'n jongen te laten studeren en wat krijgt hij voor zijn moeite? Oneer en ondank. — Maar laat ik dat heer nog eens in mijn werkplaats treffen!'

'U zult er hem vooreerst niet treffen, ze hebben hem geboeid meegenomen.'

'Godallemachtig.' Hodl zwijgt verschrikt. — Geboeid? maar dan steekt er meer achter dan een simpele studentenrel! Verontrust staart hij voor zich uit met opgerimpeld voorhoofd. Zijn wereld heeft plotseling een ander, een grimmiger aanzicht naar voren gewenteld, — al de schokkende berichten die men 's avonds zo maar leest in de krant, nemen beangstigend vorm en werkelijkheid aan. Zeker, hij heeft die berichten gezien en gelezen, jaar na jaar, de wereld is aan 't veranderen en het nieuws waarover men zich vandaag ontzet, is morgen oud nieuws, een overbekend feit, er is alweer meer, erger gebeurd in die tijd. Maar het is en blijft alleen krantennieuws, men kan er zich toch niet helemaal ontdaan over voelen, — er is een groot verschil tussen dat gedrukte nieuws en de echte wereld. Als een van de kleine Bergmannetjes thuiskomt met een gat in 't hoofd, is dat erger, dan dat de politie blijkbaar een paar demonstranten heeft doodgeschoten in

Floridsdorf. De krant komt nu eenmaal iedere dag met berichten, en als die gelezen zijn, nu ja, dan is het weer voorbij. Maar dit, met de jonge Jonathan, gaat niet voorbij, dat is gebeurd en heeft gevolgen, tast- en zichtbare gevolgen, voor de oude man daarboven natuurlijk, maar ook voor Hodl zelf die wel zal moeten getuigen. Men gaat zich nu voorstellen wat er is gebeurd en hoe het is geweest, want het is hier gebeurd, hier in dit zo bekende huis. – Hier, juist op deze kleine plek van de onmetelijke wereld, is een mens door andere mensen aangegrepen en de boeien zijn om zijn polsen geknipt.

‘Wat heeft hij gedaan?’ vraagt Resi.

‘Dat weet ik niet.’ De zoon haalt zijn schouders op. ‘Die rechercheurs lieten natuurlijk niets los, – ze namen hem dadelijk mee in een taxi.’

‘In ieder geval kan hij geen gewone dief of moordenaar zijn,’ beslist Hodl. Hij wil zich het geval niet pijnlijker voorstellen dan noodzakelijk is.

‘En in ieder geval komt hij het huis niet meer in!’ verklaart Resi.

‘Neen, hier in huis, dat zal wel niet meer gaan,’ overlegt Hodl. ‘Wat zegt de oude man? je bent toch zeker dadelijk naar boven gegaan, Johannes?’

‘Hoor eens,’ zegt Johannes Junior gekrenkt, ‘daar was vanavond waarachtig geen gelegenheid voor, dat moest u kunnen begrijpen. – En wat heb ik daar ook te maken? Gaat u morgen zelf maar even. – Enfin, u weet het nu. Wel te rusten samen.’

‘Kom hier jongen,’ zegt Resi ‘we hebben je nog niet bedankt.’ Ze trekt zijn hoofd omlaag en zoent hem moederlijk dankbaar op twee wangen. ‘Het was een prachtige dag hoor, – maar nu moet je naar huis, je zal je benen voelen.’

‘Ook bedankt, Johannes,’ zegt Hodl en drukt zijn oudste de hand van man tot man, ‘ik hoor dat jouw jongens al bezig zijn voor je zilveren bruiloft, dat doet het goede voorbeeld. Adjé’. Hij steekt zijn hand op ten afscheid, maar moeder Resi volgt haar zoon door de Hausflur, – er is toch niemand meer die haar nachtpon kan zien. De grote Hoftor is al gesloten maar het poortje in de rechterdeur staat nog aan, de zoon stapt naar buiten. Als hij omkijkt ziet hij zijn moeder in het halfduister nog maar als een witte vlek, doch hij weet dat ze nu staat te wuiven, dus wuift hij ook. Dan werpt hij een laatste blik op de gevel en zet de pas erin. Het was een drukke dag, maar hij is tevreden, hij heeft er zich met ere doorgeslagen.

Resi staat nog even te luisteren hoe zijn stappen dof en doffer terugklinken uit de straat, dan duwt ze het poortje dicht, maar Johannes heeft de sleutel en moet sluiten. Ja, nu is de gouden bruiloft ook al voorbij, – de laatste vierdag die een mens is toebedeeld, heeft ze achter de rug. Het geeft een leeg gevoel, er is nu niets meer om op te wachten, – alleen nog de laatste sacramenten, dan is het gebeurd. Resi schudt langzaam het hoofd, dan tast ze haar weg terug door de onverlichte Hausflur, afgaand op het schijnsel uit haar eigen kamers. Het is haast ongelooflijk, dat het hier zoëven nog zo luidruchtig en vol was, nu is de stilte des te beklemmender. Haar voet haakt in een ritselend serpentinekluwen, ze struikelt, en haast zou ze gaan huilen, – wat drommel – ze wil niet huilen, morgen moet ze fiks zijn om de vuile boel te redden.

Als ze de slaapkamer binnenkomt, loopt ze op tegen Johannes, – ‘wat zullen we nu hebben?’ vraagt ze. Want Johannes staat daar weer in de broek en de zwartlakense jas, die ze al in de vouwen over een stoel had

gehangen. 'Ik ga nog even het licht nazien,' zegt Johannes, 'de jongens zeiden wel dat het gebeurd was, maar ik vertrouw het toch maar half aan anderen toe.' Resi knikt, het is inderdaad een gewichtig ding, dat de pitten in het trappenhuis des nachts secuur worden afgedraaid. 'Sluit dan meteen nog de kleine voordeur,' zegt ze.

En zo gaat Johannes zijn ronde doen, zoals zijn vader en grootvader voor hem deden, — ieder op zijn eigen wijze. De een blies olielampjes en kaarsen uit, de ander draaide petroliëpitten neer, zijn zoon zal later wel schakelaars omknippen. Maar Johannes is nog best tevreden met zijn gas en dus moeten de huurders het ook maar zijn. Daarbij kan hij, als 't moet, zelfs in het donker zijn weg door het huis vinden, hij kent iedere trap-tree onder zijn voeten. Hij is nog huisbezitter en huisheer tegelijk, geen huisjesmelker zoals het oproerig gespuis hem zou willen schelden. Wanneer hij des avonds de trappen en gangen van het nachtstille huis doorkruist, voelt hij verantwoordelijkheid voor al de slapend ademende mensen, die rusten onder zijn dak.

Op de tweede verdieping legt hij zijn oor tegen de huisdeur van Herr Bergmann; bij de kraamvrouw is alles in diepe rust, ook de pasgeborene schijnt al mee te slapen. Hodl blijft wel een minuut gebogen aan het sleutelgat, dan gaat hij glimlachend verder.

De zoons hebben werkelijk consciëntieus alle gaskraantjes dichtgedraaid, hij kijkt omhoog naar de derde etage, ook daar ligt het portaal in het duister. En dan grijpt hij toch de leuning en gaat zonder stommelen op zijn tenen de trap op.

Juist, dit had hij verwacht. Onder de drempelkier van Meyer Jonathan's woning staat een lichtstreep, de oude man is nog op. Hodl's hand reikt naar de bel en zinkt

dan weer omlaag, – hij staat in het zwart portaal en tuurt naar de lichtkier, zijn gehoor spant zich naar geluid, maar alles blijft stil in de woning.

Weer strekt zich zijn hand en zakt dan opnieuw weifelend neer.

Hodl is een burgerman, hij is niet besmet met de angst der overbeschaafden, die zozeer huiveren voor het contact met menselijk leed, dat zij zich kies op een afstand houden van wie in moeilijkheden verkeren. Hodl is vrij van die angst, hij heeft zelf leed te dragen gehad en weet bij ervaring, hoe troostrijk de handdruk van een medemens kan zijn. Hij zou Meyer Jonathan gaarne bijstaan in dit zware uur. Maar zal Herr Jonathan hem willen ontvangen?

Het valt echter ook niet te ontkennen, dat de huiseigenaar Hodl, enig recht heeft om te weten wat er gebeurt onder zijn dak. En dit recht geeft hem eindelijk de moed om de bel over te halen.

Twee seconden later opent Meyer Jonathan wijd de huisdeur. Hij staat zeer rechtop en zeer ernstig in de deuropening, – maar als hij ziet wie de bezoeker is, wenkt hij hem vriendelijk naar binnen.

‘Ik zag nog licht bij u, daarom belde ik maar aan,’ begint Hodl, houdt dan stil en zoekt naar verdere woorden. Hij is plotseling volkomen in de war. Dit begrijpt hij niet: – als een van zijn vele kleinzoons door de politie was gehaald, zou hij zich in een hoek drukken van ellende en schaamte. En hier tegenover hem staat het oude joodje, dat zijn enige kleinzoon naar de gevangenis heeft zien brengen, en ziet hem aan met even klare ogen als altijd, wijst hem zelfs een stoel, alsof hij een verwacht en aangenaam bezoek komt brengen. Maar Hodl gaat niet zitten. Hij zoekt gehaast en onrustig in zichzelf naar wat hij te zeggen heeft; te on-

rustiger, omdat Meyer Jonathan zo stil staat te wachten. Als hij zijn eigen onzekerheid niet langer kan verdragen, begint hij opnieuw: 'Ik heb nog niet afgesloten beneden, Herr Jonathan, – en ik dacht, – uw kleinzoon heeft immers de huissleutel, – als u vannacht nog weg zou willen voor het een of ander...' Hij hoort zich stamelen, – dit was toch niet wat hij zeggen wilde, maar wie zou bij deze eerwaardige oude mens nu met ongevraagde troost willen aankomen?

Als hij het eindelijk opgeeft en met een rood hoofd blijft staan, knikt Meyer hem begrijpend toe. 'Ik dank u wel, Herr Hodl, het is heel vriendelijk van u dat u nog even komt kijken. – Ja, er is een groot ongeluk over ons gekomen, u hebt er dus al van gehoord, – maar ik zal u vannacht niet lastig vallen, dat hoeft niet, er is niets dat haast heeft, – niets, – alles kan wachten tot morgen. U moet maar rustig gaan slapen, Herr Hodl, u zult wel moe zijn na uw feestdag. – Goedenacht – en ik dank u zeer.'

Dan moet Hodl wel heengaan. Meyer Jonathan blijft wachten in het lichte deurvierkant, tot de treden van de trap niet meer kraken, dan sluit hij geruisloos de deur en gaat terug naar de kamer. Daar herneemt hij zijn plaats waar hij stond in gebed, het gelaat gewend naar het Oosten. Wat beduidt een nacht zonder slaap voor de oude Meyer Jonathan, die een leven lang gewend was de nachten der vastendagen wakend en bid-dend door te brengen? Zou hij niet een nacht kunnen waken en bidden voor de zoon van zijn zoon? En het is geen onwaardige, wiens voorspraak bij God hij wil zijn. – Toen hij vroeg: 'Wat heb je gedaan, jongen?' heeft Daniël geantwoord: 'Niets waarvoor ik me heb te schamen.'

Beneden zit Hodl op de rand van zijn ledikant en stroopt langzaam zijn sokken af. Alles is gesloten, alle lichten zijn gedoofd, de dag is voorbij, een grote dag met weinig teleurstellingen. Hij is tevreden, heel tevreden en dankbaar dat de dag is geweest zoals hij was. Hij voelt zich vervuld van tevredenheid, en, nu hij zich opengeeft voor de komende slaap, ook moe, heel, heel moe. Hij verzet zich niet tegen die moeheid, hij wil wel tot de bodem voelen hoe moe hij is; als men oud gaat worden, mag men moe zijn na een lange dag. Hij wil ook wel voelen hoe zijn knieën nu trillen, – ja aan alles komt een einde, er was een tijd dat zijn knieën niet in staat waren om te trillen zoals nu.

Resi staat voor de grote kuifkast en bergt haar gouden ketting in een van de vele geheime laatjes, iedermaal bergt ze haar sieraden in een ander hoekje van het oude meubel. Johannes ziet glimlachend toe, – vrouwen worden nooit wijs. Nu legt Resi alvast een stapel droogdoeken uit voor de volgende morgen en een schone kiel voor Johannes die toch ook weer moet gaan beginnen. Johannes ziet het gebeuren, afwezig staart hij op zijn gladgestreken schilderskiel, ja, morgen gaat hij natuurlijk weer aan de gang, – voor hoe lang nog?

Het is geen angstige vraag, dit 'hoe lang nog'. Er is een tijd van komen en een tijd van gaan, dat is altijd zo geweest, – hij heeft het al gezien toen hij een jongeman was en zijn grootvader het werk aan zijn vader moest laten. Daarna is zijn vader gegaan en liet op zijn beurt het werk aan de zoon. Nu komt de tijd, dat hij zelf het werk moet overgeven. Het kan wat korter of langer duren, maar hij weet zich al vele jaren op de weg, waarlangs hij heen zal gaan. Wel, het werk blijft, er zal wel altijd geschilderd moeten worden in de wereld. Op het ogenblik zijn de tijden slecht, maar er

zijn al zo vaak slechte tijden geweest sinds de Hodls begonnen en de zaak bestaat toch nog. Voor goed werk zal men altijd een Hodl nodig hebben.

Johannes strijkt langzaam een sok glad over zijn knie, een grote gedachte houdt hem bezig. Als er altijd voor iedereen werk zou zijn, dat gedaan en goed gedaan moest worden, zou de wereld er anders uitzien.

Dan haalt hij zijn schouders op, zover moet een mens niet denken, de wereld is te groot, die valt niet te overzien. Maar wel is hij dankbaar dat hij in zijn eigen kleine wereld zijn werk heeft mogen doen en er zijn goede naam bij heeft behouden.

De sokken hangen over de bedrand. 'Komt er nu nog geen eind aan, Resi?' vraagt Johannes, 'schiet toch eens op, mens.' En luchtig – want vrouwen begrijpen toch niets van de grote simpele dingen waar het op aan komt, – zegt hij langs zijn neus weg: 'Ik heb zo eens zitten denken, vrouw, – Johannes is nu ook al achtenveertig, ik moest zachtjesaan maar de boel aan hem en zijn jongens overlaten.'